ലളിത.

പണ്ഡിതർ ആർ. സി. ശർമ്മ.

1113.

വില ക. 1.

ലളിത.

പണ്ഡിതർ ആർ. സി. ശർമ്മ.

1113.

വില ക. 1.

Printed at the S. G. PRESS, PARUR.

അവതാരിക.

വിജ്ഞാനവും വിനോദവും ഏകകാലത്തിൽത്തന്നെ വിതരണംചെയ്തു പണ്ഡിതന്മാരേയും പാമരന്മാരേയും ഒരുപോലെ രസിപ്പിക്കുന്ന ഒരു സാഹിത്യപ്രസ്ഥാനമാണു് നോവൽ അല്ലെങ്കിൽ ആഖ്യായിക. മനുഷ്യജീവിതത്തിന്റെ പരമതത്വങ്ങളെ ആധാരമാക്കി കല്പിതമോ ഐതിഹാസികമൊ ആയ ഒരു കഥാതന്തുവിന്മേൽ ചില സംഭവപരമ്പരകളെ തന്മയത്വത്തോടുകൂടി കോർത്തിണക്കി നിർമ്മിക്കപ്പെടുന്ന അത്തരം കൃതികൾ ലോകത്തിലെ ഏതു സാഹിത്യത്തിലും ഒരു പ്രധാനഭാഗത്തെ കരസ്ഥമാക്കിയിരിക്കുന്നതായിക്കാണാം. സമുദായങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അതാതുകാലങ്ങളിൽകാണപ്പെടുന്ന ആചാരവൈകല്യങ്ങളെ ഔചിത്യപൂർവ്വം ഉദാഹരിച്ചു് അവയെ പരിഹരിക്കുന്ന വിഷയത്തിൽ ജനങ്ങളെ പ്രേരിപ്പിക്കുകയും മനുഷ്യസമുദായമദ്ധ്യ

ത്തിൽ പൊതുവേ ഉൽകൃഷ്ടങ്ങളായ ആദൎശ ങ്ങളെ പരത്തുകയും ചെയ്യുന്നതിനുള്ള കഴിവു് മററെല്ലാ സാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങൾക്കുമുള്ളതി നേക്കാൾ കൂടുതലായി നോവലുകൾക്കുണ്ടെന്നു് സമ്മതിച്ചേ കഴിയൂ. അതിനാൽ സമുദായത്തിനു സാഹിത്യവുമായി ബന്ധമുള്ളിടത്തോളം കാലം ആഖ്യായികകൾ സാഹിത്യത്തിൽ ഒരു പ്രധാന സ്ഥാനം വഹിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും.

ഡോക്ടർ ശരച്ചന്ദ്രചാററർജി വംഗഭാഷയിൽ എഴുതീട്ടുള്ള 'പരിണീത' എന്ന ആഖ്യായികയുടെ ഒരു വിവൎത്തനമാണു് ലളിത. ചെറുപ്പംമുതലുള്ള സഹവാസത്തിൻെറ ഫലമായി ഹൃദയത്തിൽ നിഗൂഢമായി അങ്കുരിക്കുന്ന പ്രണയം, ഇടയ്ക്കു് എത്ര വലിയ പ്രതിബന്ധങ്ങൾ നേരിട്ടാലും തീരെ വിച്ഛിന്നമായിപ്പോവുകയില്ലെന്നുള്ള പരമാൎത്ഥത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി ഗ്രഥിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതത്രേ ഇതിലെ ഇതിവൃത്തം. പെൺകുട്ടികളെ യഥാകാലം വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത നിൎദ്ധന

നായ ഒരു പിതാവിനു സമുദായത്തിൻെറ നിർദ്ദയ മായ ഞെരുക്കൽമൂലം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്ന കഷ്ടപ്പാടുകൾക്കു ഗുരുചരണൻെറ ജീവിതം ഒരു ഉത്തമദൃഷ്ടാന്തമാണു്. "എത്ര വലിയ സ്വാത്ഥ ത്യാഗത്തേയും നിശ്ശബ്ദമായി അനുഷ്ഠിക്കുന്ന തിനും എത്ര ദുഷ്കരമായ വാഗ്ദാനത്തേയും ചിരി ച്ചുംകൊണ്ടു തന്നെ നിറവേററുന്നതിനും മനു ഷ്യനു സാധിക്കും" എന്നു ഗിരീന്ദ്രൻെറ പ്രവൃത്തി നമ്മെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്നു. ശേഖരനെപ്പോലെ പരി തഃസ്ഥിതികളുടെ പ്രാതികൂല്യത്താൽ സംഭവി ച്ചേയ്ക്കാവുന്ന വൈഷമ്യങ്ങളെപ്പററി ശ്രദ്ധി ക്കാതെ പെട്ടെന്നു വല്ലതുമൊക്കെ പ്രവത്തിക്കു കയും, പിന്നീടു കുഴപ്പംനേരിടുമ്പോൾ ഇതികത്ത വ്യതാമൂഢരായിക്കിടന്നു പരുങ്ങുകയും, സ്വന്തം പ്രവൃത്തികളെ വിമശിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുകപോലും ചെയ്യാതെ അവയുടെ ഫലമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അനത്ഥങ്ങൾക്കു് അന്യരെ അപരാധികളാക്കു കയും, വിദ്വേഷം, അവജ്ഞ മുതലായ വിവിധ വികാരങ്ങളുടെ അസഹ്യമായ ജ്വാലയിൽപ്പെട്ടു തന്നെത്താൻ ദഹിക്കുകയും ചെയ്യു ലോകരുടെ

അനുകമ്പയ്ക്കും പാത്രമായിത്തീരാറുള്ള എത്രയെത്ര ചെറുപ്പക്കാരെയാണ് അനുദിനമെന്നവണ്ണം ലോകത്തിൽ നാം കണ്ടെത്താറുള്ളത്? നായികയായ ലളിതയാകട്ടെ, കത്തവ്യനിഷ്ഠയുടേയും സ്ഥിരനിശ്ചയത്തിൻേറയും മൂത്തിമത്തായ ഒരു നിദശ്നവുമാണ്. ഇങ്ങനെ മനുഷ്യസ്വഭാവത്തിൻെറ പല വശങ്ങളേയും സരസമായി ചിത്രണംചെയ്തു കാണിക്കുന്ന ഒരു നല്ല ആഖ്യായികയാണ് ലളിത.

ഈ ഉത്തമഗ്രന്ഥത്തെ മലയാളത്തിലേയ്ക്കു പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയ ശ്രീമാൻ ആർ. സി. ശമ്മ അവർകഠം കേരളീയക്കെല്ലാം സുപരിചിതനായ ഒരു നല്ല സാഹിത്യകാരനാണ്. കവിത, നോവൽ, നാടകം, ശാസ്ത്രം, നിരൂപണം, എന്നീ വിവിധശാഖകളിലായി അനേകം ഗ്രന്ഥങ്ങഠം എഴുതി പണ്ടുതന്നെ പേരെടുത്തിട്ടുള്ള ഒരാളാണ് ശമ്മ. ഉള്ളൂർ, വള്ളത്തോഠം എന്നീ മഹാകവികളുടെ അഭിനന്ദനത്തിനു പാത്രമായിത്തീന്നിട്ടുള്ള "ഭത്തൃപരിത്യക്തയായ ശകുന്തള"

എന്ന കൃതി ശർമ്മയുടെ കവനപാടവത്തിനു നല്ലൊരു ദൃഷ്ടാന്തമാണു്. "നാടകപ്രവേശിക" എന്ന ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥത്തിന്റെ സഹഗ്രന്ഥകാരൻ എന്ന നിലയിൽ വളരെക്കൊല്ലം മുമ്പു തന്നെ ശർമ്മ കേരളീയൎക്കു പരിചിതനാണു്. ഭക്തദാസൻ, ഷാജഹാൻ എന്നീ നാടകങ്ങളും, സരയൂദേവി ചഞ്ചലകുമാരി മുതലായ നോവലുകളും, ഭാഷാഭിമാനികളുടെ പ്രശംസയ്ക്കു പാത്രമായിത്തീൎന്നിട്ടുള്ള ഉൽകൃഷ്ട ഗ്രന്ഥങ്ങളാണു്. ബംഗാളിയ്ക്കുപുറമെ ഹിന്ദി മുതലായ മററുചില ഭാരതീയഭാഷകളിലും ശർമ്മയ്ക്കു നല്ല അറിവുണ്ടു്.

ലളിതയിലെ ഭാഷ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ പേരിനു് അനുരൂപമായിത്തന്നെയാണിരിക്കുന്നതു്. ഭാഷയുടെ സ്വഭാവം കണ്ടാൽ അതൊരു തൎജ്ജമയാണെന്നു് ആരും പറയുകയില്ല; അത്രയ്ക്കു് അക്ലിഷ്ടമാണു് അതിന്റെ ഗതി. ശർമ്മയുടെ പ്രശംസാവഹമായ ഭാഷാസ്വാധീനതയെ ഇതു വ്യക്തമായി വിളിച്ചുപറയുന്നുണ്ടു്. ബംഗാളിയിൽ നിന്നും തൎജ്ജമചെയ്യുന്ന വിഷയത്തിൽ

ശമ്മയ്ക്കു് ഒരു പ്രത്യേകപാടവം ഉള്ളതായി കാണുന്നു. ഇത്ര ഭംഗിയായി ഈ ഗ്രന്ഥത്തെ മലയാളഭാഷയിൽ വിവത്തനം ചെയ്തതിനു ശമ്മ കേരളീയരുടെ അകൈതവമായ അഭിനന്ദനത്തെ തികച്ചും അഹിക്കുന്നുണ്ടു്.

ശമ്മയ്ക്കു് എല്ലാ വിധത്തിലുമുള്ള അഭ്യുദയങ്ങളും ആശംസിച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ ഈ മനോഹരമായ ഗ്രന്ഥത്തെ സന്തോഷപുരസ്സരം കേരളീയരുടെ മുമ്പിൽ സമപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

കൃഷ്ണവിലാസം, എറണാകുളം. } വി. കെ. ലക്ഷ്മിക്കുട്ടിനേത്യാരമ്മ.

മുഖവുര.

'ശരൽ സാഹിത്യം' എന്ന പേരിൽ അറിയപ്പെടുന്ന വിപുലമായ ഒരു ഗ്രന്ഥസമുച്ചയത്തിൻെറ നിർമ്മാണത്താൽ ലോകവിശ്രുതനായിത്തീർന്ന ഡോക്ടർ ശരച്ചന്ദ്രചാററർജിയുടെ 'പരിണീത' എന്ന ബങ്കാളി നോവലിൻെറ പരിഭാഷയാണു് ലളിത. മനുഷ്യജീവിതത്തിൻെറ വിവിധവശങ്ങളെ തന്മയത്വത്തോടുകൂടി ചിത്രണം ചെയ്തുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം രചിച്ചിട്ടുള്ള നോവലുകളുടെ വൈശിഷ്ട്യം പാശ്ചാത്യപണ്ഡിതന്മാരുടെ അഭിനന്ദനത്തിനുപോലും പാത്രമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ളതാണു്. മനുഷ്യമനസ്സിൻെറ ചിന്താഗതികളെ ഇത്ര സൂക്ഷ്മതയോടേ നിരീക്ഷണംചെയ്യുവാൻ സാധിച്ചിട്ടുള്ള ആഖ്യായികാകാരന്മാർ വളരെ അധികംപേരുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. സാമുദായികങ്ങളായ അനാചാരങ്ങളെ പരിഹരിച്ചു മനുഷ്യസമുദായമദ്ധ്യത്തിൽ പൊതുവേ ഉൽകൃഷ്ടങ്ങളായ ആദർശങ്ങളെ പ്രചരിപ്പിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനുള്ള അകൈതവമായ ആഗ്രഹം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഏതു കൃതിയിലും വ്യക്തമായി കാണാം. മൂലഗ്രന്ഥകാരൻെറ ഈ അഭിവാഞ്ഛ സഫലമായിത്തീരുന്ന വിഷയത്തിൽ എൻെറ ഈ വിവർത്തനം അല്പമെങ്കിലും ഉപകരിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായി.

വിദുഷീരത്നമായ ശ്രീമതി വി. കെ. ലക്ഷ്മിക്കുട്ടി നേത്ത്യാരമ്മ അവർകളുടെ സുഗൃഹീതനാമധേയം കേൾക്കാത്തവരായി കേരളീയരിൽ ആരും തന്നെ ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഭാഷയുടെ അഭിവൃദ്ധിയിൽ അവക്കുള്ള അഭിനിവേശം ഇത്രയെന്നു തീൎത്തുപറയുവാൻ പ്രയാസമാണു്. കറയററ ഭാഷാഭിമാനത്തിൻെറ ഒരു സചേതനമൂൎത്തിയാണു് അവർ. ആ അമ്മയുടെ വിവിധവിഷയങ്ങളിലുള്ള അപാരമായ ജ്ഞാനവും വിശാലവീക്ഷണവും അവരുടെ പ്രസംഗം കേൾക്കുവാൻ ഇടയായിട്ടുള്ള ഏവക്കും അറിയാവുന്നതാണു്. എൻെറ അപേക്ഷയെ സദയം സ്വീകരിച്ചു സരസവും സാരസമ്പൂൎണ്ണവുമായ ഒരവതാരികകൊണ്ടു് ഈ ഗ്രന്ഥത്തെ അനുഗ്രഹിക്കുവാൻ കനിവു തോന്നിയ മഹാമനസ്കയായ ആ മഹതിയോടു് എനിക്കുള്ള കൃതജ്ഞതയെ പൂൎണ്ണമായി പ്രകാശിപ്പിക്കത്തക്ക വിധത്തിൽ എൻെറ വാക്കുകൾക്കു ശക്തിയില്ലാതെ പോയതിൽ ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു.

അച്ചടിസംബന്ധമായ കാൎയ്യത്തിൽ എനിക്കു പല ആനുകൂല്യങ്ങളും ചെയ്തുതന്ന എസ്. ജി. പ്രസ്സ് ഉടമസ്ഥന്മാരോടും ഞാൻ വളരെ കടപ്പെട്ടവനാണു്.

ഞാറയ്ക്കൽ,
15—10—1113.

ആർ. സി. ശൎമ്മ.

ശരച്ചന്ദ്രചട്ടോപാദ്ധ്യായൻ.

(ജീവചരിത്രസംക്ഷേപം.)

'ബങ്കാളത്തിലെ മോപ്പസൻറ്', 'പൊതുജനങ്ങളുടെ ആഖ്യായികാകാരൻ' എന്നിങ്ങനെയുള്ള അനവധി പ്രശംസകൾ വിദേശങ്ങളിലെ 'ലണ്ടൻ ടൈംസ്' മുതലായ പേരുകേട്ട പത്രങ്ങളുടെയും, റോമെയിൽ റോളൻഡ് തുടങ്ങിയ സുപ്രസിദ്ധസാഹിത്യകാരന്മാരുടെയും അടുക്കൽനിന്നുപോലും സമ്പാദിക്കുവാനുള്ള അനിതരസാധാരണമായ ഭാഗ്യം സിദ്ധിച്ച പ്രതിഭാശാലിയായ ഒരു നോവലെഴുത്തുകാരനാണ് ഡോക്ടർ ശരച്ചന്ദ്രചാററർജി. അദ്ദേഹം ക്രിസ്ത്വബ്ദം 1876 സെപ്ററംബർമാസം 15-ാംതീയതി ഹൂഗ്ലി ഡിസ്ട്രിക്കിൽപ്പെട്ട ദേവാനന്ദപുരം എന്ന ഗ്രാമത്തിലെ പുരാതനമായ ഒരു ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തിൽ ജനിച്ചു. ശരച്ചന്ദ്രൻെറ പിതാവ് മോതിലാല ചട്ടോപാദ്ധ്യായനും മാതാവ് ഭുവനേശ്വരീദേവിയും ആയിരുന്നു. മോതിലാലൻെറ ധനസ്ഥിതി ആശാസ്യമല്ലായിരുന്നതിനാൽ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ ശൈശവം ദാരിദ്ര്യത്തിലും ദുഃഖത്തിലുമാണ് കഴിഞ്ഞുകൂടിയതു്.

ശരച്ചന്ദ്രൻ തൻെറ വിദ്യാഭ്യാസം ആരംഭിച്ചതു ജന്മദേശത്തിലുള്ള ഒരു ഗ്രാമപാഠശാലയിലാണ്. എട്ടുപത്തുവയസ്സു പ്രായമാകുന്നതുവരെ അതു തുടൎന്നു

കൊണ്ടിരുന്നു എങ്കിലും ചെലവാക്കിയ കാലത്തിന്റെ ദൈർഘ്യമനുസരിച്ചുള്ള ഗുണം അതുകൊണ്ടുണ്ടായില്ല. മക്കളെ കഠിനമായി ശാസിക്കുകയോ പരുഷമായി ശകാരിക്കുകപോലുമോ ചെയ്യാൻ അനുവദിക്കാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം പിതാവിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തിങ്ങിനിറഞ്ഞിരുന്ന പുത്രവാത്സല്യവും തൽഫലമായ അതിലാളനയുമാണ് അതിനുള്ള പ്രധാനകാരണം. ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ശൈശവത്തിലെ അധികഭാഗവും കളിയും കൂട്ടുകെട്ടുമായിട്ടാണ് കഴിഞ്ഞുകൂടിയത്. പഠിത്തത്തിൽ ശ്രദ്ധ വെയ്ക്കുവാനുള്ള സന്ദർഭങ്ങൾ അവനു വളരെ കുറവായിരുന്നു.

എന്നാൽ ഈ സ്ഥിതിക്കു പെട്ടെന്നൊരു മാറ്റമുണ്ടായി. കടത്തിന്റെ ഭാരം സഹിക്കുവാൻ കഴിയായ്കയാൽ മോതിലാലനു ദേവാനന്ദപുരത്തിലെ വാസം മതിയാക്കേണ്ടിവന്നു. അദ്ദേഹം കുടുംബസമേതം ഭഗൽപുരത്തിലുള്ള ശ്വശുരഗൃഹത്തിൽ ചെന്നു താമസം തുടങ്ങി. മാതുലഗൃഹത്തിലെ ചട്ടവും, ചിട്ടയും, പട്ടണത്തിലെ പ്രസരിപ്പും ശരച്ചന്ദ്രന്റെ വിദ്യാർത്ഥിജീവിതത്തിൽ അത്യകപ്പാടെ ഒരു പരിവർത്തനമുണ്ടാക്കി. പൂർവ്വജ്ഞാനത്തിന്റെ പരിധി നോക്കാതെ, പ്രായത്തിന്റെ കഴിവിനെ മാത്രം പരിഗണിച്ചുകൊണ്ടു് മാതുലന്മാർ അവനെ "ഛാത്രവൃത്തി" സ്കൂളിലെ രണ്ടാം ക്ലാസ്സിലാണ് ചേർത്തതു്. ക്ലാസ്സിൽ ചെന്നു മററു കുട്ടികളുമായി ഇടപെടുവാൻ സാധിച്ചപ്പോഴേ താൻ അവരേക്കാൾ എത്രയോ പുറകിലാണെന്നു് അവനു മനസ്സിലായുള്ളൂ. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു് ആ ബാലൻ

നിരാശനായില്ല. അസാമാന്യമായ ധൈര്യവും അതിർകടന്ന വാശിയും ഉള്ളവനായിരുന്നതുകൊണ്ട് ഏതാനും നാളുകൾകൊണ്ടുതന്നെ അവൻ പഠിച്ചു മററുള്ളവരോടൊപ്പം എത്തുകയും താമസിയാതെ ക്ലാസ്സിലും, അദ്ധ്യാപകന്മാരുടെ ഇടയിലും നല്ല പേർ സമ്പാദിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഛാത്രവൃത്തി പരീക്ഷ പാസ്സായതിനുശേഷം ശരച്ചന്ദ്രൻ തൻെറ പതിമൂന്നാമത്തെ വയസ്സിൽ അവിടത്തെ ഇംഗ്ലീഷ്സ്കൂളിൽച്ചേർന്നു പഠിച്ചുതുടങ്ങി. കളിയും കൂട്ടുകെട്ടും അവൻ അപ്പോഴും വിട്ടിരുന്നില്ല. രാജേന്ദ്രൻ അഥവാ രാജു എന്നൊരു യുവാവായിരുന്നു അക്കാലത്തെ അവൻെറ പ്രധാന സഹചാരി. സകലവിധ സാഹസകർമ്മങ്ങളിലും ശരച്ചന്ദ്രൻെറ ഗുരുവും ശിക്ഷാദാതാവും ഈ രാജുവാണ്. ചുരുക്കത്തിൽ, നന്മതിന്മകൾ ഇടകലർന്ന ശരച്ചന്ദ്രൻെറ ജീവിതത്തിലെ സ്വഭാവരൂപവൽകരണത്തിനുള്ള ഉത്തരവാദിത്വം മുഴുവനും ഈ രാജുവാണ് വഹിക്കുന്നത് എന്നു പറഞ്ഞാൽ അത് അശേഷം അതിശയോക്തിയായിപ്പോവുകയില്ല. മററുള്ള എല്ലാ കുട്ടികളുടെ ഇടയിലും ശരച്ചന്ദ്രനു നായകസ്ഥാനം ഉണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും രാജേന്ദ്രൻെറ അടുക്കൽമാത്രം അവൻ കേവലം ആജ്ഞാകരനായ ഒരു ഭക്തശിഷ്യനായിട്ടാണ് പെരുമാറിപ്പോന്നത്. ശ്രീകാന്തൻ എന്ന ആഖ്യായികയിലെ ഒന്നാംഭാഗത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻ ഇന്ദ്രനാഥൻെറ രൂപത്തിൽ ഈ രാജുവിൻെറ ചരിത്രത്തെയാണ് ചിത്രണം ചെയ്തിട്ടുള്ളത്.

ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ സംഗീതത്തിൽ നല്ല വാസനയുള്ളവനായിരുന്നു ശരച്ചന്ദ്രൻ. സംഗീതത്തിൽ അതിസമർത്ഥനായിരുന്ന രാജുവിൻെറ സഹവാസംമൂലം അവൻെറ ആ വാസന നാനാമുഖമായി വികസിക്കുവാൻ ഇടയായി. ഫിഡിൽ, ഓടക്കുഴൽ, ഹാർമ്മോണിയം, തബ്ലാ മുതലായ വാദ്യങ്ങളിൽ അഭിനന്ദനീയമായ നൈപുണ്യം നേടുവാൻ അവനു ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ സാധിച്ചു. ശ്രോതാക്കളെ ആനന്ദസ്തബ്ധരാക്കുവാൻ പര്യാപ്തമാകത്തക്കവിധത്തിൽ അവൻെറ കോമളകണ്ഠത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടുന്ന മധുരഗാനത്തിനു പ്രത്യേകം ഒരാകർഷണശക്തിയുണ്ടായിരുന്നു. സംഗീതവിദ്യയിലുള്ള അനിതരസാധാരണമായ ഈ സാമർത്ഥ്യം ജീവിതത്തിൽ പിന്നീടു പലപ്പോഴും ശരച്ചന്ദ്രനു സഹായമായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ടു്. കൈയിൽ ഒററക്കാശുപോലുമില്ലാതെ നിരാശ്രയനായി സംസാരസമുദ്രത്തിൽ വീണു കരകാണാതെ കഷ്ടപ്പെട്ട അവസരങ്ങളിലെല്ലാം ഈ സംഗീതവിദ്യയാണ് ആത്മസുഹൃത്തിനെപ്പോലെ ഹസ്താവലംബം നല്കി ശരച്ചന്ദ്രനെ രക്ഷിച്ചതു്.

1894-ൽ ശരച്ചന്ദ്രൻ പ്രവേശികാപരീക്ഷ പാസ്സായി. പരീക്ഷയ്ക്കുശേഷം ഫലം പുറത്താകുന്നതിനു മുമ്പുള്ള ഒഴിവുദിവസങ്ങളിൽ അവൻ 'വാസാ' എന്നൊരു നോവൽ എഴുതുകയുണ്ടായി. അതാണ് ശരച്ചന്ദ്രൻെറ ആദ്യത്തെ നോവൽ. പക്ഷെ സൂര്യപ്രകാശം കാണ്മാനുള്ള ഭാഗ്യം അതിനില്ലാതെ പോ

യി. മനസ്സിന്ന പിടിക്കായ്കയാൽ അവൻ അതു് ഒട്ടു വിൽ കീറിക്കളയുകയാണു് ചെയ്തതു്. ഇതുപോലെ വേറെയും ഒന്നിലധികം നോവലുകൾ, എഴുതിക്കഴിഞ്ഞ തിന്നശേഷം തൃപ്തിതോന്നായ്കയാൽ അവൻ നശിപ്പിക്കയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. ടാഗോറിനെപ്പോലെ എഴുതുവാൻ ശീലിക്കണമെന്നൊരു മോഹം ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അങ്കുരിച്ചിരുന്നു. ആ മഹാകവിയെപ്പോലെ എഴുതുവാൻ സാധിക്കുന്നതുവരെ തന്റെ യാതൊരു ലേഖനവും സ്വന്തം പേരുവെച്ചു് അച്ചടിക്കുവാൻ കൊടുക്കുകയില്ലെന്നായിരുന്നു അവന്റെ ദൃഢനിശ്ചയം.

പ്രവേശികാപരീക്ഷ പാസ്സായതിന്നശേഷം ശരച്ചന്ദ്രൻ ജൂബിലികാളേജിൽ ചേൎന്നു പഠിച്ചുതുടങ്ങി. ആങ്ഗലസാഹിത്യത്തിലെ ഉൽകൃഷ്ടഗ്രന്ഥങ്ങളുമായി ശരച്ചന്ദ്രന്ന പരിചയം സിദ്ധിച്ചതു് ഇക്കാലത്താണു്. താക്കറെ, ഡിക്കെൻസ്, മിസ്സസ്സ് ഹെൻറിവുഡ് മുതലായവരുടെ നോവലുകളും ഹാക്സ്‌ലെ മുതലായവരുടെ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളും അവൻ വളരെ ശ്രദ്ധയോടെ വായിച്ചു. സാഹിത്യത്തിലുള്ള അഭിരുചി അവന്നു് അത്യന്തം പ്രബലമായിത്തീൎന്നു. മാതൃഭാഷയോടുള്ള മമതയും ഇക്കാലത്തു് അവനിൽ വളരെ വൎദ്ധിക്കുവാൻ ഇടയായി.

കാളേജിലെ വിദ്യാഭ്യാസം പൂൎത്തിയാക്കുവാൻ ശരച്ചന്ദ്രന്ന സാധിച്ചില്ല. രാജുവിന്റെ സഹവാസ

ഫലമായി ക്രമാതീതമാംവണ്ണം വദ്ധിക്കുവാൻ ഇടയായ ദേശസഞ്ചാരാസക്തിയും സംഗീതവാസനയുടെ ദൃഷിച്ച സന്താനമായ നാടകഭ്രമവും കൂടിച്ചേൎന്നു് അവന്റെ വിദ്യാൎത്ഥിജിവിതത്തിനു് ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു വിഘ്നം വരുത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മരുമകന്റെ ഈ താന്തോന്നിത്തം മാതുലന്മാൎക്ക രസിക്കായ്കയാൽ എഫ്. ഏ. പരിക്ഷയ്ക്കു ഫീസ്സ് അടയ്ക്കുവാനുള്ള സമയം അടുത്തപ്പോഴം അവർ അതിനു പണം കൊടുത്തില്ല. വേറെ അന്വേഷിച്ചതിൽ അവനു കിട്ടിയതുമില്ല. തന്മൂലം പരിക്ഷയ്ക്കു ചേരുവാൻ അവനു തരപ്പെടാതെ പോയി. ആ സംഭവം അവന്റെ ഹൃദയത്തെ അസാമാന്യമായി വേദനിപ്പിക്കുകയും, അതിന്റെ ഫലമായി, താൻ മേലാൽ ഒരിക്കലും കാളേജിൽ പഠിക്കുവാൻ പോവുകയില്ലെന്നു് അവൻ തീരുമാനിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെയാണു് ശരച്ചന്ദ്രന്റെ വിദ്യാൎത്ഥിജിവിതം അവസാനിച്ചതു്.

പിന്നീടു കുറെക്കാലത്തേയ്ക്കു ശരച്ചന്ദ്രൻ രാവും പകലും പാട്ടുകച്ചേരിയും, നാടകശാലയും, ചീട്ടുകളിയും, ചതുരംഗവുമായിട്ടാണു് കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്. എന്നാൽ മുമ്പൊരിക്കൽ അവന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അങ്കുരിച്ചിരുന്ന സാഹിത്യാഭിനിവേശത്തിന്റെ ശക്തിമത്തായ ബീജം ആ അനാശാസ്യജീവിതത്തിനിടയിലും അവനെ അലട്ടിക്കൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു. മുളകണ്ട വിത്തു് പ്രതിബന്ധങ്ങളെയെല്ലാം തട്ടിനിക്കി, തലപൊക്കി, തഴച്ചു വളരുവാൻ ശ്രമിച്ചുകൊണ്ടേയിരിക്കുമെന്നു

ള്ളതു സ്വാഭാവികമായ ഒരു പ്രകൃതിനിയമമാണല്ലൊ. അതിനാൽ ദിവസംതോറും രാത്രികാലങ്ങളിൽ, യൌവനോന്മേഷത്തിന്റെ സഹജമായ കോലാഹലങ്ങളെല്ലാം അടങ്ങുമ്പോൾ, പ്രബലമായ സാഹിതീപ്രേമം പ്രതിഭാശാലിയായ ആ യുവാവിനെ പിടിച്ചുവലിച്ച് സാഹിതീസേവനത്തിനുള്ള സാമഗ്രികളാൽ സമലംകൃതമായ സാധനാനികുഞ്ജത്തിനുള്ളിൽ കൊണ്ടുപോയിരുന്നു. ഇങ്ങനെ ശരച്ചന്ദ്രന്റെ സാഹിതീസേവ ആരുടേയും കണ്ണിൽപ്പെടാതെ നിഭൃതമായി നടന്നുപോന്നു.

1896-ൽ ശരച്ചന്ദ്രന്റെ മാതാവു മരിച്ചു. അതോടുകൂടി ശ്വശുരഗൃഹത്തോടുള്ള പ്രത്യക്ഷബന്ധം അററുപോകയാലും, മററുചില കാരണങ്ങളാലും മോതിലാലൻ ഭഗൽപുരത്തിൽത്തന്നെയുള്ള ഒരു ഉൾനാടായ ഖഞ്ജരപുരത്തിലേക്കു തന്റെ താമസം മാററി. മാതാവിന്റെ മരണത്തോടുകൂടി ധനസംബന്ധമായി പിതാവിനു നേരിട്ട കഠിനമായ കഷ്ടപ്പാടു കണ്ടിട്ടു ശരച്ചന്ദ്രനു മനസ്സമാധാനമില്ലാതായി. ഉടനെ അദ്ദേഹം ജോലി അന്വേഷിച്ചു പുറപ്പെടുകയും കാലക്രമത്തിൽ നല്ല നിലയിൽ എത്താമായിരുന്ന ഒരു ജോലി താമസിയാതെ അദ്ദേഹത്തിനു കിട്ടുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഏറിയകാലമായി താൻ അനുഭവിച്ചുവരുന്ന സ്വാതന്ത്ര്യജീവിതത്തിന്റെ മാധുര്യത്തെ മറന്നുകളയുവാൻ പ്രേരിപ്പിക്കത്തക്കതരത്തിലുള്ള പ്രലോഭകത്വം ആ പരാധീനവൃത്തിക്കില്ലാതിരുന്നതിനാൽ അധികം

നാൾ കഴിയുന്നതിനുമുമ്പുതന്നെ ശരച്ചന്ദ്രൻ ആ ജോലി കൈവിട്ടുകളയുകയാണു് ചെയ്തതു്.

പിന്നീടു അഞ്ചാറുകൊല്ലത്തേക്കു ശരച്ചന്ദ്രൻ സന്യാസിയുടെ വേഷത്തിൽ നാടുമുഴുവനും അലഞ്ഞു നടന്നു. ഈ സഞ്ചാരത്തിനിടയിൽ താണനിലയിൽ ജീവിക്കുന്ന പലതരം ജനങ്ങളുമായി പരിചയപ്പെടുന്നതിനും അവരുടെ സാമുദായികവും ഗാർഹികവുമായ ജീവിതരീതികളെ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കണ്ടു മനസ്സിലാക്കുന്നതിനും പൊതുവേ മനുഷ്യ ജീവിതത്തിൻെറ വിവിധവശങ്ങളെപ്പററി പ്രായോഗികമായ അറിവു് സമ്പാദിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചു. വിചിത്രവും വിശിഷ്ടവുമായ ഈ ലോകപരിചയമാണു് ഉത്തരകാലത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സാഹിത്യത്തെ ഇത്രമേൽ ആകർഷകമാക്കിത്തീർത്തതു്. ഈ കാലഘട്ടത്തിനിടയിൽ അദ്ദേഹം പല ആഖ്യായികകളും എഴുതിത്തീർത്തിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ചിലതെല്ലാം കൈമോശം വന്നുപോയതിനാൽ അവ മുഴുവനും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാൻ ഇടയായിട്ടില്ല.

1903-ൽ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ പിതാവു് പെട്ടെന്നു കാലഗതി പ്രാപിച്ചു. രണ്ടനുജന്മാരും ഒരനുജത്തിയും ഉൾപ്പെടെ പ്രായംതികയാത്ത മൂന്നംഗങ്ങളുടെ ഭരണഭാരംകൂടി അദ്ദേഹത്തിൻെറ തലയിലായി. ശരച്ചന്ദ്രൻ വല്ലാതെ കുഴങ്ങി. അസ്ഥിരമായ സ്വഭാവം, അഗാധമായ സാഹിത്യാഭിനിവേശം—ഇവ രണ്ടും മാത്രമാണു് മോതിലാലനിൽനിന്നു ശരച്ചന്ദ്രനു കിട്ടിയി

രുന്ന പിതൃസ്വത്ത്. അവയിൽ ആദ്യത്തേതു ശരച്ചന്ദ്രനെ ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ ഒരിടത്തും അധികകാലം ഉറച്ചുനില്ക്കാത്ത ഒരു ദേശസഞ്ചാരപ്രിയനാക്കിത്തീർത്തു. രണ്ടാമത്തേതു് അദ്ദേഹത്തെ പ്രായോഗികതയിൽനിന്നും അകന്ന ഒരു സ്വപ്നലോകത്തിലെ വെറും സന്ദർശകനമാക്കിക്കളഞ്ഞു. അതിനാൽ പരിതഃസ്ഥിതികളുടെ പെട്ടെന്നുള്ള ഈ പരിവർത്തനം—പ്രായോഗികജീവിതത്തിലേക്കുള്ള ആകസ്മികമായ ഈ ആഹ്വാനം—ആ യുവാവിനെ അനല്പമായി പരിഭ്രമിപ്പിച്ചതിൽ അശേഷം അത്ഭുതത്തിന്നു് അവകാശമില്ല. എന്നാൽ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ സഹജമായ മനോധൈര്യം ആശാഭംഗത്തിൻെറ അവശതയിലേയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തെ ആഴ്ത്തിക്കളയുവാൻ ഇടയാക്കിയില്ല. വളരെയെല്ലാം ക്ലേശിച്ചതിൻെറ ഫലമായി മേൽപ്പറഞ്ഞ സഹോദരീസഹോദരന്മാരുടെ ഭരണഭാരം കുറച്ചുകാലത്തേക്കു പ്രത്യേകം മൂന്നുപേരെ ഏല്പിച്ചതിനുശേഷം ഉപജീവനമാർഗ്ഗം അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഉടനെ കൽക്കത്തയിലേക്കു തിരിച്ചു. അവിടെ ഏതാനുംദിവസം അലഞ്ഞുനടന്നിട്ടും ഫലമൊന്നും കാണായ്കയാൽ അദ്ദേഹം താമസിയാതെ, ആരോടും പറയാതെ, റംഗൂണിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു പൊയ്ക്കളയുകയും ചെയ്തു.

പരിചയമില്ലാത്ത നാട്ടിൽ, വിദേശിയരുടെ ഇടയിൽ, കയ്യിൽ കാശില്ലാത്ത ഒരുത്തന്നു് അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്ന കഷ്ടപ്പാടുകളെല്ലാം അവിടെ ശരച്ചന്ദ്രനേയും അഭിമുഖീകരിക്കാതിരുന്നില്ല. പ്രായോഗി

കജീവിതത്തിൽ സംഗീതംകൊണ്ടുള്ള ഗുണം അന്നാണ് അദ്ദേഹം ആദ്യമായി അനുഭവിച്ചറിഞ്ഞതു്. അതിൻെറ സഹായത്താൽ അവിടത്തെ ഒരു ഉയന്ന ഉദ്യോഗസ്ഥനായ ബംഗാളിയുടെ പരിചയം സമ്പാദിക്കുന്നതിനും അതുവഴിയായി 1905-ൽ അവിടത്തെ സിക്രട്ടേറിയററിൽ ഒരുദ്യോഗം കൈക്കലാക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചു.

ബമ്മയിലെ പ്രവാസത്തിനിടയിൽ പരദുഃഖാസഹിഷ്ണുവായ ശരച്ചന്ദ്രൻ ഒരു ദരിദ്രയായ ബ്രാഹ്മണകന്യകയെ വിവാഹംചെയ്തു. അധികം താമസിയാതെ അദ്ദേഹത്തിന്ന് ഒരു സന്താനവുമുണ്ടായി. എന്നാൽ ആയിടയ്ക്കു ബമ്മയിൽ പടന്നുപിടിച്ച പ്ലേഗ് എന്ന ഭയങ്കരവ്യാധിയുടെ ക്രൂരമായ ആക്രമണത്തിൽ അകപ്പെട്ടുപോകയാൽ ആ പ്രേയസിയും പ്രിയസന്താനവും അദ്ദേഹത്തിന്ന് എന്നെന്നേക്കുമായി നഷ്ടപ്പെട്ടു. കണ്ടുനിന്നവരെക്കൂടി കരയിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ അദ്ദേഹം അന്ന് ഒരു കൊച്ചുകുട്ടിയെപ്പോലെ വാവിട്ടു നിലവിളിച്ചുപോയത്രെ. പിന്നീടൊരിക്കൽ അവധിയെടുത്തു കൽക്കത്തായിൽ വന്ന അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹം വീണ്ടും ഹിരണ്മയീദേവി എന്നു പേരായ മറെറാരു ബ്രാഹ്മണകന്യകയെ വിവാഹം ചെയ്യുകയുണ്ടായി. എന്നാൽ സന്താനലാഭത്തിനുള്ള സൌഭാഗ്യം പിന്നീട്ട് ആജീവനാന്തം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായില്ല.

ആയിടയ്ക്കു കൽക്കത്തെയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന "ഭാരതി" എന്ന മാസികയിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ

വക "ബഢദിദി" എന്ന ആഖ്യായിക തുടച്ച്യായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിത്തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം എഴുതിയിട്ടുള്ളവയിൽ അദ്യമായി മുദ്രാലയം കാണുവാൻ ഭാഗ്യം സിദ്ധിച്ച കൃതിയാണു് അതു്. എന്നാൽ ആ വിവരം ശരച്ചന്ദ്രനു നിശ്ചയമില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം റംഗൂണിലേയ്ക്കു പോകുന്നതിനുമുമ്പു് എഴുതിയിട്ടുള്ള കൃതികളിൽ ഒന്നായിരുന്നു അതു്. അതിൻെറ കൈയെഴുത്തുപ്രതി കൈവശം വെച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു മാന്യനാണു് അതു മാസികാപ്രവത്തകന്മാരെ ഏല്പിച്ചതു്. ആദ്യത്തെ തവണ മാസികയിൽ ലേഖകൻെറ പേർ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരുന്നില്ല. എന്നാൽ പ്രാരംഭത്തിൽത്തന്നെ വായനക്കാരുടെ മനസ്സിനെ ആകർഷിക്കത്തക്കവണ്ണം അതിലെ ഭാഷയും പ്രതിപാദനരീതിയും അത്രമേൽ ചമൽകാരപൂർണ്ണമായിരുന്നതിനാൽ ലേഖകൻെറ പേർ അറിയുവാൻ വായനക്കാരെല്ലാം അത്യന്തം ഉത്സുകരായിത്തീന്നു. അതിൻെറ ഫലമായി അടുത്ത ലക്കംമുതൽ ആ കഥാപങ്ക്തിയുടെ ചുവട്ടിൽ ലേഖകസ്ഥാനത്തു "ശ്രീ ശരച്ചന്ദ്രചട്ടോപാദ്ധ്യായൻ" എന്ന പേർ ചേത്തു അച്ചടിക്കുവാൻതുടങ്ങി. എന്നാൽ അങ്ങിനെയൊരു പേർ സാഹിത്യലോകത്തിൽ അതിനുമുമ്പാരും കേട്ടിട്ടില്ല. ഇത്രമേൽ സവ്വാങ്ഗസുന്ദരമായ ഒരാഖ്യായിക രചിക്കുവാൻ ഒരു നൂതനലേഖകനു് ഒരിക്കലും സാദ്ധ്യവുമല്ല. അതിനാൽ ഒരു വ്യാജനാമം വെച്ചു സാക്ഷാൽ രവീന്ദ്രനാഥടാഗോർതന്നെ എഴുതുന്ന കഥയാണു് അതെന്നു് എല്ലാവരും തീരുമാനിച്ചു. ആ വിശ്വകവിക്കല്ലാതെ കഥാസാഹിത്യത്തിൽ ഇത്രമാത്രം സാമർത്ഥ്യം

പ്രദശിപ്പിക്കുവാൻ മററാക്കും സാദ്ധ്യമല്ലെന്നായിരുന്നു അവരുടെ ധാരണ. തന്മൂലം വംഗസാഹിത്യത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻ എന്ന പേരിൽ യഥാർത്ഥത്തിൽ അതിനിപുണനായ ഒരു സാഹിത്യകാരൻ ആവിർഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള പരമാർത്ഥത്തെ സ്വീകരിക്കേണ്ടതായ യാതൊരാവശ്യവും അന്നാരും കണ്ടില്ല. 'വംഗദശനം' എന്ന ഒരു നൂതനമാസിക പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന കാലമായിരുന്നു അതു്. ടാഗോർ ആയിരുന്നു അതിൻെറ പത്രാധിപർ. മജുംദാർ ലൈബ്രറിയിൽ നിന്നാണു് അതു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നതു്. ലൈബ്രറിയുടെ ഉടമസ്ഥനായ ശൈലേശചന്ദ്രമജുംദാർ ടാഗോറിൻെറ അടുക്കൽ ചെന്നിട്ടു്, "ഇത്രനല്ലൊരാഖ്യായിക അങ്ങു സ്വന്തം മാസികയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താതെ മറെറാരു പത്രത്തിലേക്കു കൊടുത്തുകളഞ്ഞതു് അശേഷം ഭംഗിയായില്ല" എന്നു് ആവലാതിപ്പെടുകകൂടി ചെയ്തു. ആഖ്യായിക വായിച്ചുതീനാക്കിയിട്ടു ടാഗോർ അത്ഭുതപ്പെടുകയും ലേഖകൻെറ രചനാസാമത്ഥ്യത്തെ പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ടു് അതു തൻേറതല്ലെന്നു പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തെ സമാധാനിപ്പിക്കുകയും ഉണ്ടായി.

ശരച്ചന്ദ്രൻ അറിഞ്ഞുംകൊണ്ടു പൊതുജനസമക്ഷം ആദ്യമായി അവതരിപ്പിച്ച കൃതി "മന്ദിർ" എന്ന ചെറുകഥയാണു്. ബമ്മയിലെ പ്രവാസത്തിനിടയിൽ ഒരിക്കൽ കൽക്കത്തയിൽ മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ താൻ താമസിച്ചിരുന്ന വീട്ടിലെ കുട്ടികളുടെ നിർബ്ബന്ധ

ത്താൽ "കുന്തലിൻ" മാസികയിലെ കഥാമത്സരത്തി നയയ്ക്കുവാൻവേണ്ടി ഒരു ദിവസംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം എഴുതിത്തീർത്തതാണു് അതു്. എന്നാൽ അതു് അദ്ദേഹം സ്വന്തംപേരിലല്ല മാതുലനായ സുരേന്ദ്രനാഥ ഗംഗോപാദ്ധ്യായൻെറ പേരിലാണു് അയച്ചതു്. അക്കൊല്ലത്തിലെ കഥാമത്സരത്തിലെ പരിശോധകൻ സുപ്രസിദ്ധ സാഹിത്യകാരനായ റായി ബഹദൂർ ശ്രീ ജലധരസേനനായിരുന്നു. ആകെ കിട്ടീട്ടുള്ള 150 ചെറുകഥകളിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ കഥയാണു് സമ്മാനാർഹമെന്നു വിധിക്കപ്പെട്ടതു്.

വാസ്തവം പറയുകയാണെങ്കിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻ സാഹിത്യലോകത്തിൽ ആദ്യമായി ഇറങ്ങിയതു് 1913-ൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുപ്പത്താറാമത്തെ വയസ്സിൽ കൽക്കത്തയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന "യമുന" എന്ന മാസികവഴിയായിട്ടാണു്. അക്കൊല്ലത്തിൽ എന്തോ ആവശ്യം പ്രമാണിച്ചു ശരച്ചന്ദ്രൻ റംഗൂണിൽനിന്നു കൽക്കത്തയിൽ വന്ന അവസരത്തിൽ യമുനയുടെ പത്രാധിപരായിരുന്ന ശ്രീയുത് ഫണീന്ദ്രനാഥപാലൻ അദ്ദേഹത്തെ ചെന്നുകണ്ടു് യമുനയ്ക്കു ലേഖനസഹായം ചെയ്യണമെന്നു് ആവശ്യപ്പെടുകയും അപ്രകാരം ചെയ്യാമെന്നു് അദ്ദേഹത്തെക്കൊണ്ടു സമ്മതിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. തൽകാലം അവരുടെ കയ്യിൽനിന്നു് ഒഴിഞ്ഞുപോകണമെന്നുമാത്രമേ ആ വാഗ്ദാനം ചെയ്യുന്ന അവസരത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രനു് ഉദ്ദേശമുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. എങ്കിലും, റംഗൂണിൽ മടങ്ങി

ച്ചെന്ന ഉടനെ മാസികാപ്രവൎത്തകന്മാരിൽനിന്നും തുടരെത്തുടരെ കിട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്ന എഴുത്തുകളും കമ്പികളുംമൂലം ഇരിക്കപ്പൊറുതി ഇല്ലാതാവുകയാൽ അദ്ദേഹം താമസിയാതെ "രാമേർസുമതി" എന്നൊരു കഥയെഴുതി യമുനയ്ക്കു് അയച്ചുകൊടുക്കുകയുണ്ടായി. ഭാരതിയിൽ "ബഡോദിദി" പ്രസിദ്ധീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടു് അന്നേയ്ക്കു് അഞ്ചാറുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ശരച്ചന്ദ്രചട്ടോപാദ്ധ്യായൻ എന്ന പേരു വെച്ചു യമുനയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ "രാമേർസുമതി" എന്ന കഥ വായിച്ചു കഴിഞ്ഞതോടുകൂടി വംഗവാസികളുടെ ഇടയിൽ ആകമാനം ഒരിളക്കമുണ്ടായി. നാലുഭാഗങ്ങളിൽനിന്നും വിസ്മയത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന പല ചോദ്യങ്ങളും പുറപ്പെട്ടുതുടങ്ങി.— "ആരാണു് ഈ ശരച്ചന്ദ്രൻ?" "നമ്മുടെ നാട്ടിൽ, അപ്പോൾ, അസാമാന്യവൈദഗ്ദ്ധ്യമുള്ള ഒരു നൂതനകഥാശില്പി ആവിൎഭവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നോ?" "വംഗസാഹിത്യത്തിൽ—വംഗഭാഷയിൽ—ഇത്രവളരെ പാടവം പ്രദൎശിപ്പിക്കുവാൻ പ്രാപ്തിയുള്ള ഈ പ്രതിഭാശാലി ഇത്രയുംകാലം എവിടെ ഒളിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു?"

ശരച്ചന്ദ്രന്റെ പേരു പെട്ടെന്നു പൊങ്ങി. വംഗഭാഷയിലെ പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട പല പത്രഗ്രന്ഥങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ലേഖനങ്ങൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാൻ അനല്പമായ ആഗ്രഹം പ്രദൎശിപ്പിച്ചുതുടങ്ങി.

റംഗൂണിലെ താമസം ക്രമേണ ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ആരോഗ്യത്തിനു ഹാനികരമായിത്തീൎന്നു. ബൎമ്മ വിട്ടു

ഭേപായില്ലെങ്കിൽ ആരോഗ്യം ലഭിക്കുന്ന കാൎയ്യം പ്രയാസമാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെടുകയും ചെയ്തു. വൈദ്യന്മാരുടെ ഉപദേശപ്രകാരം പ്രവൎത്തിക്കുന്ന കാൎയ്യത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രനു പ്രധാനപ്രതിബന്ധമായി നിന്നിരുന്നതു് ഉദ്യോഗമായിരുന്നു. അക്കാലത്തു മാസത്തിൽ നൂറു ഉറുപ്പിക ശമ്പളം കിട്ടുക എന്നുള്ളതു് അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെയുള്ള നിൎദ്ധനനായ ഒരാൾക്കു കേവലം നിസ്സാരമായ ഒരു കാൎയ്യമായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ശമ്പളം മോഹിച്ചു് അവിടത്തന്നെ താമസിക്കുന്നാപക്ഷം അതു് ആരോഗ്യത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അത്യന്തം ആപൽകരമായിരിക്കയും ചെയ്യും. ഈ ധൎമ്മസങ്കടത്തിൽപ്പെട്ടു് ഇതികൎത്തവ്യതാമൂഢനായി വലയുന്ന അവസരത്തിലാണു് 'ചാററർജി ആൻഡു് സൺസ്' എന്ന സ്ഥാപനത്തിന്റെ ഉടമസ്ഥന്മാരിൽ ഒരാളായ ഹരിദാസ് ചട്ടോപാദ്ധ്യായൻ എന്ന മാന്യൻ, മാസത്തിൽ നൂറു ഉറുപ്പിക തന്നുകൊള്ളാമെന്നുള്ള കരാറിന്മേൽ, ശരച്ചന്ദ്രനെ, റംഗൂണിലെ ഉദ്യോഗം വെടിഞ്ഞു നാട്ടിലേയ്ക്കു വരുവാൻ ക്ഷണിച്ചതു്. ഈ ക്ഷണനം ശരച്ചന്ദ്രനു വലിയ ആശ്വാസകരമായിത്തോന്നി. അദ്ദേഹം താമസിയാതെ റംഗൂണിലെ ഉദ്യോഗം രാജിവെച്ചു കുടുംബസമേതം നാട്ടിലേക്കു മടങ്ങിപ്പോരികയും ചെയ്തു.

റംഗൂണിൽനിന്നു മടങ്ങിവന്നതിനുശേഷം ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ഉപജീവനമാൎഗ്ഗം സാഹിത്യവ്യവസായ

മായിത്തീൎന്നു. അതിനാൽ ആ വിഷയത്തിൽ കൂടുതൽ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കേണ്ടതായ ആവശ്യവും സൌകൎയ്യവും സന്ദൎഭവും അദ്ദേഹത്തിനു നേരിട്ടു. നിരന്തരമായ ഈ സാഹിത്യപരിശ്രമത്തിൻെറ ഫലമായി അനവധി ഉൽകൃഷ്ടഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഓരോ മാസികവഴിയായി ക്രമേണ പുറത്തുവരുവാൻതുടങ്ങി. "ഭാരതവൎഷം" എന്ന മാസികവഴിയായിട്ടാണു് ശരച്ചന്ദ്രൻെറ കൃതികളിൽ അധികഭാഗവും പുറത്തുവന്നിട്ടുള്ളതെങ്കിലും അതുകൂടാതെ "നാരായണൻ", "വംഗവാണി", "വിചിത്ര", "വേണു", "വസുമതി" മുതലായ പല മാസികകളിലും അദ്ദേഹം എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

അല്പകാലംകൊണ്ടുതന്നെ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ ആദായം പ്രതിദിനമെന്നവണ്ണം വൎദ്ധിക്കുവാൻതുടങ്ങി. മാസത്തിൽ നൂറു ഉറുപ്പിക ആദായം കിട്ടിയാൽ ധാരാളമായി എന്നു കരുതിയിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിൻെറ മാസവരവു ക്രമേണ അഞ്ഞൂറുഉറുപ്പികയിൽ അധികമായി വൎദ്ധിച്ചു. സാഹിത്യപരിശ്രമംകൊണ്ടുമാത്രം ഉപജീവനം കഴിച്ചുകൂട്ടുവാനുള്ള കഴിവും ധൈൎയ്യവും ബംഗാളത്തിൽ അതിനുമുമ്പു മററധികംപേൎക്കു് ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണു്. 'പിശുക്കു്' എന്നുവെച്ചാൽ എന്തെന്നു ശരച്ചന്ദ്രനു് അറിഞ്ഞുകൂടാ; എന്നുവെച്ചു് അദ്ദേഹം അമിതവ്യയശീലനും ആയിരുന്നില്ല. ദാരിദ്ര്യം, രോഗം മുതലായവകൊണ്ടു കഷ്ടപ്പെടുന്ന പാവങ്ങളുടെനേരെയുള്ള സഹതാപത്താൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയം പരിപൂൎണ്ണമായിരുന്നു. സപ

ന്തം സമ്പാദ്യത്തിലെ അധികഭാഗവും അദ്ദേഹം പരഹിതത്തിനും പരോപകാരത്തിനും വേണ്ടിയാണു ചെലവു ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്.

ശരച്ചന്ദ്രന്റെ കീൎത്തി ഈവിധം നാടെല്ലാം പരന്നു് സ്ത്രീപുരുഷഭേദ്യമെന്യേ സഹൃദയരായ സകലരുടെയും മനോവീണകളിൽ മധുരവികാരങ്ങൾ മീട്ടിക്കൊണ്ടിരിക്കെ അവിടവിടെയിരുന്ന ചില കൂപമണ്ഡൂകങ്ങൾ അപശ്രുതികളും പുറപ്പെടുവിക്കാതിരുന്നില്ല. സൎവ്വസാഹോദൎയ്യത്തിന്റേയും സാൎവ്വജനീനമായ പ്രേമത്തിന്റേയും മഹനീയമായ മഹാത്മ്യത്തെ ഉച്ചൈസ്തരം ഉൽഘോഷിക്കുന്ന 'ശരൽസാഹിത്യ'ത്തിൽ അടങ്ങിയ ഉൽകൃഷ്ടമായ ആദൎശത്തിന്റെ വിശുദ്ധിയും വൈശിഷ്ട്യവും ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിയാത്ത ചില യാഥാസ്ഥിതികന്മാർ "മതം നശിച്ചു, സമുദായം കെട്ടുപോയി" എന്നിങ്ങനെ മുറവിളി കൂട്ടിത്തുടങ്ങി. അവരുടെ വക പത്രങ്ങളും മാസികകളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികളെപ്പററി കൎക്കശങ്ങളായ ഖണ്ഡനനിരൂപണങ്ങൾ അടിയ്ക്കടി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാനും ആരംഭിച്ചു. എന്നാൽ അതൊന്നും ശരച്ചന്ദ്രൻ ചെവിക്കൊണ്ടതേയില്ല. താൻ അംഗീകരിച്ച ആദൎശത്തിൽകൂടെ അദ്ദേഹം തന്റെ സാഹിത്യവ്യവസായം തുടൎന്നുകൊണ്ടുതന്നെ പോന്നു.

ഉൽകൃഷ്ടമായ സാഹിത്യത്തിന്റെ നിൎമ്മാണം കൊണ്ടു മാതൃഭാഷയുടെ മാഹാത്മ്യത്തിനു മാററുകൂട്ടി

യ ഭാഷാഭിമാനി മാത്രമല്ല, മാതൃഭൂമിയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യ ലാഭത്തിനായുള്ള രാഷ്ട്രീയപ്രക്ഷോഭണങ്ങളിൽ സവ്വാത്മനാ പങ്കുകൊണ്ടു് അനവധി ക്ലേശങ്ങൾ സഹിച്ച ഒരു യഥാൎത്ഥദേശാഭിമാനിയുംകൂടിയായിരുന്നു ശരച്ചന്ദ്രൻ. അദ്ദേഹം വളരെക്കാലം ചക്കയിൽ നിത്യവും നൂൽനൂല്ക്കുകയും ഖദർ ധരിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ബങ്കാളത്തിലെ പ്രാദേശികരാഷ്ട്രീയസംഘടനകളിലെ ഉത്സാഹശാലിയായ ഒരംഗമായിരുന്നു അദ്ദേഹം. ഹൌറാഡിസ്ത്രിക്ട് കോൺഗ്രസ്‌കമ്മററിയിലെ അദ്ധ്യക്ഷനായി അദ്ദേഹം വിലയേറിയ സേവനങ്ങൾ നടത്തീട്ടുണ്ടു്. കോൺഗ്രസ്‌സംബന്ധമായ പല വഴക്കുകളും ഒന്നിലധികം പ്രാവശ്യം ശരച്ചന്ദ്രൻെറ മദ്ധ്യസ്ഥതയിൽ അവസാനിക്കുവാൻ ഇടയായിട്ടുണ്ടു്. ദേശബന്ധു സി. ആർ. ദാസ്സിനു ശരച്ചന്ദ്രനെപ്പററി വലിയ ബഹുമാനവും സ്നേഹവുമായിരുന്നു. ഇപ്പോഴത്തെ കോൺഗ്രസ് പ്രസിഡണ്ടായ ശ്രീയുത് സുഭാഷചന്ദ്രബോസ്, ശരച്ചന്ദ്രബോസ്, ഡോക്ടർ വിധാനറായി, നളിനീരഞ്ജനസക്കാർ, കിരണശങ്കരറായി, സത്യേന്ദ്രചന്ദ്രമിത്ര, തുളസീചരണഗോസ്വാമി മുതലായ ബങ്കാളിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട കോൺഗ്രസ്‌പ്രവത്തകന്മാരെല്ലാം ശരച്ചന്ദ്രനെ തങ്ങളുടെ ഒരുററബന്ധുവിനെപ്പോലെ കരുതി സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അഭിപ്രായത്തെ ജ്യേഷ്ഠഭ്രാതാവിൻെറ കല്പനയെപ്പോലെ അവർ മാനിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു.

ശരച്ചന്ദ്രൻ ഒരു സ്വതന്ത്രചിന്തകനായിരുന്നു. രാഷ്ട്രീയകാൎയ്യങ്ങളിൽ മാത്രമല്ല, സാഹിത്യപരമായ സംഗതികളിലും, സമുദായത്തിൻെറ മുമ്പിൽ തൻെറ വ്യക്തിസ്വാതന്ത്ര്യത്തെ ബലികഴിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും സന്നദ്ധനായിരുന്നില്ല. ആവശ്യമെന്നു തോന്നിയാൽ സകലരുടേയും ഏകകമുഖമായ അഭിപ്രായത്തിനു വിരുദ്ധമായി സ്വതന്ത്രമായ തൻെറ ചിന്താഗതിയെ വ്യക്തമാക്കുവാൻ അദ്ദേഹം അശേഷം മടിച്ചിരുന്നില്ല. മഹാത്മാഗാന്ധിയുടെ ഒന്നിലധികം നിൎദ്ദേശങ്ങളെ അദ്ദേഹം എതിൎക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. രവീന്ദ്രനാഥടാഗോറിൻെറ ചില അഭിപ്രായങ്ങളേയും കൎക്കശമായി നിരൂപണം ചെയ്യുണ്ടതായ സന്ദൎഭങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിട്ടുണ്ട്.

എന്നാൽ വലിയൊരു ടാഗോർഭക്തനായിരുന്നു ശരച്ചന്ദ്രൻ. ടാഗോറിനെ തൻെറ ഗുരുദേവനായിട്ടാണ് അദ്ദേഹം കരുതിവന്നിരുന്നതു്. "ബോതാർ" ആഫീസ്സിൽവെച്ച് ഇക്കഴിഞ്ഞ (1113) ചിങ്ങമാസത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻെറ 62-ാമത്തെ ജന്മദിനത്തെ ആഘോഷിക്കുന്നതിനായി കൂടിയ മഹായോഗത്തിൻെറ അഭിനന്ദനങ്ങൾക്കു മറുപടി പറഞ്ഞ കൂട്ടത്തിൽ അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായി:— "അറുപത്തിരണ്ടാമത്തെ വയസ്സിൽ കാലൂന്നിയ ഞാൻ ഇന്നത്തെ ഈ ജന്മദിനാഘോഷം പ്രമാണിച്ച് എല്ലാവരുടേയും അടുക്കൽ ആശീൎവാദത്തെ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നതിനു മുമ്പായി രോഗശയ്യയിൽ കിടക്കുന്ന എൻെറ ഗുരുദേവനായ ആ വിശ്വകവിയെ—രവീന്ദ്രനാഥടാഗോറി

നെ—ഉദ്ദേശിച്ച് ആദ്യമായി ഇതാ, എന്റെ പ്രണാമങ്ങളെ അപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുഗ്രഹം എനിക്കു മാത്രമല്ല, സാഹിത്യലോകത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുവാൻ പുറപ്പെടുന്ന ഏതൊരു ലേഖകനും അത്യന്തം സൌഭാഗ്യപ്രദമായ ഒരു പരമസമ്പത്താണ്."

ശരച്ചന്ദ്രൻ സത്യനിഷ്ഠനും സഹൃദയനുമായ ഒരു സാഹിത്യകാരനാണ്. കൃത്രിമമായ അലങ്കാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു യാഥാർത്ഥ്യത്തെ മറയ്ക്കുന്ന പ്രതിപാദനവും, ഭാഷാരീതിയും അദ്ദേഹത്തിനു ഇഷ്ടമല്ല. സ്വാനുഭവത്തിൽപ്പെട്ട വിഷയങ്ങളെ ലളിതമായ ഭാഷയിൽ തന്മയത്വത്തോടുകൂടി പ്രതിപാദിക്കുവാനേ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചിട്ടുള്ളു. തന്റെ ജ്ഞാനപരിധിക്കു വെളിയിലുള്ള കാര്യങ്ങളെ ഊഹംകൊണ്ടു വലിച്ചിഴച്ചുകൊണ്ടുവന്നു മററുള്ളവരുടെ മുമ്പിൽ ചെപ്പടിവിദ്യ കാണിച്ചു മേന്മ നേടുവാൻ അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും പ്രയാസപ്പെട്ടിട്ടില്ല. ഈ സത്യലംഘനഭീരുത്വം അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാഹിത്യത്തെ അനുഭവത്താൽ അതിരിടപ്പെട്ട യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്റെ പരിമിതമായ പരിധികളുള്ളിലാക്കിക്കളഞ്ഞു. തന്മൂലം വിസ്തൃതമായ ബഹിർല്ലോകത്തിന്റെ വിശാലമായ അന്തരീക്ഷത്തിൽ വിചരണം ചെയ്യുവാനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം അതിനില്ലാതാവുകയും ചെയ്തു. ഇതിനെസ്സംബന്ധിച്ച് ശരച്ചന്ദ്രൻതന്നെ ഒരിക്കൽ ഇങ്ങനെ പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്:— "ധാരാളം കൊടുത്തിട്ടും അല്പംപോലും കിട്ടാത്ത ഒരുകൂട്ടർ പ്രപഞ്ചത്തിലുണ്ട്. അന്യന്മാരിൽനി

ന്നു് അവക്കു വല്ലതും ലഭിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, അതു ക്രൂരമായ വഞ്ചനയും നിർദ്ദയമായ മർദ്ദനവും മാത്രമാണു്. ആ ദുർബ്ബലന്മാരുടെ കണ്ണുനീർ കണക്കിൽക്കൂട്ടുവാൻ വകയില്ലാത്ത നിസ്സാരവസ്തുക്കളായിട്ടാണു മനുഷ്യർ കരുതുന്നതു്. എല്ലാം നിറഞ്ഞ ഈ ലോകത്തിൽ തങ്ങൾക്കു് ഒന്നിനും അവകാശമില്ലാതെപോയതു് എന്തുകൊണ്ടാണെന്നു ക്ലേശപൂർണ്ണമായ സ്വന്തം ജീവിതത്തിനിടയിൽ പലപ്പോഴും അവർ തന്നെത്താൻ ചോദിച്ചുപോകാറുണ്ടു്. ആ ചോദ്യത്തിനു സമാധാനം കിട്ടാതെ ശാന്തിരഹിതമായ ജീവിതം നയിക്കുന്ന ആ പാവങ്ങളുടെ അസ്വസ്ഥമായ ഹൃദയത്തിന്റെ അടിത്തട്ടിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്ന ദയനീയമായ ദീർഘനിശ്വാസമാണു് എന്നെ മുഖരനാക്കിയതു്,—മനുഷ്യത്വത്തിന്റെ സമീപത്തിൽ മനുഷ്യരുടെ സങ്കടം അറിയിക്കുവാൻ എന്നെ പ്രേരിപ്പിച്ചതു്. അവരുടെ നേരെ നടത്തപ്പെട്ട എത്രയോ അന്യായങ്ങൾ, എത്രയോ അക്രമങ്ങൾ, എത്രയോ അഴിമതികൾ ഞാൻ കണ്ടുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് അത്തരം പാവങ്ങളുടെ കാര്യങ്ങളുമായി മാത്രം ഇടപാടു നടത്തുവാൻ ഞാൻ തീരുമാനിച്ചതു്. പ്രകൃതിയുടെ സൌന്ദര്യസമ്പത്തിനെയും വഹിച്ചുകൊണ്ടു വസന്തം ലോകത്തിൽ ആവിർഭവിക്കാറുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം. അതിന്റെ കൂടെ കോകിലത്തിന്റെ കളഗാനവും, മല്ലീജാതിപ്രഭൃതികുസുമങ്ങളുടെ മോഹനസൌരഭ്യവും, മനംമയക്കുന്ന മലയാനിലന്റെ മഞ്ജുളവിലാസവും മററും ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുമുണ്ടു്. എന്നാൽ എ

ൻെറ ദൃഷ്ടികൾ അകപ്പെട്ടുപോയ സ്ഥലത്തിൻെറ ചു രുങ്ങിയ പരിധികളിൽ അവയൊന്നും കണ്ടെത്തു വാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ആ ദാരിദ്ര്യം എൻെറ രചനകൾക്കുള്ളിൽ എവിടെ നോക്കിയാലും കണ്ണിൽ പ്പെടും. എന്നാൽ ശ്രുതിമധുരമായ ചില പദങ്ങളെ അർത്ഥഹീനമായവിധത്തിൽ കോർത്തിണക്കി, യഥാർത്ഥ ത്തിൽ ഞാൻ കണ്ടെത്താത്ത വസ്തുവിനെ കണ്ടെത്തി യെന്നു കാണിക്കുവാൻ നിഷ്ഫലമായി പ്രയത്നിക്കുക എന്ന സാഹസകർമ്മത്തിനു ഞാൻ ഒരിക്കലും ഒരുമ്പെട്ടി ട്ടില്ല. ഇതുപോലെതന്നെ, എൻെറ ജീവതത്തിലെ അ ന്വേഷണംകൊണ്ടു സൂക്ഷ്മതത്വം കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ കഴിയാത്ത വേറെയും പല വിഷയങ്ങളും ഉണ്ട്. അ വിനയത്തിൻെറ തള്ളിച്ചകൊണ്ട് അവയുടെ പവിത്ര തയെ മലിനപ്പെടുത്തുക എന്ന അപരാധവും ഞാൻ പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ല. തന്മൂലം എൻെറ സാഹിത്യസാധ നയുടെ വിഷയവും വൃത്തവും വിവരണവും വ്യാപകങ്ങ ളല്ല. ചുരുങ്ങിയ പരിധികളിൽ ഒതുങ്ങത്തക്കവിധം അവ കേവലം സങ്കീർണ്ണങ്ങളാണ്. എന്നാൽ ഒരു കാ ര്യത്തിൽ എനിക്കു വേണ്ടുവോളം അഭിമാനത്തിന് അ വകാശമുണ്ട്. അവാസ്തവത്തിൻെറ ചായം തേച്ച് അവയെ ഞാൻ ഇന്നും സത്യഭ്രഷ്ടങ്ങളാക്കീട്ടില്ല, നി ശ്ചയം."

സുപ്രസിദ്ധ ഫ്രഞ്ചുസാഹിത്യകാരനായ റൊ മെയിൻറോളൻഡ് പറയുന്നതുപോലെ ശരച്ചന്ദ്രൻ പൊതുജനങ്ങളുടെ ആഖ്യായികാകാരനാണ്. "ടാ

ഗോറിൻെറ കൃതികൾ വായിച്ചാൽ ഞങ്ങൾക്കൊന്നും മനസ്സിലാവാറില്ല. എന്നാൽ നിങ്ങളുടെ നോവലുകൾ എളുപ്പത്തിൽ ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലാവുകയും ചെയ്യും. എന്താണു് ഇതിനു കാരണം?" എന്നിങ്ങനെ ഒരിക്കൽ ശരച്ചന്ദ്രനെ കാണ്മാൻ ചെന്ന ഒരു മാന്യൻ അദ്ദേഹത്തോടു ചോദിക്കുകയുണ്ടായി. മറുപടി പറയുവാൻ ശരച്ചന്ദ്രനു് അശേഷം ആലോചിക്കേണ്ടിവന്നില്ല. "അതിനുള്ള കാരണം അധികം ദൂരെ അന്വേഷിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള സാധാരണജനങ്ങൾക്കുവേണ്ടിയല്ല, ഞങ്ങളെ—ഗ്രന്ഥകാരന്മാരെ—ഉദ്ദേശിച്ചാണു് ടാഗോർ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ എഴുതുന്നതു്. എൻെറ നോവലുകളാകട്ടെ നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി എഴുതപ്പെട്ടുന്നവയുമാണു്." എന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ സമാധാനം. ചെറുകഥകളിലും പദ്യസാഹിത്യത്തിലും ടാഗോറിനുള്ള സ്ഥാനം അദ്വിതീയമാണെങ്കിലും ഒരു നോവലെഴുത്തുകാരനെന്ന നില മാത്രം വെച്ചുകൊണ്ടു നോക്കുമ്പോൾ ടാഗോറിനേക്കാൾ എത്രയോ മേലെയാണു് ശരച്ചന്ദ്രൻ. ഉന്നതമായ ആദർശത്തിൻെറ സ്വപ്നമയമായ ലോകത്തിൽനിന്നും, അനുഭവത്തോടിടകലർന്ന യാഥാർത്ഥ്യത്തിൻെറ ജാഗ്രദവസ്ഥയിലേയ്ക്കു നോവൽപ്രസ്ഥാനത്തെ നയിച്ച ബംഗാളത്തിലെ ഒന്നാമത്തെ ആഖ്യായികാകാരനാണു് അദ്ദേഹം. "ബംഗാളത്തിലെ മൊപ്പസൻറു്" എന്നാണു് ലണ്ടൻ ടൈംസ് അദ്ദേഹത്തെപ്പററി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. വംഗദേശത്തിലെ ആഖ്യായി

കാലോകത്തിൽ ഒരഭിനവയുഗത്തിന്റെ പ്രവത്തകനം, ശോഭനമായ ഭാവിയുടെ സ്രഷ്ടാവുമായിട്ടാണ് ടാഗോർ അദ്ദേഹത്തെ കാണുന്നതു്. അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പറയുന്നു:— "ശരച്ചന്ദ്രനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാഹിത്യത്തിനും നമ്മോടു് ഏററവും വലിയ അടുപ്പമുണ്ടു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ രചനകൾ ഇതുവരെയുള്ള മറേറതൊരാളുടെ കൃതികളെക്കാളും കൂടുതലായി വായനക്കാരുടെ ഹൃദയത്തെ സ്പർശിക്കുവാൻ പര്യാപ്തങ്ങളാണു്. സംഗതികളെ വിശദമായും വിശാലമായും വീക്ഷിക്കുകയും വൈദഗ്ദ്ധ്യത്തോടും വ്യക്തതയോടുംകൂടി വെളിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരാളാണദ്ദേഹം. പിന്തുടന്നുവരുന്ന എഴുത്തുകാക്കു് അനായാസേന അകത്തു കടക്കുവാൻ സൌകര്യം ലഭിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ ബംഗാളികളുടെ ഗൃഹജീവിതത്തിന്റെ മുൻവശത്തുള്ള മറ മാററിക്കളഞ്ഞു്, അദ്ദേഹം അതിന്റെ അന്തർഭാഗം നമുക്കു സുസ്പഷ്ടമായി കാട്ടിത്തരുന്നു. ശരച്ചന്ദ്രൻമൂലമാണു് തങ്ങൾക്കു് ഈ സൌകര്യം സിദ്ധിച്ചതെന്നുള്ള കഥ ഭാവിസാഹിത്യകാരന്മാർ ഒരുപക്ഷേ വിസ്മരിച്ചേക്കാം; അഥവാ, ആ വാസ്തവത്തെ ഏററുപറയുവാൻ അവർ വിസമ്മതം ഭാവിച്ചു എന്നുവരാം. എന്നാൽ വായനക്കാർ ഒരിക്കലും അതു മറക്കുകയില്ലെന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം. മറന്നുകളയുകയാണെങ്കിൽ അതു നഗ്നമായ കൃതഘ്നതയായിരിക്കും. മറന്നാൽത്തന്നെ അതുകൊണ്ടെന്താണു ദോഷം? പരിശ്രമത്തിന്റെ ഫലപ്രാപ്തിതന്നെയാണു് അതിനുള്ള ഉത്തമമാ

യ പ്രതിഫലം. മുറമുറപ്പു കൂടാതെതന്നെ വേണ്ടെന്നു വെക്കുവാൻ സാധിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ, കൃതജ്ഞത ആവശ്യത്തിൽ കവിഞ്ഞുള്ള ഒരാഡംബരം മാത്രമാണു്."

മനുഷ്യന്റെ സാമുദായികാദർശങ്ങൾ, പരമ്പരാസിദ്ധങ്ങളായ സംസ്കാരവിശേഷങ്ങൾ എന്നിവയും അന്തഃകരണത്തിന്റെ അൽപ്രബുദ്ധങ്ങളായ സഹജപ്രചോദനങ്ങളുമായി ഉണ്ടാകാറുള്ള ഭയങ്കരസമരമാണു് ശരൽസാഹിത്യത്തിലെ പ്രധാനമായ പ്രതിപാദ്യവിഷയം. ചിരകാലാഭ്യസ്തമായ ആചാരത്താൽ ദൃഢമൂലമായിത്തീൎന്ന സാമുദായികനിയമങ്ങളും കാലപരിവത്തനത്തിന്റെ ഫലമായി വ്യക്തികളിൽ അങ്കുരിക്കുന്ന സ്വാതന്ത്ര്യചിന്തയുടെ സന്താനങ്ങളായ അഭിനവാദർശങ്ങളും തമ്മിൽ പലപ്പോഴും ഇടയാറുണ്ടു്. മനുഷ്യൻ ഒരിക്കലും പരിപൂൎണ്ണനല്ല. പരിതഃസ്ഥിതികളുടെ പരിവത്തനത്തോടൊപ്പം അവന്റെ ജീവിതരീതി, ചിന്താഗതി മുതലായവയും മാറിക്കൊണ്ടേ ഇരിക്കും. അതിനാൽ സാമുദായികനിയമങ്ങൾക്കും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു പരിവത്തനങ്ങൾ ആവശ്യമാണു്. എന്നാൽ ഈ തത്വം ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിയാതെ, അഥവാ, ഗ്രഹിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കാതെ മാമൂലിനെത്തന്നെ മുറുകെപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു നടക്കുന്ന ഒരു കൂട്ടം മക്കടമുഷ്ടിക്കാർ സമുദായത്തിന്റെ നേതൃത്വം വഹിക്കുമ്പോഴാണു് അതിൽ അന്തശ്ഛിദ്രങ്ങളും വിപ്ലവങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നതു്. പരിശുദ്ധമായ അന്തഃകരണത്തിന്റെ പ്രചോദനം മൂലമായാലും സമുദായത്തിലെ ആചാരങ്ങൾക്കു വിപരീത

മായി ആരെങ്കിലും പ്രവൎത്തിച്ചുപോയാൽ അവൻ സദാചാരഹീനനാണെന്ന് ഉത്തരക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ സമുദായം വിധിക്കുകയായി. ഈ സമുദായാചാരലംഘനത്തെ സാഹിത്യകാരന്മാർ അവജ്ഞയോടുകൂടിയാണ് ഇതുവരെയുംനാം വീക്ഷിച്ചുവന്നിരുന്നത്. എന്നാൽ ഇക്കാൎയ്യത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രന്റെ വീക്ഷണമാകട്ടെ അല്പം കൂടി വിശാലവും അനുകമ്പാപൂൎണ്ണവുമായിരുന്നു. കൃത്രിമങ്ങളായ സാമുദായികനിയമങ്ങളുടെ നിൎദ്ദയമായ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുമുമ്പിൽ സ്വാഭാവികങ്ങളായ ആത്മപ്രചോദനങ്ങളുടെ മൗലികമായ വിശുദ്ധിയെ ബലികഴിക്കുവാൻ മററുള്ള സാഹിത്യകാരന്മാരെപ്പോലെ അദ്ദേഹം സന്നദ്ധനായിരുന്നില്ല. അതിനാൽ മററുള്ളവർ മൂടിവെക്കുകയോ മാററുകുറയ്ക്കുകയോ ചെയ്യാറുള്ള ആവേഗവികാരങ്ങൾക്ക് അദ്ദേഹം തന്റെ സാഹിത്യത്തിൽ ശരിയായ സ്ഥാനം നൽകി. സമുദായത്തിന്റെ അവജ്ഞയ്ക്കും അവഹേളനത്തിനും പാത്രങ്ങളായ വ്യക്തികളിലും വൎഗ്ഗങ്ങളിലും അദ്ദേഹം പവിത്രമായ പ്രണയത്തിന്റെ ഉറവിനെ കണ്ടെത്തി. തന്മൂലം വേശ്യകൾക്കും വേലക്കാരികൾക്കും കൂടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികളിൽ നായികാസ്ഥാനം ലഭിക്കുവാൻ ഇടയായി.

സാഹിത്യത്തിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻ വരുത്തിക്കൂട്ടിയ ഈ നൂതനമായ പരിവൎത്തനം പല സമുദായനേതാക്കന്മാരുടേയും നിശിതമായ നിരൂപണങ്ങൾക്കു വിഷയമായിത്തീൎന്നു. "സമുദായത്തെ ധിക്കരിക്കുന്ന വിപ്ലവകാരിയായ സാഹിത്യകാരൻ"എന്ന് അദ്ദേഹത്തെ

യാഥാസ്ഥിതകന്മാർ അധിക്ഷേപിച്ചുതുടങ്ങി. 'യമുന' എന്ന മാസികയിൽ ഈ വൎഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട "ചരിത്രഹീനൻ" എന്ന ആഖ്യായിക തുടൎച്ചയായി പ്രസിദ്ധപ്പെട്ടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നതുകണ്ടിട്ടു ക്ഷോഭിച്ചുവശായ ചില വരിക്കാർ അതിൻെറ പ്രസിദ്ധീകരണം നിറുത്തിക്കളഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ തങ്ങറം മേലാൽ മാസികയുടെ വരിക്കാരായിരിക്കുന്നതല്ലെന്നു മാസികാപ്രവൎത്തകന്മാരെ അറിയിച്ചതിൻെറ ഫലമായി അവർ ആ ആഖ്യായികയുടെ പ്രസിദ്ധീകരണം ഇടയ്ക്കുവെച്ചു നിറുത്തുവാൻ നിർബ്ബന്ധിതരായിത്തീരുകപോലും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

ശരച്ചന്ദ്രൻ സമുദായത്തെ ഒരിക്കലും ധിക്കരിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ സ്ഥാനത്തിലും അസ്ഥാനത്തിലും വ്യക്തിസ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്നുള്ളിൽ കൈകടത്തുന്ന അതിൻെറ ഹൃദയഹീനമായ പ്രവൃത്തിയെ അദ്ദേഹം കഠിനമായി വെറുത്തിരുന്നു. ആ വിഷയത്തെ അധികരിച്ചു് അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം പറയുന്നു:—"സമുദായത്തെ ഞാൻ മാനിക്കുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ ദൈവമെന്നു കരുതി അതിനെ ആരാധിക്കുവാൻ എനിക്കു വയ്യ. സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ അനേകതലമുറയായി സംഗ്രഹിച്ചുവെച്ചിട്ടുള്ള അനവധി ദുഷിച്ച സംസ്കാരങ്ങളും അബദ്ധവിശ്വാസങ്ങളും ക്രൂരാചാരങ്ങളും ഒന്നിച്ചുചേൎന്നു് അതിന്നുള്ളിൽ ലയിച്ചുകിടപ്പുണ്ടു്. മനുഷ്യരുടെ ഊണു്, ഉടുപ്പു്, കിടപ്പു് മുതലായ വിഷയങ്ങളിൽ സമുദായത്തിൻെറ ശാസനരീതി പറയത്തക്കവണ്ണം കൎക്കശമോ വേണ്ടിടത്തോളം അവധാനപൂൎവ്വമോ അല്ല. എന്നാൽ അതിൻെറ ക്രൂരമായ മൂൎത്തി സമഗ്രമായി പ്രത്യ

ക്ഷപ്പെടുന്നതു സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ പരസ്പരാനുരാഗ സംഗതിയിലാണു്. ഇവിടെയാണു് മനുഷ്യർക്ക സമുദായത്തിന്റെ മട്ടനം എല്ലാററിനേക്കാരം കൂടുതലായി അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നതു്. മനുഷ്യർ അതിനെ ഭയപ്പെടുകയും അതിന്റെ അധികാരത്തിനു കീഴ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. ദീർഘകാലത്തെ അനുഭവംകൊണ്ടു വേരുറച്ചു തഴച്ചുവരുന്ന ഈ ഭയമെല്ലാം ഒടുവിൽ വിധിപ്രകാരമുള്ള നിയമങ്ങളായി പരിണമിക്കുന്നു. അവയുടെ ബന്ധനത്തിൽനിന്നു് ആക്കും മുക്തി നൽകുവാൻ സമുദായം സന്നദ്ധമല്ല. പുരുഷന്മാരുടെ കാര്യത്തിൽ അത്രവളരെ വൈഷമ്യങ്ങളില്ല; അവക്കു പല വഴിക്കും ഒഴിഞ്ഞുമാറിപ്പോകുവാനുള്ള മാർഗ്ഗങ്ങരം തുറന്നുകിടപ്പുണ്ടു്. എന്നാൽ ഒരിടത്തും ഒരുപ്രകാരത്തിലും തപ്പിപ്പിഴയ്ക്കുവാൻ വഴിയില്ലാത്ത ഒരുകൂട്ടരുണ്ടു്; അവർ സ്ത്രീകളാണു്.

ഏകനിഷ്ഠമായ പ്രേമത്തിന്റെ ആശാസ്യതയെ ആധുനികസാഹിത്യകാരനും സമ്മതിക്കുന്നുണ്ടു്. അതിന്റെ നേരെ അയാരംക്കു് അതിരററ ഭക്ത്യാദരങ്ങളുമുണ്ടു്. എന്നാൽ അതിന്റെ പേരുംപറഞ്ഞു നടത്തപ്പെടുന്ന വഞ്ചനയാണു് അയാരംക്കു സഹിക്കവയ്യാത്തതു്. ഈ വഞ്ചനയുടെ പഴുതിൽക്കൂടെ ഭാവിസന്താനങ്ങളുടെ ആത്മാവിൽ സംക്രമിക്കുവാൻ ഇടയാകുന്ന അസത്യത്തിന്റെ അംശം ജീവിതകാലം മുഴുവൻ അവരെ ഭീരുക്കളും, കപടസ്വഭാവികളും, നിഷ്ഠുരന്മാരും, മിഥ്യാചാരികളും ആക്കിത്തീക്കുമെന്നാ

ണ് അയാളുടെ അഭിപ്രായം. പ്രയോജനവും സൌകര്യവും പ്രമാണിച്ചു പ്രായോഗികജീവിതത്തിൽ അനേകം അവാസ്തവങ്ങളെ പലപ്പോഴും വാസ്തവങ്ങളെന്നു ഭാവിക്കേണ്ടതായി വരാം; എന്നുവെച്ച്, ആ കാരണംകൊണ്ടു മാത്രം ഒരു ജാതിയുടെ സാഹിത്യത്തെക്കൂടി കലുഷിതമാക്കുവാൻ പുറപ്പെടുന്നതു് അക്ഷന്തവ്യമായ ഒരു മഹാപാപമാണ്. താൽകാലികഫലം എന്തുതന്നെയായാലും ആ സങ്കുചിതമായ പരിധിക്കുള്ളിൽനിന്ന് അതിനു മുക്തി നൽകേണ്ടതു് അത്യാവശ്യമാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സാഹിത്യമാണ് ജാതിയുടെ ഐശ്വര്യം.”

ഈ ഉൽകൃഷ്ടമായ ആദർശമാണ് ശരൽസാഹിത്യത്തിന്റെ ജീവനാഡി. അസത്യം, വഞ്ചന, മിഥ്യാചാരം എന്നിവയെ ശരച്ചന്ദ്രൻ കഠിനമായി വെറുത്തിരുന്നു. അവയ്ക്കു സ്വസാഹിത്യത്തിൽ സ്ഥാനം നൽകുന്ന വിഷയത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ വഴിപ്പെടുത്തുവാൻ ഒരു പ്രലോഭനത്തിനും ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. മതത്തേയും, സമുദായത്തേയും, ഈശ്വരനേയും അദ്ദേഹം ജീവിതത്തിൽ ഒരിക്കലും നിഷേധിക്കയുണ്ടായിട്ടില്ല. ഈശ്വരനിൽ അദ്ദേഹത്തിന് അഗാധമായ വിശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം സമുദായത്തെ ഭയപ്പെടുകയും ഹിന്ദുമതത്തെ സർവ്വാത്മനാ ബഹുമാനിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. എന്നാൽ കൃത്രിമമായ മേന്മയും കാപട്യം നിറഞ്ഞ ആചാരങ്ങളും മാത്രം അദ്ദേഹത്തിനു കണ്ടുകൂടാ.

നാലുഭാഗങ്ങളുള്ള ‘ശ്രീകാന്തൻ’ എന്ന ആഖ്യായികയാണ് ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ഏറ്റവും പ്രധാന

പ്പെട്ട കൃതി. കഥാനായകനായ ശ്രീകാന്തൻതന്നെ തന്റെ ജീവിതകഥയെ സ്വന്തംവാക്യത്തിൽ വിവരിക്കുന്നരീതിയിലാണ് അതു ഗ്രഥിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്. ശരച്ചന്ദ്രന്റെ ജീവചരിത്രത്തിലെ പല അംശങ്ങളും അതിൽ പ്രതിബിംബിച്ചിട്ടുള്ളതായി കാണാം. ആ ഗ്രന്ഥത്തോടു ശരച്ചന്ദ്രനു വലിയ പ്രതിപത്തിയായിരുന്നു. അതെഴുതുന്ന സന്ദർഭങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനു മാനസികമോ ശാരീരമോ ആയ യാതൊരു ക്ഷീണവും തോന്നിയിരുന്നില്ല. പ്രത്യുത, വല്ല കാരണവശാലും ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്ന അവസരങ്ങളിൽ ശ്രീകാന്തനിലെ ഒന്നുരണ്ടു അദ്ധ്യായങ്ങൾ എഴുതുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നതോടുകൂടി ആവക ക്ഷീണമെല്ലാം താനേ തീൎന്നുപോവുകയാണു് പതിവു്.

"പഥേർദാബി" എന്ന രാഷ്ട്രീയാഖ്യായികയാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മറെറാരു പ്രധാനകൃതി. രാഷ്ട്രീയകാൎയ്യങ്ങളിൽ വിപ്ലവപരമായ ജീവിതം നയിച്ച ഒരുത്തന്റെ ചരിത്രമാണു് അതിലെ വിഷയം. 'വംഗവാണി' എന്ന മാസികയിൽ തുടച്ചയായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ ആ നോവൽ ഒടുവിൽ പുസ്തകരൂപത്തിൽ അച്ചടിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ ആദ്യത്തെ ദിവസംതന്നെ അതിന്റെ ആയിരം പ്രതികൾ ചെലവായി. ഒരു മാസം കൊണ്ടു് മൂവ്വായിരം പ്രതികളുള്ള ആദ്യത്തെ പതിപ്പു മുഴുവനും തീൎന്നുപോവുകയാൽ രണ്ടാമതു് അതിന്റെ അയ്യായിരം പ്രതികൾകൂടി അച്ചടിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. പുസ്തകത്തിന്റെവില മൂന്നു് ഉറുപ്പികയായിരുന്നു എങ്കിലും മൂന്നുമാസത്തിനുള്ളിൽത്തന്നെ രണ്ടാം പതിപ്പിലെ പ്രതികളും ഒന്നൊഴിയാതെ വിററുതീൎന്നു. ആയിടയ്ക്കു തന്നെ, പ്രക്ഷോഭകരമായ ഒരു ഗ്രന്ഥമാണെന്നുള്ള കാരണത്താൽ ബംഗാൾ ഗവൎമ്മെണ്ടു് അതിന്റെ പ്രസിദ്ധീകരണം തടഞ്ഞതിനാൽ പിന്നീടു് അതു്

അച്ചടിപ്പിക്കപ്പെട്ടവാൻ ഇടയായിട്ടില്ല. ഗവൎമ്മെണ്ടിൻെറ ആ നിരോധനം ഇന്നും നിലനിന്നുപോരുന്നുണ്ടു്.

"ശേഷപ്രശ്ന", "പണ്ഡിതമഹാശയ്", "വൈകുണ്ഠേർവിൽ", "ദേവദാസ്", "ചന്ദ്രനാഥ", "അരക്ഷണീയ", "നിഷ്കൃതി", "ദത്താ", "ഗൃഹദാഹ്", "സ്വാമി", "വിപ്രദാസ്", "പല്ലിസമാജ്", "ബാമുനേർമേയെ", "സ്വാമീ", "നവവിധാൻ" എന്നുതുടങ്ങി നോവലുകളും ചെറുകഥകളുമായി ഇവറെയും അനേകം ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ശരച്ചന്ദ്രൻ എഴുതിട്ടുണ്ടു്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൃതികളിൽ പലതും നാടകസംഘങ്ങൾക്കും ചലച്ചിത്രലോകത്തിനും വിലയേറിയ സമ്പാദ്യങ്ങളായിത്തീൎന്നിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതുകൊണ്ടുതന്നെ അവയ്ക്കു് എത്രമാത്രം പ്രസിദ്ധിയും പ്രചാരവും ഉണ്ടെന്നു് അനുമാനിക്കാവുന്നതാണു്. ചില കൃതികൾ ഇംഗ്ലീഷ്, ഫ്രെഞ്ചു് മുതലായ വിദേശീയഭാഷകളിലും, ഹിന്ദി തുടങ്ങിയ പൌരസ്ത്യഭാഷകളിലും വിവൎത്തനം ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുമുണ്ടു്. ചുരുക്കത്തിൽ, ഇക്കഴിഞ്ഞ ഇരുപത്തഞ്ചു സംവത്സരങ്ങൾക്കിടയിൽ ശരച്ചന്ദ്രൻ വംഗസാഹിത്യത്തിനു ചെയ്തിട്ടുള്ള ഗുണം ഏതൊരു ഭാഷാഭിമാനിയുടെയും ഹൃദയത്തിൽ അത്ഭുതാദരങ്ങളെ ഉളവാക്കുമാറു് അത്യന്തം അഭിനന്ദനീയമാണു്.

ശരച്ചന്ദ്രനു അൻപതു വയസ്സു തികഞ്ഞതുമുതൽ കൊല്ലംതോറും ബങ്കാളത്തിലെ പല സ്ഥാപനങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജന്മനക്ഷത്രോത്സവത്തെ കൊണ്ടാടുക പതിവായിരുന്നു. സ്ത്രീസമുദായത്തിനും വിദ്യാൎത്ഥിലോകത്തിനും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേരിലുള്ള ബഹുമാനം അസാമാന്യമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ 57-ാമത്തെ ജന്മതിഥിയെ കൊണ്ടാടുവാൻവേണ്ടി പൊതുജനങ്ങളുടെ ഉത്സാഹത്തിന്മേൽ കൽക്കത്തയിലെ ടൌൺഹാളിൽ കൂടിയ അതിഗംഭീരമായ

അനുമോദനയോഗത്തിൽവെച്ചു സ്വദേശത്തിലെ സ്ത്രീകളുടെ വകയായി അദ്ദേഹത്തിനു പ്രത്യേകം ഒരു മംഗളപത്രം സമർപ്പിക്കുകയുണ്ടായി. സ്ത്രീകളിൽനിന്നും ഇത്ര കേമമായ ഒരു സ്വീകരണവും അനുമോദനവും ലഭിക്കുവാനുള്ള ഭാഗ്യം ലോകത്തിലെ മററൊരു സാഹിത്യകാരനും അതിനുമുമ്പ് ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണ്.

1936-ൽ ഢക്കാസർവ്വകലാശാലയിൽ നിന്നു ഡോക്ടർഓഫ്ലിററെച്ചർ (Doctor of Literature) എന്ന സ്ഥാനം നല്കി ശരച്ചന്ദ്രനെ മാനിച്ചു. ഉൽകൃഷ്ടമായ സാഹിത്യത്തിൻെറ നിർമ്മാതാവ് എന്ന നിലയെ പുരസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു കൽക്കത്താസർവ്വകലാശാല അദ്ദേഹത്തിനു "ജഗത്താരിണി" മെഡലും സമ്മാനിക്കുകയുണ്ടായി. ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം കൽക്കത്താസർവ്വകലാശാലയിലെ ബി. എ. പരീക്ഷയ്ക്കു വംഗഭാഷയിലെ പരീക്ഷകനായും തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്".

ഇങ്ങനെ ആഖ്യായികാലോകത്തിൽ അഭിനവമായ ഒരു പ്രകാശം വീശി, പാരിലെല്ലാം പുകഠപ്പാലൊളി പരത്തിക്കൊണ്ടു വംഗസാഹിത്യനഭോമണ്ഡലത്തിൽ വളരെക്കാലം അക്ഷയഭാസ്സോടെ തിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന ആ ശരച്ചന്ദ്രൻ നാടിനേയും, നാട്ടുകാരേയും, വിശേഷിച്ച്, സതീശിരോമണിയും, സന്താനഹീനയുമായ ഹിരണ്മയീദേവിയേയും അപ്രതിവിധേയവും അത്യഗാധവുമായ ദുഃഖാന്ധകാരത്തിൽ ആഴ്ത്തിക്കൊണ്ടു 1938 ജനുവരിമാസം 16-ാംനു-പ്രപഞ്ചത്തിൻെറ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നു എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി അന്തർദ്ധാനംചെയ്തു.

ലളിത

ഒന്നാം അദ്ധ്യായം

രാവണൻ പ്രയോഗിച്ച ശക്തി എന്ന ആയുധം നെഞ്ചത്തു വന്നു കൊണ്ടപ്പോൾ ലക്ഷ്മണന്റെ മുഖത്തുണ്ടായ ഭാവഭേദം ഏതു തരത്തിലുള്ളതായിരുന്നു എന്നു് ആൎക്കും നിഷ്പ്രയാസം ഊഹിക്കുവാൻ കഴിയും. എന്നാൽ അതിനേക്കാളും അത്യന്തം ദയനീയമായ ഒരു ഭാവഭേദമാണു്, ഒരുദിവസം രാവിലെ, തന്റെ ഭാൎയ്യ അഞ്ചാമത്തെ തവണയും നിൎവ്വിഘ്നം ഒരു പെൺകുട്ടിയെത്തന്നെ പ്രസവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന വൃത്താന്തം അകായിൽനിന്നു കിട്ടിയപ്പോൾ ഗുരുചരണന്റെ മുഖത്തുണ്ടായതു്.

ഗുരുചരണൻ അറുപതു് ഉറുപ്പിക മാസപ്പടിയുള്ള, ബാങ്കിലെ ഒരു ഗുമസ്ഥനാണു്. വാടകവണ്ടിയിൽ കെട്ടുന്ന ചാവാലിക്കുതിരയുടേതു പോലെ ജീൎണ്ണിച്ചു് എല്ലും തൊലിയും മാത്രമായിത്തീൎന്ന ദേഹം; ക്ലേശങ്ങൾ സഹിച്ചുസഹിച്ചു തഴക്കം വരികയാൽ ഏതു

കാൎയ്യത്തിലും വികാരഭേദം ഉണ്ടാകാത്ത വിധത്തിൽ മരവിച്ചുപോയ മുഖഭാവം; ഓജസ്സു നശിച്ചു് കുണ്ടിൽപ്പോയ കണ്ണുകൾ—ഇത്രയൊക്കെയാണു് ഗുരുചരണന്റെ ആകൃതിയിലെ പ്രധാനാംശങ്ങൾ. മേൽപറഞ്ഞ ഭയങ്കരമായ ശുഭവൃത്താന്തം, കഠിനമായ കഷ്ടപ്പാടുകളുടെ കൎക്കശമായ പ്രഹാരങ്ങൾ കൂടെക്കൂടെയേററു് കല്ലച്ചുപോയ അയാളുടെ മനസ്സിലും ഒരു കലക്കമുണ്ടാക്കി. വലിക്കുവാൻ എടുത്ത 'ഹുക്ക' കൈയിൽത്തന്നെ പിടിച്ചുകൊണ്ടു് പിതൃസ്വത്തായിക്കിട്ടിയ പഴയ തലയണയും ചാരി അയാൾ കുറെനേരം ഇരുന്ന ഇരിപ്പിൽത്തന്നെ ഇരുന്നുപോയി. ഒരു ദീൎഘശ്വാസം വിടുവാനുള്ള ശക്തിപോലും അയാൾക്കില്ലാതായിത്തീൎന്നു.

ശുഭവൃത്താന്തവുംകൊണ്ടു് അവിടെ വന്നതു് അയാളുടെ മൂന്നാമത്തെ മകളായ അന്നാകാളിയായിരുന്നു. "കുഞ്ഞിനെ കാണണ്ടേ അച്ഛാ? വരൂ." എന്നു് അവൾ അച്ഛനെ ക്ഷണിച്ചു.

ഗുരുചരണൻ:— (മകളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ടു്) "ഒരു ഗ്ലാസ്സ് വെള്ളം കൊണ്ടുവരൂ, മകളേ; ഞാൻ കുടിക്കട്ടെ."

മകൾ വെള്ളം കൊണ്ടുവരുവാനായി അകത്തേയ്ക്കു പോയി. അവൾ പോയപ്പോൾ ഒന്നാമതായി ഗുരുചരണന്റെ മനസ്സിൽ കടന്ന വിചാരം പ്രസവശേഷം വേണ്ടിവരുന്ന പലതരം പണച്ചെലവിനെപ്പററിയാണു്. അതിനെത്തുടൎന്നു്, തിരക്കുള്ള

ദിവസം തീവണ്ടിയാപ്പീസ്സിൽ വണ്ടി വന്നുനിന്നാൽ, വാതിൽ തുറന്നുകിട്ടിയ ഉടനേ മൂന്നാംക്ലാസ്സുയാത്രക്കാർ കെട്ടും ഭാണ്ഡവുമായി ഭ്രാന്തരെപ്പോലെ തിക്കിത്തിരക്കിയും ഉന്തിത്തള്ളിയും അകത്തേയ്ക്കു കടക്കുന്നതുപോലെ അയാളുടെ തലയ്ക്കുള്ളിൽ അനേകം ദുശ്ചിന്തകൾ കൂട്ടംകൂട്ടമായി കയറുവാൻ തുടങ്ങി. കഴിഞ്ഞുപോയ കൊല്ലത്തിൽ തന്റെ രണ്ടാമത്തെ മകളുടെ വിവാഹം പ്രമാണിച്ച് ബൌബസാറിൽ താൻ ഇപ്പോൾ താമസിച്ചുവരുന്ന ആ രണ്ടുനിലക്കെട്ടിടം പോലും പണയപ്പെടുത്തേണ്ടിവന്നു. ആ വക കടത്തിനായി കൊടുക്കേണ്ട പലിശയിൽ ആറു മാസത്തെ സംഖ്യ ഇപ്പോൾ കുടിശ്ശികയായിരിക്കയാണ്. നവരാത്രിക്ക് ഇനി ഒരു മാസത്തോളമേ താമസമുള്ളൂ. ആ അവസരത്തിൽ പുതുമണവാട്ടിക്കു ജാമാതാവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ കാഴ്ച കൊടുത്തയക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആഫീസിൽ തലേദിവസം രാത്രി എട്ടു മണിവരെ ഇരുന്നു പരിശോധിച്ചിട്ടും വരവുചെലവുകണക്കു ശരിയായിട്ടില്ല. അന്നു പന്ത്രണ്ടു മണിക്കു മുമ്പായി കണക്ക് ഇംഗ്ലണ്ടിലേയ്ക്ക് അയയ്ക്കുകയും വേണം. മുഷിഞ്ഞ വസ്ത്രങ്ങൾ ഉടുത്തുംകൊണ്ട് ആരും ആഫീസ്സിൽ വരരുതെന്നും കല്പനയ്ക്കു വിപരീതമായി പ്രവർത്തിക്കുന്നവർക്കു പിഴയിടുമെന്നും ഇന്നലെ വലിയ സായ്പു കർക്കശമായി കല്പന പുറപ്പെടുവിച്ചിരിക്കുന്നു. അലക്കുകാരന്റെ കഥ പറയുകയാണെങ്കിൽ, ഒരാഴ്ചയായി അവനെ കണ്ടിട്ട്. വീട്ടിലുള്ള വസ്ത്രങ്ങളിൽ പകുതിയും

അവൻെറ കൈയിലാണ്. അതുംകൊണ്ടു് അവൻ കടന്നുകളഞ്ഞു എന്നാണു തോന്നുന്നതു്. ആക പ്പാടെ, എല്ലാംകൂടി ആലോചിച്ചപ്പോൾ ഗുരു ചരണൻെറ തല കറങ്ങിപ്പോയി. ചാരിയിരിക്കുവാനും ശക്തനല്ലാതെ അയാൾ ഹുക്കയും ഉയൎത്തിപ്പിടിച്ചു കൊണ്ടു് മലൎന്നു കിടന്നുകളഞ്ഞു. "ഭഗവാനേ, ഈ കൽക്കത്താപ്പട്ടണത്തിൽ ദിവസംപ്രതിയെന്നവണ്ണം എത്രയെത്ര ആളുകളാണു് വാഹനങ്ങളുടെ അടിയിൽ പ്പെട്ടും മററും ചത്തുപോകുന്നതു്! അവരെല്ലാം അ വിടത്തേയ്ക്കു് എന്നേക്കാളും കൂടുതൽ അപരാധിക ളാണെന്നോ? ദയാനിധേ, അവിടത്തെ കരുണയാൽ വല്ല വണ്ടിയും ഈയുള്ളവൻെറ നെഞ്ചത്തുകൂടിപ്പോ കുവാൻ ഇടയായെങ്കിൽ!" എന്നിങ്ങനെ അയാൾ മനസ്സുകൊണ്ടു പ്രാൎത്ഥിച്ചുപോയി.

ഇതിനിടയിൽ ആന്നാകാളി വെള്ളവുംകൊ ണ്ടു് അവിടെ എത്തി.

ആന്നാകാളി:— "എണീക്കു, അച്ഛാ; ഇതാ വെള്ളം."

ഗുരുചരണൻ:— (എഴുന്നേററിരുന്നു പാത്രം വാങ്ങി വെള്ളമെഴുവൻ ഒരേ ശ്വാസത്തിൽ കുടിച്ചു തീ ൎത്തിട്ടു്) "ആവൂ!—പോവൂ, മകളേ, പാത്രവും കൊണ്ടു പൊയ്ക്കോളൂ."

അവൾ പോയപ്പോൾ ഗുരുചരണൻ വീണ്ടും കിടന്നുകളഞ്ഞു. അധികം താമസിയാതെ മറെറാരു

പെൺകുട്ടി ആ മുറിയിൽ കടന്നുവന്നു്, "എണീക്കൂ, അമ്മാവാ, ഇതാ ചായ കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു." എന്നു ക്ഷണിച്ചു.

ചായയുടെ പേരു കേട്ടപ്പോൾ ഗുരുചരണൻ ഒരിക്കൽക്കൂടി എഴുന്നേററിരുന്നു. ലളിതയുടെ—അതായിരുന്നു ആ പെൺകുട്ടിയുടെ പേർ—മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയപ്പോൾ അയാളുടെ മനസ്സിലെ ആധി പകുതിയും മാറത്തുപോയി.

ഗുരുചരണൻ:— "എൻെറ കുഞ്ഞു് രാത്രി മുഴുവൻ ഉറക്കമൊഴിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു, അല്ലേ? വരൂ, മകളേ, എൻെറ അടുത്തു വന്നിരിക്കൂ."

ലളിത:— (ലജ്ജയോടെ മന്ദഹസിച്ചുംകൊണ്ടു് അടുത്തു ചെന്നിട്ടു്) "ഞാൻ രാത്രി അധികമൊന്നും ഉറക്കമൊഴിച്ചില്ല, അമ്മാവാ."

ഗുരുതരമായ ക്ലേശഭാരത്താൽ ഗ്രസ്തനായി, ആരോഗ്യം നശിച്ചു്, അകാലവാദ്ധക്യം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആ മാതുലൻെറ പ്രച്ഛന്നവും അഗാധവുമായ ഹൃദയവ്യഥയുടെ ആഴം ലളിതയേക്കാൾ കൂടുതലായി അറിയുന്നവർ ആ കുടുംബത്തിൽ മററാരുമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഗുരുചരണൻ:— "എന്നാൽ പോട്ടെ. വരൂ, എൻെറ അടുത്തു വന്നിരിക്കൂ."

ലളിത ഗുരുചരണന്റെ സമീപത്തിൽ ചെന്നിരുന്നു. ഗുരുചരണൻ അവളുടെ മൂൎദ്ധാവിൽ തലോടിക്കൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "എന്റെ ഈ മകളെ നല്ല അന്തസ്സും അവസ്ഥയും ഉള്ള ഒരു കുടുംബത്തിൽ വിവാഹംചെയ്തു കൊടുക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞാലേ എനിക്കൊരു മനസ്സമാധാനം കിട്ടുകയുള്ളു."

ലളിത മുഖവും താഴ്ത്തിയിരുന്നു് ചായ പാത്രത്തിൽ ഒഴിച്ചുകൊടുത്തുതുടങ്ങി.

ഗുരുചരണൻ തുടൎന്നു:— "ഈ ദരിദ്രനായ അമ്മാവന്റെ വീട്ടിൽ വന്നതുമുതൽ എന്റെ മകൾക്കു് രാവും പകലും കഷ്ടപ്പാടുതന്നെ; അല്ലേ, ലളിതേ?"

ലളിത:— (നിഷേധാൎത്ഥത്തിൽ തലയാട്ടിയിട്ടു്) "രാവും പകലും എന്തൊരു കഷ്ടപ്പാടാണമ്മാവ, എനിക്കു്? എല്ലാവരും ജോലിചെയ്യുന്നതുപോലെ ഞാനും ചെയ്യുന്നു; അത്രയല്ലേ ഉള്ളു!"

ഗുരുചരണൻ ഒന്നു ചിരിച്ചു. ചായ കുടിക്കുന്നതിനിടയിൽ അയാൾ വീണ്ടും തുടൎന്നു:— "അതെ അതെ, എനിക്കറിയാം. അതിരിക്കട്ടെ; ഇന്നു് അരി വെക്കാനുംമററും എന്തുചെയ്യും, ലളിതേ?"

ലളിത:— (മുഖമുയൎത്തിയിട്ടു്) "എന്താണമ്മാവ, ഇങ്ങനെ ചോദിക്കുന്നതു്? ഞാൻ വെക്കാമല്ലൊ."

ഗുരുചരണൻ:— (വിസ്മയത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന മുഖഭാവത്തോടുകൂടി) "എന്തു്! നീ വെക്കാമെന്നോ? പാചകവൃത്തി നിനക്കറിയാമോ?"

ലളിത:— "അറിയാം, അമ്മാവാ. അമ്മായിയുടെ അടുക്കൽനിന്നു ഞാൻ എല്ലാം പഠിച്ചിട്ടുണ്ടു്."

ഗുരുചരണൻ:— (കുടിക്കുവാൻ ഉയർത്തിയ ചായപ്പാത്രം താഴ്ത്തിപ്പിടിച്ചിട്ടു്) "നേരു തന്നെയോ?"

ലളിത:— "നേരു തന്നെയാണമ്മാവ, ഞാൻ പറഞ്ഞതു്. ഇന്നിന്ന വിധത്തിൽ ചെയ്യണമെന്നു് അമ്മായി കാണിച്ചുതരും. ഞാൻ അതുപോലെയെല്ലാം ചെയ്യും. ഇങ്ങനെ പല ദിവസവും നടന്നിട്ടുണ്ടല്ലോ."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ തലതാഴ്ത്തിയിരിപ്പായി. അവളുടെ ആ അവനതമായ മസ്തകത്തിന്മേൽ കൈവച്ചു് ഗുരുചരണൻ അവളെ നിശ്ശബ്ദമായി ഹൃദയപൂർവ്വം ആശീർവ്വദിച്ചു. മനസ്സിൽനിന്നു് വലിയൊരു ഭാരം നീങ്ങുകയാൽ അയാൾക്കു് വലുതായൊരാശ്വാസമുണ്ടായി.

ആ വീടു് വഴിയരികിൽത്തന്നെയായിരുന്നു. ചായ കുടിക്കുന്നതിനിടയിൽ ഗുരുചരണൻ ജനലിൽക്കൂടെ പുറത്തേയ്ക്കൊന്നു നോക്കി. ഉടനേ അയാൾ ഉറക്കെ ഇങ്ങനെ വിളിച്ചുകൂട്ടി:- "അല്ലാ, ശേഖരനല്ലേ

അതു്? വരൂ വരൂ; ഇങ്ങോട്ടൊന്നു കയറീട്ടു പൊയ്ക്കോളൂ."

ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ ബലിഷ്ഠനും ദീർഘകായനും സുന്ദരനുമായ ഒരു യുവാവു് ആ മുറിക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു.

ഗുരുചരണൻ:— "ഇരിക്കൂ ശേഖര; അറിഞ്ഞോ നീ, ഇന്നു കാലത്തേതന്നെ നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠത്തി കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ഒരു പ്രവൃത്തി."

ശേഖരൻ:— (പതുക്കെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) "പ്രവൃത്തി എന്താണു് അറിയാനുള്ളതു്? പെൺകുട്ടിയുണ്ടായി, അത്രയല്ലേ ഉള്ളൂ?"

ഗുരുചരണൻ:— (ഒരു ദീർഘനിശ്വാസം വിട്ടിട്ടു്) " 'അത്രയല്ലേ ഉള്ളൂ' എന്നു പറയുവാൻ നിനക്കു് എളുപ്പം കഴിഞ്ഞു. പക്ഷേ, ആ 'അത്ര' എത്രയാണെന്നു് എനിക്കു മാത്രമേ അറിഞ്ഞുകൂടൂ."

ശേഖരൻ:— "അങ്ങനെ പറയരുതു്, ചേട്ടാ. ജ്യേഷ്ഠത്തി കേട്ടാൽ വല്ലാതെ വ്യസനിക്കും; എന്നു തന്നെയല്ല, ഈശ്വരൻ തന്നതു് ഇരുകൈയും നീട്ടി സന്തോഷത്തോടെ വാങ്ങുകയാണു വേണ്ടതു്."

ഗുരുചരണൻ:— (കുറെ നേരം മൌനം അവലംബി ച്ചിരുന്നതിനു ശേഷം) "സന്തോഷത്തോടെ വാ ങ്ങേണ്ടതു് ആവശ്യമാണു്. അതെനിക്കും അ റിയാം. പക്ഷേ, ഈശ്വരൻ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതും നീതിയല്ല. ഞാൻ ഒരു ദരിദ്രൻ. എന്റെ വീട്ടിൽ ഇത്രയധികം എന്തിനാണു്? ഈ വീടും കൂടി നിന്റെ അച്ഛനു പണയമായിക്കഴിഞ്ഞു. ആകട്ടെ, അതുകൊണ്ടെനിക്കു വ്യസനമില്ല. പക്ഷേ, ഭാരം പിന്നെയും ശേഷിക്കുന്നല്ലൊ. അടുത്തുതന്നെയുണ്ടു് ഇനിയും ഒരു ചുമതല. ക ണ്ടില്ലേ, ഇതാ എന്റെ ലളിത—അച്ഛനമ്മ മാർ ഇല്ലാത്ത കുഞ്ഞു്—പ്രായമായി നില്ക്കുന്നു. കൊട്ടാരത്തിൽ വാഴേണ്ടതാണു് ഈ കനകവി ഗ്രഹം. എങ്ങനെയാണു് ഇവളെ ഞാൻ കണ്ട വന്റെ കൈയിൽ കെട്ടിയേല്പിക്കുക? ചക്രവ ൎത്തിയുടെ കിരീടത്തിൽ തിളങ്ങുന്നതുപോലെയു ള്ള കോഹിനൂർരത്നങ്ങൾ കുന്നുകുന്നായി കൂട്ടി ഇവളുടെ തൂക്കമൊപ്പിച്ചു് തുലാസ്സിലിട്ടു തൂക്കി യെടുത്താലും ഇവളുടെ ശരിയായ വിലയാവുക യില്ല. പക്ഷേ, ആരാണു് അതറിയുവാൻ? കാശിന്റെ കുറവുകൊണ്ടു് ഇപ്രകാരമുള്ള രത്ന ത്തെയും ഞാൻ കുപ്പിക്കഷണംപോലെ കിട്ടിയ വിലയ്ക്കു കൊടുക്കേണ്ടിവരും. ആ ഘട്ടത്തിൽ എത്രമാത്രം വേദനയാണു് ഹൃദയത്തിലുണ്ടാവുക

എന്നു് നിനക്കറിയാമോ, ശേഖരാ? പതിമൂന്നായി അവൾക്കു വയസ്സ്. വല്ലിടത്തും വല്ല ബന്ധവും ആലോചിക്കയെങ്കിലും ചെയ്യാമെന്നു വെച്ചാൽ, പതിമൂന്നു കാശുപോലുമില്ല എൻെറ കൈയിലെടുക്കാൻ."

ഗുരുചരണൻെറ കണ്ണുകളിൽ വെള്ളംനിറഞ്ഞു. ശേഖരൻ യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ഗുരുചരണൻ പിന്നേയും തുടൎന്നു:— "ശേഖരനാഥ, നോക്കൂ അനിയ, നിനക്കു ബന്ധുക്കളും സ്നേഹിതന്മാരും ധാരാളമുണ്ടല്ലോ. അവരിലാൎക്കെങ്കിലും ഈ കുഞ്ഞിനു് ഒരു ഗതി നല്കുവാൻ കഴിയുകയില്ലേ? ഇക്കാലത്തു പല ചെറുപ്പക്കാരും പണം നോക്കാതെ പെണ്ണിനെ മാത്രം നോക്കി വിവാഹം ചെയ്യാറുണ്ടെന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അങ്ങനെ ഒരാളെ ഭാഗ്യവശാൽ എനിക്കും കിട്ടുവാൻ സാധിച്ചെങ്കിൽ, ഞാൻ പറയുന്നു, എൻെറ ആശീൎവ്വാദത്താൽ നീ മഹാരാജാവായി വാഴുവാൻ ഇടയാകും. ഇനിയെന്താണു് ഞാൻ പറയേണ്ടതു്? ഈ നാട്ടിൽ നിങ്ങളെയെല്ലാം ആശ്രയിച്ചാണു് ഞാൻ കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതു്. നിൻെറ അച്ഛൻ സ്വന്തം അനുജനെപ്പോലെ എന്നെ സ്നേഹിക്കയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്."

ശേഖരൻ:— (തലകുലുക്കിക്കൊണ്ടു്) "ആട്ടെ, ഞാൻ നോക്കാം."

ഗുരുചരണൻ:— "മറക്കരുതു്, കേട്ടോ. ലളിതയുടെ സ്വഭാവത്തെപ്പററിയാണെങ്കിൽ നിന്നോടു

പ്രത്യേകമൊന്നും പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ല. അവൾ എട്ടു വയസ്സു തൊട്ടു് നിൻെറ അടുക്കൽത്തന്നെ എഴുത്തും വായനയും പഠിച്ചു വളൎന്നുവരികയാണു്. അവൾ എത്രമാത്രം ബുദ്ധിമതിയും ശാന്തയും സുശീലയുമാണെന്നു് നിനക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാമല്ലോ. ഇത്തിരിയുള്ള ഈ പെണ്ണുവേണം ഇന്നുമുതൽ ഞങ്ങളുടെ കുടുംബത്തിലെ വെപ്പും വിളമ്പലും കൊടുക്കലും വാങ്ങലുമെല്ലാം നടത്തുവാൻ. എല്ലാ ഭാരവും ഇപ്പോൾ അവളുടെ തലയിലായിരിക്കയാണു്."

ഈ അവസരത്തിൽ ലളിത മെല്ലെ മുഖമുയൎത്തി ഒന്നു നോക്കുകയും ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ പണ്ടത്തെപ്പോലെ അധോമുഖിയായിത്തന്നെ ഇരിക്കുകയും ചെയ്തു. അവളുടെ അധരങ്ങൾ പതുക്കെ ഒന്നു വിടരുക മാത്രം ചെയ്തു. ഗുരുചരണൻ ഒരു ദീൎഘശ്വാസം വിട്ടിട്ടു തൻെറ പ്രസംഗം വീണ്ടും തുടൎന്നു:— "ഇവളുടെ അച്ഛൻ ചില്ലറപ്പുള്ളിയായിരുന്നുവോ? എത്ര സ്വത്താണു് അദ്ദേഹം സമ്പാദിച്ചതു്! പക്ഷേ, എല്ലാംതന്നെ ദാനം ചെയ്തു മുടിച്ചുകളഞ്ഞു. സ്വന്തം മകൾക്കുപോലും ഒന്നും കരുതി വെച്ചില്ല. (ക്ഷണനേരത്തെ മൌനത്തിനു ശേഷം) ഒന്നും കരുതി വെച്ചില്ലെന്നു പറയുവാനും പാടില്ല. അദ്ദേഹം എത്ര അഗതികളെയാണു സഹായിച്ചതു്! എത്ര പാവങ്ങളുടെ കണ്ണുനീരാണു തുടച്ചുകളഞ്ഞതു്! അതിൽ

നിന്നെല്ലാം അദ്ദേഹം സമ്പാദിച്ച ഒരു പുണ്യമുണ്ട്. ആ പുണ്യം മുഴുവനും ഈ മകൾക്കു കൊടുത്തിട്ടാണ് അദ്ദേഹം പോയിട്ടുള്ളതു്. അല്ലെങ്കിൽ ഈ പ്രായത്തിലുള്ള ഒരു പെൺകുട്ടി ഈവിധം "അന്നപൂർണ്ണ" യായിത്തീരുവാൻ വഴിയില്ല. നീ തന്നെ ഒന്നു പറയൂ, ശേഖരാ, അതുശരിയല്ലേ?"

ശേഖരൻ ചിരിക്കുക മാത്രമേ ചെയ്തുള്ളു. മറുപടിയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ശേഖരനാഥൻ എഴുന്നേററു പോകുവാനായി ഭാവിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ട് ഗുരുചരണൻ ഇങ്ങനെ ഒരു ചോദ്യംകൂടി ചെയ്തു:— "ഇത്ര നേരത്തെ ഇന്നു് എങ്ങോട്ടാണു പുറപ്പെട്ടതു്?"

ശേഖരൻ:— "വക്കീലിൻെറ വീട്ടിലേയ്ക്കു്. ഇന്നൊരു കേസ്സുണ്ട്."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു ശേഖരൻ എഴുന്നേററു നിന്നു. ഗുരുചരണൻ ലളിതയുടെ കാര്യം അപ്പോഴും ഒന്നുകൂടി ഓർപ്പിച്ചു:— "കാര്യം മറന്നുപോകരുതു്, കേട്ടോ, അനിയാ! അവളുടെ നിറം കുറച്ചു കറുപ്പാണു്; അതു ശരിതന്നെ. പക്ഷേ, ഇതുപോലെ അഴകുള്ള കണ്ണും, ഇത്ര മനോഹരമായ മുഖവും, ഈവിധം മാധുര്യം നിറഞ്ഞ ചിരിയും, ഇത്രമാത്രം ദയാശീലമുള്ള സ്വഭാവഗുണവും അന്വേഷിച്ചു നടന്നാൽക്കൂടി ഭൂമിയിൽ മററെങ്ങും കണ്ടെത്തുവാൻ പ്രയാസമാണ്."

ശേഖരൻ തലകുലുക്കി ചിരിച്ചുംകൊണ്ട് പുറത്തേയ്ക്കു നടന്നു. ആ യുവാവിനു് ഇരുപത്തഞ്ചോ

ഇരുപത്താറോ വയസ്സിൽ കൂടുതലില്ല. എം. ഏ. പാസ്സായിട്ട് ഇത്രയും കാലം കോടതിയിൽ പ്രവൃത്തി പരിശീലനം നടത്തുകയായിരുന്നു. കഴിഞ്ഞ കൊല്ലം മുതൽ "അറേറാർണി" ആയി നിയമിക്കപ്പെട്ടിരിക്കയാണ്. അവൻെറ അച്ഛനായ നവീനറായി ശർക്കരക്കച്ചവടം ചെയ്തു് ലക്ഷക്കണക്കിനു പണം സമ്പാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഈയിട കുറെക്കൊല്ലമായിട്ട് ആ കച്ചവടം നിർത്തിക്കളഞ്ഞു വീട്ടിൽത്തന്നെ ഇരുന്ന് 'ഹുണ്ടി' വ്യാപാരം നടത്തുകയാണ്. മൂത്തമകനായ അവിനാശൻ വക്കീലാണ്. ഇളയ മകനാണ് ഈ ശേഖരനാഥൻ. ആ പ്രദേശത്തുള്ള മറെറല്ലാ വീടുകളേക്കാളും ഉയർന്ന് ബ്രഹ്മാണ്ഡം പോലെ കാണപ്പെടുന്ന ആ മൂന്നുനിലക്കെട്ടിടം അദ്ദേഹത്തിൻെറ വകയാണ്. ഗുരുചരണൻെറ ഇരുനിലക്കെട്ടിടത്തിനു തൊട്ടുതന്നെയാണ് അതു്. ആ രണ്ടു കെട്ടിടങ്ങളും രണ്ടാമത്തെ നിലയിൽ ചുമരുകൊണ്ടു മറയ്ക്കാത്ത ഒരു വരാന്ത മൂലം പരസ്പരം കൂട്ടി യോജിപ്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുമുണ്ടു്. തന്മൂലം ആ രണ്ടു കുടുംബങ്ങളും അന്യോന്യം വളരെ മൈത്രിയിലാണു കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതു്. ഇരുകുടുംബങ്ങളിലേയും സ്ത്രീകൾ അങ്ങുമിങ്ങും ഗതാഗതം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നതു് മുൻപറഞ്ഞ വരാന്ത വഴിയാണ്.

രണ്ടാം അദ്ധ്യായം

ശ്യാമ്ബസാറിലുള്ള വലിയൊരു കുടുംബത്തിൽ നിന്ന് ശേഖരൻെറ വിവാഹകാൎയ്യത്തെപ്പററിയുള്ള ആലോചന തുടങ്ങീട്ടു നാൾ കുറെയായി. ഒടുവിലത്തെത്തവണ വധൂബന്ധുക്കൾ വന്നപ്പോൾ വരുന്ന മാഘമാസത്തിൽത്തന്നെ വിവാഹം നടക്കത്തക്കവിധത്തിൽ മുഹൂൎത്തംകൂടി നിശ്ചയിച്ചുപോകണമെന്ന് അവർ താൽപൎയ്യം പ്രദൎശിപ്പിക്കയുണ്ടായി. പക്ഷെ, ശേഖരൻെറ അമ്മ അതിനു വഴിപ്പെട്ടില്ല. മകൻ പോയി പെണ്ണിനെക്കണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടതിനു ശേഷം മാത്രമേ വിവാഹം നിശ്ചയിക്കുവാൻ പാടുള്ളു എന്നുള്ള തൻെറ അഭിപ്രായത്തെ അവർ ദാസി മുഖേന അപ്പോൾത്തന്നെ ഗൃഹനാഥനെ അറിയിക്കുകയാൽ ആ ആലോചനയ്ക്കു തടസ്സം നേരിട്ടു.

നവീനറായിയുടെ നോട്ടമെല്ലാം പണത്തിന്മേൽ മാത്രമായിരുന്നു. ഭാൎയ്യയുടെ ഈ ഇടംകോലിടൽ കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന് അസുഖം തോന്നി. "എന്തൊരു കഥയില്ലായ്മയാണ് ഈ പറയുന്നതു്? പെണ്ണിനെ കാണാൻ ഇനിയും ഇല്ലേ സമയം? കാൎയ്യമെല്ലാം തീരുമാനമാകട്ടെ. അതിനുശേഷം ആശീൎവ്വാദദിവസത്തിൽ പെണ്ണിനെ നല്ലവണ്ണം കാണാമല്ലൊ" എന്നായി അദ്ദേഹം. പക്ഷേ ഗൃഹനായിക അതുകൊണ്ടൊന്നും ഇളകിയില്ല. അവർ വാക്കു പറ

യുവാൻ സമ്മതിച്ചതുമില്ല. ആ കാരണത്താൽ ഗൃഹനായകൻ ഭാര്യയോടു കലഹിച്ചു് അന്നു വളരെ നേരം വൈകിയതിനുശേഷമേ കുളിച്ചു് ഊണു കഴിച്ചുള്ളു. അന്നത്തെ പകലുറക്കം അദ്ദേഹം പുറത്തളത്തിലാക്കിക്കളയുകയും ചെയ്തു.

ശേഖരനാഥൻ ആളൊരു സരസനാണു്. മുകളിലത്തെ നിലയിലുള്ള അവന്റെ കിടപ്പുമുറി കണ്ടാൽ തന്നെ അറിയാം അതു്. അതു മുഴുവൻ വളരെ ഭംഗിയായി അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. മുൻവിവരിച്ച സംഭവം നടന്നിട്ടു് അഞ്ചാറുനാൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, ഒരു ദിവസം ഉച്ചതിരിഞ്ഞ സമയത്തു് അവൻ ആ മുറിയിൽ ഒരു വലിയ കണ്ണാടിക്കഭിമുഖമായി നിന്നു് പെണ്ണിനെ കാണ്മാൻ പോകുന്നതിനുവേണ്ടി ഒരുങ്ങുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ ലളിത പെട്ടെന്നു് ആ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. കുറേനേരം അവൾ യാതൊന്നും മിണ്ടാതെ ശേഖരന്റെ ഒരുക്കങ്ങൾ കണ്ടുകൊണ്ടു നിന്നു. ഒടുവിൽ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:— "പെണ്ണിനെ കാണ്മാൻ പോകുന്നതിനുള്ള പുറപ്പാടാണു്, അല്ലേ?"

ശേഖരൻ:— (തിരിഞ്ഞുനോക്കിയിട്ടു്) "അല്ലാ, പുള്ളി ഇവിടെ വന്നു നില്ക്കുണ്ടോ? വരൂ, വരൂ, എന്നെ ഒന്നു് അസ്സലായി അണിയിക്കൂ, കാണട്ടെ. എന്നെ കണ്ടാൽ പെണ്ണിനു നന്നെ ബോധിക്കണം."

ലളിത:— (ചിരിച്ചിട്ട്) "ഇപ്പോൾ എനിക്ക സമയമില്ലല്ലോ ശേഖരച്ചേട്ട; ഞാൻ ഉറുപ്പിക എടുത്തുകൊണ്ടുപോകുവാൻ വന്നതാണ്."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് അവൾ തലയണച്ചുവട്ടിൽനിന്നും താക്കോൽ എടുത്ത് അലമാരിയുടെ ഒരു വലിപ്പു തുറക്കുകയും കുറെ ഉറുപ്പിക എണ്ണിയെടുത്തു തുണിത്തുമ്പത്തു കെട്ടുകയും ചെയ്തതിനു ശേഷം വലിപ്പു പൂട്ടി താക്കോൽ പൂർവ്വസ്ഥാനത്തുതന്നെ വെക്കുന്നതിനിടയിൽ അദ്ധ്യസ്വഗതമായി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "ആവശ്യമുള്ളപ്പോഴെല്ലാം ഞാൻ വന്ന് ഉറുപ്പികയെടുത്തുകൊണ്ടുപോകാറുണ്ട്. പക്ഷേ, ഇതെല്ലാം എങ്ങനെയാണാവോ വീട്ടിത്തീരുക."

ശേഖരൻ:— (തലമുടിയുടെ ഒരു ഭാഗം ബ്രഷ്കൊണ്ട് പതുക്കെ ഒരു വശത്തേയ്ക്കു വകഞ്ഞു നീക്കി, തിരിഞ്ഞുനിന്നിട്ട്) "എന്ത്? വീട്ടിത്തീരുകയോ? വീട്ടുകയാണല്ലോ ഈ ചെയ്യുന്നതു്."

ലളിതയ്ക്ക് അതിൻെറ അർത്ഥം മനസ്സിലായില്ല. അവൾ ശേഖരൻെറ മുഖത്തേയ്ക്കുതന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിലയായി.

ശേഖരൻ:— "എന്താണു നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതു്? മനസ്സിലായില്ലേ പറഞ്ഞതു്?"

ലളിത:— (തലയാട്ടിയിട്ട്) "ഇല്ല."

ശേഖരൻ:— "കുറച്ചുകൂടി പ്രായം ചെല്ലട്ടെ. അപ്പോൾ മനസ്സിലാകും."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് ശേഖരൻ കാലിന്മേൽ ചെരിപ്പും ഇട്ട് അവിടെനിന്നു പുറത്തു കടന്നു പോകയും ചെയ്തു.

അന്നു രാത്രി ശേഖരൻ തന്റെ കിടപ്പുമുറിയിലുള്ള ഒരു ചാരുകസേരയിൽ മിണ്ടാതെ കിടക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ അവന്റെ അമ്മ അവിടെ കടന്നുവന്നു. അമ്മയെ കണ്ടപ്പോൾ ശേഖരൻ ഉടനെ എഴുന്നേററു നിന്നു. അമ്മ അടുത്തുള്ള ഒരു കട്ടിലിന്മേൽ ചെന്നിരുന്നിട്ട് ഇങ്ങനെ സംഭാഷണം തുടങ്ങി:—

"പെണ്ണിനെ കണ്ടോ, ശേഖരാ? എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു? കൊള്ളാമോ?"

ശേഖരൻ:— (അമ്മയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി ചിരിച്ചുംകൊണ്ട്) "ഒന്നാംതരം!"

ഭുവനേശ്വരി എന്നാണ് ശേഖരന്റെ അമ്മയുടെ പേര്. വയസ്സ് അയ്മ്പത്തഞ്ചിനോട് അടുത്തിട്ടുണ്ട്. പക്ഷേ, കണ്ടാൽ മുപ്പത്തഞ്ചിൽ അധികമായി എന്നു തോന്നുകയില്ല; അത്രയ്ക്കു സൌഷ്ഠവം കൂടിയതാണ് അവരുടെ ശരീരഘടന. ആ സുന്ദരമായ ദേഹാവരണത്തിനുള്ളിൽ കുടികൊള്ളുന്ന മാതൃഹൃദയമാകട്ടെ അതിനേക്കാളും നവീനവും കോമളവു

മായിരുന്നു. അവരുടെ പിതൃഗൃഹം നാട്ടുമ്പുറത്താണു്. നാട്ടുമ്പുറത്തു ജനിച്ചു് അവിടെത്തന്നെ വളൎന്നവനാവളാണു് എങ്കിലും നഗരജീവിതത്തിലും അവൾക്കു് ഒരിക്കലും പരാജയം പററുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. പട്ടണത്തിലെ പ്രസരിപ്പും പരിഷ്ക്കാരവും നിറഞ്ഞ പുതുമോടിക്കു് അവർ സസന്തോഷം സ്വാഗതമരുളി. എന്നാൽ ജന്മഭൂമിയിലെ അടക്കവും ഒതുക്കവും കൂടിയ ജീവിതത്തിന്റെ മാധുൎയ്യത്തെ അവർ നിഃശ്ശേഷം കൈവെടിഞ്ഞതുമില്ല. ശേഖരൻ ഈ മാതാവിനെ എത്ര വലിയൊരു സമ്പത്തും അഭിമാനഹേതുവുമായിട്ടാണു കരുതിപ്പോരുന്നതെന്നുള്ള കഥ മാതാവിനു പോലും അറിഞ്ഞുകൂടാ. അനന്യസാധാരണമായ ആരോഗ്യം, അതുലമായ സൌന്ദൎയ്യം, അമിതമായ ഐശ്വൎയ്യം, അസാധാരണമായ ബുദ്ധിശക്തി—എന്നുതുടങ്ങി അനേകം വിശിഷ്ടവസ്തുക്കൾ ഈശ്വരൻ ശേഖരനു് പ്രദാനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ഈ മാതാവിന്റെ സന്താനമായിത്തീരുവാൻ സാധിച്ച മഹാഭാഗ്യത്തെയാണു് ദൈവത്തിന്റെ ആ ദാനങ്ങളിൽ വെച്ചെല്ലാം അത്യുത്തമമായി അവൻ അഹൎന്നിശം കരുതിപ്പോരുന്നതു്.

ഭുവനേശ്വരി:— "ഒന്നാംതരം" എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞു് മിണ്ടാതെ നിന്നുകളഞ്ഞതെന്തേ?"

ശേഖരൻ:— (പിന്നെയും ചിരിച്ചു് അധോവദനനായി) "ചോദിച്ചതിനുള്ള സമാധാനം ഞാൻ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞല്ലൊ, അമ്മേ."

ഭുവനേശ്വരി:— (ചിരിച്ചിട്ട്) "എന്തൊന്നാണ് നീ പറഞ്ഞതു്? ഒന്നുംതന്നെ പറഞ്ഞില്ലല്ലോ. നിറമെന്താണ്? വെളുപ്പാണോ? ആരെപ്പോലെയിരിക്കുന്നു? നമ്മുടെ ലളിതയെപ്പോലെയാണോ?"

ശേഖരൻ:— (മുഖമുയർത്തിയിട്ട്) "ലളിത കറുമ്പിയല്ലേ, അമ്മേ? അവളേക്കാൾ വെളുത്താണ്."

ഭുവനേശ്വരി:— "കണ്ണും മുഖവും മററും കണ്ടാൽ എങ്ങനെ?"

ശേഖരൻ:— "അതും തരക്കേടില്ല."

ഭുവനേശ്വരി:— "എന്നാൽ ഞാൻ അച്ഛനോടു പറയട്ടെയോ?"

ശേഖരൻ അതിനു മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ മിണ്ടാതെ നിന്നതേയുള്ളു. മാതാവ് കുറെനേരം പുത്രന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിനു ശേഷം പെട്ടെന്ന് ഇങ്ങനെ ഒരു ചോദ്യം ചെയ്തു:— "അതൊക്കെ പോകട്ടെ. പെണ്ണ് എഴുത്തും വായനയും പഠിച്ചിട്ടുണ്ടോ?"

ശേഖരൻ:— "അതു ഞാൻ ചോദിച്ചില്ല, അമ്മേ."

ഭുവനേശ്വരി:— (അത്യന്തം ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി) "അല്ലാ, അതെന്തേ നീ ചോദിച്ചില്ല? ഇക്കാലത്തു നിങ്ങൾക്കൊക്കെ മററെല്ലാററിനേക്കാളും

കൂടുതൽ അത്യാവശ്യമായിട്ടുള്ള കാര്യമാണല്ലോ അതു്. അതുമാത്രം നീ ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കാതെ പോന്നതെന്താണു്?"

ശേഖരൻ:— "ആ കാര്യം ഞാൻ തീരെ ഓർത്തില്ല, അമ്മേ."

അതുകേട്ടപ്പോൾ അമ്മയ്ക്കു് ഒന്നുകൂടി അത്ഭുതം തോന്നി. അല്പനേരം അവർ മകന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കുതന്നെ നോക്കിയിരുന്നതിനു ശേഷം ഒടുവിൽ ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു.

ഭുവനേശ്വരി:— "അപ്പോൾ നീ അവിടെ വിവാഹം ചെയ്യില്ല എന്നർത്ഥം, അല്ലേ?"

ശേഖരൻ എന്തോ പറയുവാൻ ഭാവിച്ചു. പക്ഷേ, അപ്പോഴേയ്ക്കും ലളിത ആ മുറിയിൽ കടന്നുവന്നതിനാൽ പറയാൻ ഭാവിച്ചതിനെ ഉള്ളിൽത്തന്നെ ഒതുക്കി മിണ്ടാതെ നിന്നുകളഞ്ഞു. ലളിത പതുക്കെപ്പതുക്കെ നടന്നു് ഭുവനേശ്വരിയുടെ പിന്നിലായി ചെന്നുനിന്നു. അവരാകട്ടേ, ഇടത്തെക്കൈകൊണ്ടു് അവളെ പിടിച്ചുവലിച്ചു മുമ്പിൽ നിറുത്തിയിട്ടു് വാത്സല്യപൂർവ്വം ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:— "എന്താണു മകളേ?"

ലളിത:— (പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ) "ഒന്നുമില്ല, അമ്മേ".

ആദ്യമൊക്കെ ലളിത അവരെ ഇളയമ്മ എന്നാണു വിളിച്ചുവന്നിരുന്നതു്. പിന്നീടു് ഒരു ദിവസം അവർതന്നെ ലളിതയെ വിളിച്ചു്, "ഞാൻ നിന്റെ ഇളയമ്മയല്ല, അമ്മയാണു്; കേട്ടോ, മകളേ." എന്ന പറഞ്ഞു് അതിനെ വിലക്കിയതിനാൽ അന്നു മുതൽ 'അമ്മ' എന്നുതന്നെ വിളിച്ചുവരികയാണു്. ഭുവനേശ്വരി അവളെ പിടിച്ചു് ഒന്നുകൂടി തന്റെ അരികിലേയ്ക്കു നീക്കിനിറുത്തിയതിനു ശേഷം വീണ്ടും സ്നേഹപൂർവ്വം ചോദിച്ചു:— "ഒന്നുമില്ലെന്നോ? എന്നാൽ എന്റെ മകൾ എന്നെ വെറുതെ ഒന്ന കണ്ടുംവെച്ചു പോകാൻ വന്നതായിരിക്കും, അല്ലേ?"

ലളിത ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല.

ശേഖരൻ:— "ഇങ്ങനെ വെറുതെ കാണാൻ വന്നാൽ ചോറുവെക്കാനും മററും സമയം എപ്പോഴാണു്?"

ഭുവനേശ്വരി:— "ഇവളെന്തിനു ചോറു വെക്കുന്നു?"

ശേഖരൻ:— (ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി) പിന്നെ ആരുണ്ടമ്മേ, അവൾക്കു ചോറു വെച്ചു കൊടുക്കാൻ? ഇവളുടെ അമ്മാവൻ അന്നൊരു ദിവസം പറഞ്ഞല്ലോ, വെപ്പും വിളമ്പലും എല്ലാം ലളിത തന്നെ വേണം നടത്താൻ എന്നു്."

അതു കേട്ടിട്ടു ഭുവനേശ്വരി ചിരിച്ചുപോയി.

ഭുവനേശ്വരി:— "അമ്മാവനുണ്ടോ കാര്യത്തിന്റെ ഗന്ധം? വല്ലതും ഒന്നു പറയണമെന്നല്ലാതെ വേറെ ഒന്നും അയാൾക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. വിവാഹം കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ ഇവൾക്ക്? പിന്നെ ഇവൾ വിളമ്പിക്കൊടുത്താൽ ആരാണെണ്ണാൻ? ഇവിടത്തെ അടുക്കളക്കാരിയെ ഞാൻ അങ്ങോട്ടു പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കയാണ്. ചോറു വെക്കുന്നതും മററും അവളാണ്. നമ്മുടെ അടുക്കളജ്ജോലിയെല്ലാം നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠത്തിയും നടത്തുന്നു. ഈയിട കുറെ ദിവസമായിട്ട് എനിക്കു ഉച്ചനേരത്തെ ഭക്ഷണം മിക്കവാറും അങ്ങേവീട്ടിൽത്തന്നെയാണ്."

ആ ദരിദ്രകുടുംബത്തിന്റെ ഗുരുതരമായ രക്ഷാഭാരം അമ്മ കൈയേററിരിക്കുന്നു എന്നു ശേഖരനു മനസ്സിലായി. മനസ്സമാധാനത്തോടുകൂടി അവൻ ഒന്നു നെടുവീർപ്പിട്ടു.

മാസം ഒന്നുരണ്ടു പിന്നെയും കഴിഞ്ഞു. ഒരു ദിവസം സന്ധ്യയ്ക്കുശേഷം ശേഖരൻ തന്റെ മുറിയിൽ ഒരു കിടക്കമേൽ ചെരിഞ്ഞുകിടന്ന് ഒരു ഇംഗ്ലീഷ് നോവൽ വായിക്കയായിരുന്നു. അപ്പോൾ വായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു് വളരെ രസകരമായ ഒരു ഭാഗമാകയാൽ അവന്റെ മനസ്സു മുഴുവനും അതിൽത്തന്നെ ലയിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ ലളിത മുറിയിൽ കടന്നുവന്ന് തലയണച്ചുവട്ടിൽ നിന്നു

താക്കോൽ എടുത്തു് വലിച്ചു തുറന്നു. ശേഖരൻ തിരിഞ്ഞുനോക്കിയതേയില്ല. അവൾ കരുതിക്കൂട്ടി ഒച്ചയുണ്ടാക്കി. "എന്തുവേണം?" എന്നു പുസ്തകത്തിൽനിന്നു കണ്ണെടുക്കാതെ തന്നെ അവൻ ചോദിച്ചു.

ലളിത:— ഞാൻ ഉറുപ്പിക എടുക്കുകയാണു്."

"ഉം" എന്നൊന്നു മൂളുകമാത്രം ചെയ്തിട്ടു ശേഖരൻ വീണ്ടും വായന തുടന്നു. ലളിത ഉറുപ്പിക എടുത്തു മടിയിൽ വെച്ചിട്ടു് എഴുന്നേററു നിന്നു. ഇന്നു് അവൾ നല്ലവണ്ണം ഉടുത്തൊരുങ്ങീട്ടാണു് വന്നിരിക്കുന്നതു്. തന്റെ വേഷം ശേഖരൻ ഒന്നു കാണണമെന്നു് അവൾക്കു് മോഹമുണ്ടായിരുന്നു. "പത്തു് ഉറുപ്പിക എടുത്തിട്ടുണ്ടു്, ശേഖരച്ചേട്ടാ." എന്നു് അവൾ വീണ്ടും വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

"ആട്ടെ" എന്നു മാത്രമേ ശേഖരൻ അതിനു സമാധാനം പറഞ്ഞുള്ളു. അപ്പോഴും തിരിഞ്ഞുനോക്കുകയുണ്ടായില്ല. അവൾ ആവശ്യമില്ലാതെ അതും ഇതും എടുത്തു് മാററിയും മറിച്ചും ഒച്ചയുണ്ടാക്കിനോക്കി; കാര്യമില്ലാതെതന്നെ പുറത്തുപോകുവാൻ താമസം വരുത്തി. പക്ഷേ, ഒന്നുകൊണ്ടും ഫലമുണ്ടായില്ല. ഒടുവിൽ അവൾ നൈരാശ്യത്തോടെ പതുക്കെ നടന്നു് പുറത്തുകടന്നു. പക്ഷേ, പോകാനുണ്ടോ മനസ്സു സമ്മതിക്കുന്നു? കുറെ ദൂരം ചെന്നിട്ടു് അവൾ

വീണ്ടും മടങ്ങിവന്ന് വാതിൽക്കൽ നില്പായി. അവ രെല്ലാം അന്ന നാടകം കാണ്മാൻ പുറപ്പെട്ടിരിക്കയാ ണ്.

ശേഖരൻെറ അനുമതി കൂടാതെ തനിക്ക് ഒരിടത്തും പൊയ്ക്കൂടെന്ന് അവൾക്കറിയാമായിരു ന്നു. ആരും അവൾക്കതു പറഞ്ഞുകൊടുത്തതല്ല; എങ്കിലും "എന്തുകൊണ്ടു പൊയ്ക്കൂടാ?" എന്ന ചോ ദ്യം അവളുടെ മനസ്സിൽ ഇതുവരെ ഉദിക്കുകയുണ്ടായി ട്ടില്ല. സകല ജീവജാലങ്ങൾക്കും സ്വാഭാവികമായ ഒരു ബുദ്ധിശക്തിയുണ്ട്. ആ ബുദ്ധിശക്തി തന്നെയാ ണ് ലളിതയ്ക്കും മേൽപറഞ്ഞ ഉപദേശം നല്കിയതു്. മററുള്ളവക്ക് ഇഷ്ടംപോലെ എന്തും ചെയ്യാം, എ വിടെയും പോകാം. എന്നാൽ തനിക്കതു പാടില്ലെ ന്ന് അവൾക്കറിയാം. താൻ സ്വതന്ത്ര്യയല്ലെന്നും അമ്മാവൻെറയോ അമ്മായിയുടേയോ അനുമതി മാ ത്രം തനിക്കു പോരെന്നും അവൾ ധരിച്ചു വെച്ചിരുന്നു. അവൾ വാതിൽക്കൽ മറഞ്ഞുനിന്നുകൊണ്ട് വളരെ പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ "ഞങ്ങളെല്ലാം ഇന്നു നാടകം കാണാൻ പോവുകയാണ്" എന്നു തൻെറ ആഗ്ര ഹത്തെ വെളിപ്പെടുത്തി.

അവളുടെ ആ മൃദുസ്വരം ശേഖരൻെറ ചെ വിയിലെത്തിയില്ല. അതിനാൽ അവൻ മറുപടിയൊ ന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ലളിത:— (സ്വരം അല്പംകൂടി ഉച്ചത്തിലാക്കീട്ട്) "എല്ലാവരും എനിക്കുവേണ്ടി കാത്തുനില്ക്കയാണ്."

ഇത്തവണ ശേഖരൻ അതു കേട്ടു. പുസ്തകം താഴ്ത്തി ഒരു ഭാഗത്തു വെച്ചിട്ട്, "എന്തുവേണം" എന്ന് അവൻ ചോദിച്ചു.

ലളിത:— (അല്പം കോപത്തോടെ) "ഇപ്പോഴെങ്കിലും ചെവിയിലെത്തിയോ! ഞങ്ങൾ നാടകം കാണ്മാൻ പോവുകയാണ്."

ശേഖരൻ:— "'ഞങ്ങൾ' എന്നുവെച്ചാൽ ആരൊക്കെയാണ്."

ലളിത:— "ഞാൻ, ആനാകാളി, ചാരുബാല, അവളുടെ അനുജൻ, അവളുടെ അമ്മാവൻ—"

ശേഖരൻ:— "ആരാണ് ഈ അമ്മാവൻ?"

ലളിത:— "ഗിരീന്ദ്രബാബു എന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേര്. മുംഗേറിലെ സ്വന്തം വീട്ടിൽനിന്നും വന്നിട്ട് അഞ്ചാറു ദിവസമായി. ഇവിടെ താമസിച്ച് ബി. എ. യ്ക്കു പഠിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കയാണത്രെ. നല്ല ആളാണേ ശേഖരച്ചേട്ടാ—"

ശേഖരൻ:— "അല്ലല്ലാ! ഊരും പേരും പ്രവൃത്തിയുമെല്ലാം മന്ത്രംപോലെ ഉരുവിട്ടുകഴിഞ്ഞു എന്നു തോന്നുന്നല്ലോ. അങ്ങനെ വരട്ടെ.

അതാണ് നാലഞ്ചു ദിവസമായിട്ട് പുള്ളിയുടെ പൊടിപോലും ഇവിടെയെങ്ങും കാണാത്തതു്, അല്ലേ? ശീട്ടുകളിയായിരുന്നു ഇത്രയും ദിവസം, ഇല്ലേ?"

ശേഖരൻെറ സംഭാഷണരീതി പെട്ടെന്നു മാറിയതു കണ്ടപ്പോൾ ലളിത ഭയപ്പെട്ടുപോയി. ഇങ്ങനെ ഒരു ചോദ്യം പുറപ്പെടുമെന്ന് അവൾ സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലും ശങ്കിച്ചിരുന്നതല്ല. അവൾ ഒന്നും മിണ്ടാതെ നില്പായി.

ശേഖരൻ:— "ശീട്ടുകളി വളരെ കേമമായിരുന്നു, ഇല്ലേ?"

ലളിത:— (ഉമിനീരിറക്കീട്ടു മൃദുസ്വരത്തിൽ) "ചാരു പറഞ്ഞിട്ടാണ്—"

ശേഖരൻ:— "ചാരു പറഞ്ഞോ? ചാരു എന്തു പറഞ്ഞു?" (ഇത്രയും പറഞ്ഞു തലപൊക്കി ലളിതയെ ഒന്നു നോക്കിയതിനു ശേഷം) "അല്ലാ! ഉടുത്തണിഞ്ഞു തയ്യാറായിട്ടാണല്ലോ വന്നിട്ടുള്ളതു്. ആട്ടെ, പൊയ്ക്കോളൂ."

ലളിത പോകാതെ അവിടെത്തന്നെ മൌനം ദീക്ഷിച്ചു നിന്നതേയുള്ളു.

അയൽവീട്ടിലെ ചാരുബാല അവളുടെ സമവയസ്കയും സഖിയുമാണ്. ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽ ചേന്ന

വരാണ് അവർ. ഗിരീന്ദ്രനെ ഒഴികെ അവിടെയുള്ള മററെല്ലാവരേയും ശേഖരൻ അറിയും. ആറേഴ കൊല്ലത്തിനു മുമ്പ് ഒരിക്കൽ ഗിരീന്ദ്രൻ കുറച്ചുദിവസം ഇവിടെ വന്നു താമസിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇത്രയും കാലം അവൻ ബാങ്കിപുരത്തിലാണു പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നത്. കല്ക്കത്തയിൽ വരേണ്ട ആവശ്യം അവനുണ്ടായിരുന്നില്ല; അവൻ വന്നിട്ടുമില്ല. അതുകൊണ്ടു ശേഖരനു അവനെ തീരെ പരിചയമില്ലായിരുന്നു. ലളിത പിന്നെയും അവിടെത്തന്നെ നില്ക്കുന്നതു കണ്ടിട്ട്, "വെറുതെ അവിടെ നില്ക്കുന്നതെന്തിനാണ്? പോവൂ." എന്നുപറഞ്ഞു ശേഖരൻ പുസ്തകം എടുത്തു മുഖത്തിനു നേരേ ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചു.

നാലഞ്ചു മിനിററുനേരം ലളിത മിണ്ടാതെനിന്നു. അതിനുശേഷം വളരെ പതുക്കെ, "ഞാൻ പോകട്ടെയോ?" എന്നു അവൾ വീണ്ടും തന്റെ ചോദ്യം ആവർത്തിച്ചു.

ശേഖരൻ:— "പോകാനല്ലെ പറഞ്ഞതു്, ലളിതേ."

ശേഖരന്റെ ഭാവം കണ്ടപ്പോൾ നാടകം കാണ്മാനുള്ള കൊതി ലളിതയുടെ മനസ്സിൽനിന്നും ചോന്നുപോയി. പക്ഷേ, പോകാതിരിക്കാനും അവൾക്കു തരമില്ല. നാടകം കാണ്മാൻ വേണ്ടിവരുന്ന ചെലവിൽ പകുതിഭാഗം അവളും പകുതിഭാഗം ചാരുബാലയുടെ അമ്മാവനും കൊടുത്തുകൊള്ളാമെന്നായിരുന്നു നിശ്ചയം.

ചാരുബാലയുടെ വീട്ടിൽ എല്ലാവരും അക്ഷമരായി അവളുടെ വരവും കാത്തുകൊണ്ട നില്ക്കയായിരുന്നു. താമസം നേരിട്ടുന്തോറും അവക്ക ക്ഷമകേടും വദ്ധിച്ചുവന്നു. ലളിതയ്ക്കു് അതറിയാമായിരുന്നു; എങ്കിലും ഉപായമൊന്നും അവൾ അന്വേഷിച്ചതിൽ കണ്ടെത്തിയില്ല. അനുവാദം കൂടാതെ പോകത്തക്ക ധൈര്യം അവൾക്കില്ലായിരുന്നു. പിന്നെയും കഴിഞ്ഞു രണ്ടുമൂന്നു മിനിററു്. "ഇന്നത്തേയ്ക്കു മാത്രമാണു്—ഞാൻ പോകട്ടെയോ?" എന്നായി അവൾ വീണ്ടും.

ശേഖരൻ പുസ്തകം ഒരു ഭാഗത്തു വലിച്ചെറിഞ്ഞിട്ടു് പെട്ടെന്നെഴുന്നേററിരുന്നു തന്റെ നീരസത്തെ ഇങ്ങനെ പ്രദർശിപ്പിച്ചു:— "എന്നെ വെറുതേ മുഷിപ്പിക്കേണ്ട, ലളിതേ. പോകാനാണു് ഇഷ്ടമെങ്കിൽ പൊയ്ക്കോളൂ. ഗുണദോഷങ്ങൾ തിരിച്ചറിയുവാനുള്ള പ്രായമായിട്ടുണ്ടു് നിനക്കു്."

ലളിത ഞെട്ടിപ്പോയി. ശേഖരന്റെ അടുക്കൽനിന്നു ശകാരം കേൾക്കുക എന്നതു് അവൾക്കു പുത്തരിയല്ല; അതവൾ പരിചയിച്ചിട്ടുള്ളതു തന്നെയാണു്. പക്ഷേ, രണ്ടുമൂന്നു കൊല്ലങ്ങൾക്കിപ്പുറം ഇത്ര കഠിനമായ ഒരു ശകാരം അവൾക്കു കേൾക്കുവാൻ ഇടയായിട്ടില്ല. കൂട്ടുകാരാണെങ്കിൽ കാത്തു നില്ക്കുന്നു. അവളും ഉടുത്തണിഞ്ഞു് ഒരുങ്ങി നില്ക്കുകയാണു്. അതിനിടയിലാണു് അവൾ പണം എടുക്കാനായി വന്നിട്ടു് ഈ ആപത്തിൽ പെട്ടുപോയതു്. ഇനി അവരോടു് അവൾ എന്തു സമാധാനം പറയും?

ഇത്രയും കാലം എവിടെയ്ക്കു പോകുന്ന കാൎയ്യത്തിലും ശേഖരൻെറ അടുക്കൽനിന്ന് അനുവാദം വാങ്ങുവാൻ ലളിതയ്ക്കു യാതൊരു പ്രയാസവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ കാൎയ്യത്തിൽ അവൻെറ അടുക്കൽ പരിപൂൎണ്ണമായ സ്വാതന്ത്ര്യം അവൾക്കുണ്ടായിരുന്നു. ആ ധൈൎയ്യംകൊണ്ടാണ് അവൾ ഇന്നും യാതൊന്നും ശങ്കിക്കാതെ ഉടുത്തണിഞ്ഞു യാത്രയ്ക്കായി ഒരുങ്ങി വന്നതു്. തൻെറ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിന് ഇത്ര കൎക്കശമായ തരത്തിൽ ഉടവു തട്ടിയതുകൊണ്ടു മാത്രമല്ല അവൾ ഖേദിച്ചതു്. സ്വാതന്ത്ര്യഹാനിക്ക് ഇടവരുത്തിയ ആ കാരണം എത്രമാത്രം ലജ്ജാകരമാണെന്ന് ആ പതിമൂന്നുവയസ്സു പ്രായത്തിലും, അന്ന് അവൾക്ക് ആദ്യമായി അറിവാൻ സാധിച്ചതിനാൽ മൎമ്മത്തിൽ കുത്തുകൊണ്ടതുപോലെ അവൾ സങ്കോചത്താൽ മൃതപ്രായയായിത്തീൎന്നു. അഭിമാനത്താൽ അവളുടെ കണ്ണുകൾ രണ്ടും അശ്രുപൂൎണ്ണങ്ങളായി. അഞ്ചാറു മിനിറുനേരം പിന്നെയും അവിടെത്തന്നെ കാത്തു നിന്നതിനുശേഷം അവൾ തൻെറ മുറിയിലേയ്ക്കു മടങ്ങിച്ചെന്നിട്ടു വാല്യക്കാരിയെ പറഞ്ഞയച്ച് ആനാകാളിയെ വിളിച്ചുവരുത്തുകയും ഉറുപ്പിക പത്തും അവളുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തിട്ട് ഇങ്ങനെ പറയുകയും ചെയ്തു:— "നിങ്ങൾ പൊയ്ക്കോളു, കാളി. എനിക്കിന്നു തീരെ സുഖമില്ല. ഞാൻ വരില്ലെന്നു ചാരുവിനോടു പോയിപ്പറയൂ."

കാളി:— "എന്താണ് സുഖക്കേട്, ചേച്ചീ?"

ലളിത:— "ഒരു തലവേദന, മനംമറിച്ചിലുമുണ്ട്. തീരെ സുഖമില്ല."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് അവൾ കിടപ്പാനായി വിരിച്ചിട്ടുള്ള വിരിയിന്മേൽ പുറം തിരിഞ്ഞു കിടന്നുകളഞ്ഞു. അതിൻെറശേഷം ചാരുബാല വന്നു വിളിച്ചു; നിർബന്ധിച്ചു; പരിഭവം പറഞ്ഞുനോക്കി; അമ്മായിയെക്കൊണ്ടു ശുപാൾ ചെയ്യിച്ചു. എന്തുതന്നെ ചെയ്തിട്ടും ലളിത വഴിപ്പെട്ടില്ല. പണം കൈയിൽ കിട്ടിയതോടുകൂടി ആന്നാകാളി പുറപ്പെടുവാൻ തിരക്കുകൂട്ടിക്കൊണ്ടേയിരുന്നു. ആ ലഹളയ്ക്കിടയിൽ ഒരുപക്ഷേ യാത്ര മുടങ്ങിപ്പോയെങ്കിലോ എന്നായിരുന്നു അവളുടെ ഭയം. അതിനാൽ അവൾ ചാരുവിനെ ഒരു ഭാഗത്തേയ്ക്കു വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോയി കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന പണം കാണിച്ചുകൊടുത്തിട്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "ചേച്ചിക്കു തീരെ സുഖമില്ല, ചാരുച്ചേച്ചി. ചേച്ചിയെ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കണ്ട. പണം, ചേച്ചി എൻെറ കൈയിൽ തന്നിട്ടുണ്ട്. ഇതാ, നോക്കു. നമുക്കു പോകാം, വരു."

വയസ്സുകൊണ്ടു ചെറുപ്പമാണെങ്കിലും ബുദ്ധികൊണ്ട് ആന്നാകാളി ആരെക്കാളും താഴെയല്ലെന്നു ചാരുബാല ഗ്രഹിച്ചു. അതിനാൽ ആ അഭിപ്രായത്തെ ശരിവെച്ച് അവൾ കാളിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ട് അവിടെനിന്നും പോയി."

മൂന്നാം അദ്ധ്യായം

ചാരുബാലയുടെ അമ്മയായ മനോരമയ്ക്കു ശീട്ടുകളിയേക്കാൾ പ്രിയതരമായ ഒരു കാൎയ്യം ലോകത്തിൽ വേറെ ഒന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ വാസനയ്ക്കൊത്ത സാമൎത്ഥ്യം അവൾക്ക് അതിലില്ലായിരുന്നു. അവരുടെ ആ കുറവ് ലളിതയെ കൂട്ടു കിട്ടുമ്പോൾ തീൎന്നു പോകയും ചെയ്യും. ലളിതയ്ക്കു നല്ലവണ്ണം കളിക്കാനറിയാം. മനോരമയുടെ മാതുലപുത്രനായ ഗിരീന്ദ്രൻ വന്നതുമുതൽ എന്നും ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് അവരുടെ വീട്ടിൽ ശീട്ടുകളിയുടെ ലഹളതന്നെയാണു്. ഗിരീന്ദ്രൻ, ഒന്നാമതു് ഒരു പുരുഷൻ; അതിനും പുറമെ നല്ലവണ്ണം കളിക്കുകയും ചെയ്യും. അതിനാൽ അവനെതിരായി ഇരുന്നു കളിക്കണമെങ്കിൽ മനോരമയ്ക്കു ലളിതയെ കൂട്ടു കിട്ടാതെ കഴികയില്ല.

നാടകം കാണാൻ പോയതിൻെറ പിറേറദിവസം പതിവുപോലെയുള്ള സമയത്തു് ലളിതയെ കാണാത്തതിനാൽ മനോരമ വാല്യക്കാരിയെ പറഞ്ഞയച്ചു. ലളിത അപ്പോൾ ഒരു ഇംഗ്ലീഷുപുസ്തകം മാതൃഭാഷയിൽ വിവൎത്തനം ചെയ്തു് ഒരു വലിയ നോട്ടുബുക്കിൽ പകൎത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. അതിനാൽ അവൾ പോയില്ല.

അടുത്തുതന്നെ അവളുടെ സഖിയായ ചാരുബാലയുടെ വരവായി. അപ്പോഴും അവൾ ഇളകിയില്ല. മൂന്നാമത്തു മനോരമതന്നെ വന്നു. അവളുടെ കൈയിലുള്ള നോട്ടുബുക്ക വലിച്ചെടുത്തു ദൂരെ മാററിവെച്ചിട്ട് അവർ ഇങ്ങനെ തിരക്കക്കൂട്ടി:— "വാ, എണീക്ക്. വലുതായാൽ ജഡ്ജിജിയുടെ ഉദ്യോഗമൊന്നും നോക്കേണ്ടിവരില്ല നിനക്ക്. ശീട്ടുകളി, പക്ഷേ, അപ്പോഴും വേണ്ടിവരും. പോകാം, വാ."

ലളിത വല്ലാതെ വിഷമിച്ചു. അവളുടെ ഹൃദയം വിപദ്ഗ്രസ്തമെന്നവണ്ണം വ്യാകുലമായി. "ഇന്നെനിക്ക വരുവാൻ തീരെ നിവൃത്തിയില്ല. നാളെ ഞാൻ പക്ഷേ വരാം." എന്നിങ്ങനെ അത്യന്തം ദയനീയമായ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി വിനീതമായ സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു് അവൾ ഒഴിയുവാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ മനോരമ അതൊന്നും കൂട്ടാക്കിയതേയില്ല. ഒടുവിൽ അവർ അമ്മായിയെ അറിയിച്ചിട്ടു ലളിതയെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപൊയ്ക്കളയുകതന്നെ ചെയ്തു. അങ്ങനെ അന്നും അവൾക്ക ഗിരീന്ദ്രന് എതിരായി ഇരുന്നു ശീട്ടു കളിക്കേണ്ടിവന്നു. പക്ഷേ, അന്നത്തെ കളി കൊഴുത്തില്ല. പതിവുപോലെ കളിയിൽ മനസ്സിരുത്താൻ ലളിതയ്ക്കു് അന്നു സാധിച്ചില്ല. അവളിൽ അന്നു യാതൊരു പ്രസരിപ്പും കണ്ടില്ല. പതിവായി കളി നിറുത്താറുള്ള സമയത്തിനു മുമ്പുതന്നെ അന്നവൾ കളി മതിയാക്കി എഴുന്നേററു. അവൾ

പോകാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രൻ വീണ്ടും അവളെ നാടകത്തിനു ക്ഷണിച്ചു:— "ഇന്നാലെ രാത്രി നിങ്ങൾ പണം അയച്ചുതന്നാതേയുള്ളു; നാടകത്തിനു വന്നില്ല. നാളെ ഞങ്ങൾ വീണ്ടും പോകുന്നുണ്ടു്. വരുമല്ലൊ."

ലളിത:— (നിഷേധാൎത്ഥത്തിൽ തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു് മൃദുസ്വരത്തിൽ) "ഇല്ല. എനിക്കു തീരെ സുഖമില്ലായിരുന്നു."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (ചിരിച്ചിട്ടു്) "സുഖക്കേടു് ഇപ്പോൾ മാറിയില്ലേ? നാളത്തെ കാൎയ്യമല്ലേ ഞാൻ പറയുന്നതു്. നാളെ നിശ്ചയമായും വരണം."

ലളിത:— "ഇല്ല, ഇല്ല. നാളെ എനിക്കു സമയമുണ്ടാവില്ല."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ വേഗത്തിൽ അവിടെ നിന്നും നടന്നുകളഞ്ഞു. ശേഖരനെ ഭയന്നിട്ടു മാത്രമല്ല ഇന്നവൾ കളിയിൽ താൽപൎയ്യം പ്രദൎശിപ്പിക്കാതിരുന്നതു്. അവൾക്കുതന്നെ അക്കാൎയ്യത്തിൽ വല്യതായൊരു ലജ്ജ തോന്നിയിരുന്നു.

ശേഖരന്റെ ഗൃഹത്തിലെന്നപോലെ ആ വീട്ടിലും അവൾ ചെറുപ്പം മുതലേ ഗതാഗതം ചെയ്യുകയും സ്ത്രീപുരുഷഭേദമെന്യേ എല്ലാവരേയും സ്വന്തം പോലെ കരുതി പെരുമാറുകയും ചെയ്തിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ചാരുബാലയുടെ അമ്മാവന്റെ മുമ്പിലും

ചെല്ലുന്നതിനും അയാളുമായി വൎത്തമാനം പറയുന്ന തിനും ആദ്യം മുതല്ക്കേ അവൾക്ക് യാതൊരു സങ്കോചവും തോന്നിയില്ല. എന്നാൽ ഇന്നു ഗിരീന്ദ്രൻെറ മുമ്പിൽ ഇരുന്ന് ശീട്ടു കളിച്ച സമയം മുഴുവനും എത്രമാത്രം സങ്കോചത്തോടുകൂടിയാണ് അവൾ കഴിച്ചുകൂട്ടിയതെന്ന് അവൾക്കു മാത്രമേ അറിഞ്ഞുകൂടൂ. ഈ കഴിഞ്ഞ ഏതാനും ദിവസങ്ങളിലെ പരിചയത്തിൻെറ ഫലമായി ഗിരീന്ദ്രൻ അവളെ അല്പമൊരു സ്നേഹദൃഷ്ടിയോടെയാണ് വീക്ഷിച്ചിരുന്നത്. അതവൾ ധരിക്കാതേയും ഇരുന്നില്ല. ഒരു പുരുഷൻെറ സ്നേഹദൃഷ്ടി ഇത്രമാത്രം ലജ്ജാജനകമായ ഒരു വസ്തുവാണെന്ന് അവൾ അതിനു മുമ്പൊരിക്കലും കരുതിയിരുന്നില്ല.

സ്വന്തം വീട്ടിൽച്ചെന്ന് ഒന്നു മുഖം കാണിച്ചതിനു ശേഷം അവൾ ഉടനേ നടന്ന് ശേഖരൻെറ മുറിയിലെത്തി അവിടത്തെ ജോലിയിലേൎപ്പെട്ടു. ചെറുപ്പം മുതൽതന്നെ ആ മുറിയിലെ ചില്ലറ ജോലികളെല്ലാം അവളാണു ചെയ്യുക പതിവ്. പുസ്തകങ്ങളും മററും പെറുക്കിയെടുത്തു വേണ്ട സ്ഥാനത്ത് അടുക്കിവെക്കുക, മേശ വെടിപ്പാക്കിയിടുക, മഷിക്കുപ്പിയും പേനയും തുടച്ചു വൃത്തിയാക്കി യഥാസ്ഥാനം വെക്കുക —മുതലായവയെല്ലാം അവൾ ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ മററാരും ചെയ്തിരുന്നില്ല. ആറേഴു ദിവസത്തെ അമാന്തം മൂലം ആവക ജോലിയെല്ലാം കുടിശ്ശികയായി കിടന്നി

രുന്നു. ശേഖരൻ മടങ്ങിവരുന്നതിനു മുമ്പ് അതെല്ലാം ചെയ്തുതീൎക്കണമെന്നു കരുതി അവൾ ഇന്ന് ഉത്സാഹിച്ചു കൂടിയിരിക്കയാണ്.

ലളിത ഭുവനേശ്വരിയെ 'അമ്മ' എന്നാണു വിളിച്ചുവന്നിരുന്നത് എന്നു മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ. സൌകൎയ്യമുള്ളപ്പോഴെല്ലാം അവൾ അവരുടെ കൂടെത്തന്നെ ഇരുന്നു സമയം പോക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ആരെയും അവൾ അന്യഭാവനയോടെ വീക്ഷിച്ചിരുന്നില്ല. അതിനാൽ അവളേയും ആ വീട്ടുകാർ 'സ്വന്തം' എന്നതുപോലെയാണു കരുതിവന്നിരുന്നത്. എട്ടു വയസ്സു പ്രായത്തിൽ, അച്ഛനമ്മമാരില്ലാത്ത ഒരനാഥബാലികയായി അമ്മാവന്റെ ഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിച്ചതുമുതൽ ഒരു കനിഷ്ഠസഹോദരിയെപ്പോലെ അവൾ ശേഖരന്റെ പുറകെ കൂടുകയും അവന്റെ അടുക്കൽനിന്ന് എഴുത്തും വായനയും ശീലിച്ച് ഈ സ്ഥിതിയിൽ ആവുകയും ചെയ്തു.

ലളിതയെ ശേഖരൻ സവിശേഷം സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്ന് എല്ലാവൎക്കും അറിയാം. പക്ഷേ, ആ സ്നേഹം ഇപ്പോൾ ഏതു നിലയിൽ ചെന്നെത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള കാൎയ്യം മാത്രം ആൎക്കും അറിഞ്ഞുകൂട; ലളിതയ്ക്കും അറിഞ്ഞുകൂട. കുട്ടിക്കാലം മുതലേ അവൾ ശേഖരന്റെ സമീപത്തിൽനിന്ന് സ്നേഹലാളനകളെ അനുഭവിച്ചുവരുന്നതായി എല്ലാവരും കണ്ടിട്ടുണ്ട്.

അവൻെറ ആവക ലാളനാപ്രവൃത്തികളൊന്നംതന്നെ അനുചിതമാണെന്ന് ഇന്നവരെ ആൎക്കും തോന്നീട്ടില്ല. അവളോടുള്ള അവൻെറ പെരുമാററം ആരുടേയും ദൃഷ്ടിയെ ആകഷിച്ചിട്ടുമില്ല. ഒരിക്കൽ അവൾ ആ കുടുംബത്തിലെ വധുവായി പ്രതിഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടേയ്ക്കാമെന്നുള്ള വിചാരവും ആരുടേയും മനസ്സിൽ ഇതുവരെ കടന്നുകൂടീട്ടില്ല. ലളിതയുടെ വീട്ടുകാൎക്കാകട്ടെ ഭുവനേശ്വരിക്കാകട്ടെ അങ്ങനെയൊരു വിചാരമേ തോന്നിട്ടില്ല.

ജോലിയെല്ലാം ചെയ്തുതീൎത്തിട്ട് ശേഖരൻ വരുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ അവിടെ നിന്നു പോകണമെന്നായിരുന്നു ലളിതയുടെ വിചാരം. പക്ഷേ മനസ്സു മുഴുവൻ മററു വിഷയങ്ങളിലായിരുന്നതിനാൽ ഘടികാരത്തിന്മേൽ അവളുടെ ദൃഷ്ടി പോയതേയില്ല. മുറിയുടെ വാതിൽക്കൽ പെട്ടെന്ന് ചെരിപ്പിൻെറ ശബ്ദം കേട്ടപ്പോളാണ് അവൾ തല പൊക്കി നോക്കിയത്. ഉടനെ ഒരു വശത്തേയ്ക്ക് അവൾ ഒഴിഞ്ഞുനിന്നു.

ശേഖരൻ:— (മുറിയിൽ കടന്ന ഉടനെ) "അല്ലാ, ആളിവിടെ എത്തിക്കഴിഞ്ഞോ! അപ്പോഴേ, ഇന്നലെരാത്രി മടങ്ങിവരാൻ എത്ര നേരമായി?"

ലളിത മറുപടിയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ശേഖരൻ:— (ഒരു ചാരുകസേര വലിച്ചിട്ട് അതിന്മേൽ ചാരിക്കിടന്നിട്ട്) "എപ്പോഴാണ് മടങ്ങിയതു്? രണ്ടുമണിക്കോ മൂന്നുമണിക്കോ?—ഒന്നും മിണ്ടാത്തതെന്താണ്?"

ലളിത അപ്പോഴും ഒന്നും പറയാതെ മൌനം അവലംബിച്ചു നിന്നതേയുള്ളൂ.

ശേഖരൻ:— (നീരസത്തോടുകൂടി) "താഴെ പൊയ്ക്കോളൂ; അമ്മ വിളിക്കുന്നു."

ഭുവനേശ്വരി കലവറയുടെ മുൻവശത്തിരുന്നു ലഘുഭക്ഷണത്തിനുള്ള പലഹാരം ഒരുക്കിവെക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോഴാണ്, "അമ്മേ, എന്നെ വിളിച്ചുവോ?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ട് ലളിത അടുത്തുചെന്നതു്.

"ഇല്ലല്ലോ, ഞാൻ വിളിച്ചില്ലല്ലോ." എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് അവർ തലയുയർത്തി ലളിതയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി. "ഇന്നെന്താണു ലളിതേ, നിൻെറ മുഖം വല്ലാതെ വാടിയിരിക്കുന്നതു്? നീ ഒന്നും കഴിച്ചില്ലേ, ഇന്ന്?"

ലളിത അതിനുത്തരമായി തല കുലുക്കുക മാത്രമേ ചെയ്തുള്ളൂ.

ഭുവനേശ്വരി:— "ആട്ടെ, നീ ഒരു കാര്യം ചെയ്യൂ. ഈ പലഹാരം നിൻെറ ചേട്ടനു കൊണ്ടുപോയി കൊടുത്തിട്ടു വരൂ."

പലഹാരപ്പാത്രവുംകൈയിലെടുത്തിട്ട് ലളിത മുകളിൽ ചെന്നു നോക്കിയപ്പോൾ ശേഖരൻ അപ്പോഴും പൂർവ്വസ്ഥാനത്തു തന്നെ കണ്ണുമടച്ച് കിടക്കുകയാണ്. ആഫീസ്സിൽനിന്നും വന്നിട്ട് ഉടുപ്പുകൾ അഴിച്ചുവെക്കുകയോ കൈയും മുഖവും കഴുകുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ല. അവൾ അടുത്തു ചെന്നു നിന്നിട്ട്, "ഇതാ, പലഹാരം കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ട്." എന്നു പതുക്കെ പറഞ്ഞു.

ശേഖരൻ:— (കണ്ണുതുറന്നു നോക്കാതെ തന്നെ) "അവിടെ വല്ലിടത്തും വെച്ചേച്ചു പൊയ്ക്കോള്ളു."

ലളിത പാത്രം താഴെ വെക്കാതെ കൈയിൽ ത്തന്നെ പിടിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നു. കണ്ണു തുറന്നു നോക്കിയില്ലെങ്കിലും, ലളിത പോകാതെ അവിടെത്തന്നെ നില്ക്കുകയാണെന്നു ശേഖരനു് അറിയാമായിരുന്നു. രണ്ടു മൂന്നു മിനിററു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അവൻ വീണ്ടും ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "എത്രനേരമെന്നുവെച്ച് നീ ഇങ്ങനെ നില്ക്കും, ലളിതേ? എനിക്കു താമസമുണ്ട്. നീ അവിടെ വെച്ചേച്ചു താഴെ പൊയ്ക്കോള്ളു."

ലളിത മിണ്ടാതെ നിന്നു മനസ്സിൽത്തന്നെ കോപം കൊള്ളുകയായിരുന്നു. ശേഖരന്റെ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ അവൾ പതുക്കെ ഇങ്ങനെ അറിയിച്ചു:— "താമസം ഉണ്ടായിക്കോട്ടെ; എനിക്കും താഴെ വിശേഷിച്ചു ജോലിയൊന്നുമില്ല."

ശേഖരൻ:— (കണ്ണു തുറന്നു ചിരിച്ചിട്ട്) "അല്ലാ, വാ തുറക്കാൻ വശമുണ്ടോ? താഴെ ജോലിയൊന്നുമില്ലെങ്കിൽ അങ്ങേ വീട്ടിൽ ഇല്ലേ? അവിടെയുമില്ലെങ്കിൽ അതിനപ്പുറത്തെ വീട്ടിലെങ്കിലും കാണുമല്ലൊ. നിനക്കു വീട് ഒന്നല്ലല്ലോ, ലളിതേ!"

"ഒന്നല്ല!" എന്നു പറഞ്ഞു കോപത്തോടുകൂടി, ലളിത, പലഹാരപ്പാത്രം പെട്ടെന്നു മേശപ്പുറത്തു വെച്ചിട്ട്, മുഖവും വീർപ്പിച്ചുകൊണ്ട്, പുറത്തുകടന്നു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു.

"സന്ധ്യയ്ക്കു ശേഷം ഒന്നിങ്ങോട്ടു വരണേ, ലളിതേ." എന്നു ശേഖരൻ ഉറക്കെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

"കൂടെക്കൂടെ ഈ കോണിപ്പടി കേറാൻ എനിക്കു വയ്യ." എന്നു നടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ ലളിത അതിനുത്തരവും പറഞ്ഞു.

താഴെ ചെന്നപ്പോൾ ഭുവനേശ്വരി ലളിതയെ വീണ്ടും പിടികൂടി:— "ചേട്ടനു നീ പലഹാരം കൊണ്ടുപോയി കൊടുത്തു. വെററിലമുറുക്കാൻ കൊണ്ടുപോയി കൊടുത്തില്ലല്ലൊ, ലളിതേ."

"എനിക്കു വല്ലാതെ വിശക്കുന്നു, അമ്മേ. ഇനി എനിക്കു വയ്യ. വേറെ ആരെങ്കിലും

കൊണ്ടുപോയിക്കൊട്ടുക്കട്ടെ." എന്നു പറഞ്ഞു് ലളിത പെട്ടെന്നു നിലത്തു് ഇരുന്നു.

കോപം കൊണ്ടു് അവളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ടു് ഭുവനേശ്വരി മെല്ലെയൊന്നു ചിരിച്ചു. "ആട്ടെ, എന്നാൽ വേണ്ട. നീ ഇരുന്നു വല്ലതും കഴിക്കു. ഞാൻ വാല്യക്കാരിയെ പറഞ്ഞയയ്ക്കാം."

ലളിത മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ തിന്നുവാനും ഇരുന്നു.

ലളിത നാടകം കാണാൻ പോയിട്ടില്ല. എന്നിട്ടും, ശേഖരൻ അവളെ ശകാരിച്ചില്ലേ? അതോർത്തിട്ടു് അവൾക്കു കലശലായ ദേഷ്യമുണ്ടായി. നാലഞ്ചുദിവസത്തേയ്ക്കു് അവൾ ശേഖരന്റെ മുമ്പിൽ പോയതേയില്ല. എങ്കിലും അവൻ ആഫീസ്സിലേയ്ക്കു പോയിക്കഴിയുമ്പോൾ, ഉച്ചതിരിഞ്ഞു മുകളിൽച്ചെന്നു് അവന്റെ മുറിയിൽ പതിവായി ചെയ്യുന്ന ജോലിയെല്ലാം അവൾ ചെയ്തുതീർക്കും. ഇതിനിടയിൽ ശേഖരൻ തനിക്കു പററിപ്പോയ തെററിനെപ്പററി ഗ്രഹിക്കുകയും ഒന്നുരണ്ടുദിവസം ലളിതയ്ക്കു് ആളയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നിട്ടും അവൾ പോയില്ല.

നാലാം അദ്ധ്യായം

അതിവൃദ്ധനായ ഒരു ഭിക്ഷക്കാരൻ ഭിക്ഷ യാചിക്കാനായി ആ ദിക്കിൽ ഇടക്കിടയ്ക്കു വരാറുണ്ട്. ലളിതയ്ക്കു് അവനെ വലിയ കാൎയ്യമാണു്. അവൻ വരുമ്പോഴെല്ലാം ഓരോ ഉറുപ്പിക വീതം അവൾ അവനു കൊടുക്കുക പതിവുണ്ട്. ഉറുപ്പിക കൈയിൽ കിട്ടുമ്പോൾ അവൻ അവളുടെമേൽ ചൊരിയാറുള്ള അപൂൎവ്വവും അസംഭവ്യവുമായ അനുഗ്രഹവാക്യങ്ങൾ കേൾക്കുന്നതു് അവൾക്കു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. ലളിത പൂൎവ്വജന്മത്തിൽ തന്റെ സ്വന്തം അമ്മയായിരുന്നു എന്നും ലളിതയെ കണ്ട ഉടനേതന്നെ ആ വാസ്തവം തനിക്കു നിഷ്പ്രയാസം ഗ്രഹിക്കുവാൻ സാധിച്ചു എന്നും മററും അവൻ തട്ടിമൂളിക്കാറുണ്ട്. അവളുടെ ആ വൃദ്ധനായ പുത്രൻ ഇന്നു രാവിലേതന്നെ പടിക്കൽ വന്നു്, “അമ്മേ, അമ്മേ, മകൻ ഇതാ വന്നിരിക്കുന്നു.” എന്നു് ഉറക്കെ വിളി തുടങ്ങി.

മകന്റെ വിളി അമ്മയ്ക്കു് ഇന്നല്പം അസുഖമാണുണ്ടാക്കിയതു്. ശേഖരൻ ഇപ്പോൾ വീട്ടിൽ ഉണ്ട്. അവളെങ്ങനെയാണു് ഉറുപ്പികയെടുക്കാൻ മുകളിലേയ്ക്കു പോകുന്നതു്? അവൾ പരുങ്ങിപ്പരുങ്ങി അമ്മായിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു ചെന്നു. എന്തോ

സംഗതിക്ക് വാല്യക്കാരിയുമായി വാഗ്വാദ വെട്ടി വലിയ അസ്വാസ്ഥതയോടെ മുഖവും വീർപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ആ ഗൃഹനായിക അടുക്കളയിൽ കയറി ചോറു വെക്കു വാൻ ഭാവിക്കുകയായിരുന്ന അപ്പോൾ. അതു കണ്ട പ്പോൾ അവരോട് ഒന്നും ചോദിക്കാതെ ലളിതയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോരേണ്ടി വന്നു. പുറത്തളത്തിൽ വന്നു് ജന ലിൽക്കൂടെ പുറത്തേയ്ക്കു് എത്തിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ ഭിക്ഷക്കാരൻ മതിലിന്മേൽ വടിയും ചാരിവെച്ചു് പടി ക്കൽത്തന്നെ നല്ലവണ്ണം ഉറപ്പിച്ചിരിക്കയാണു്. ലളിത അതിനുമുമ്പു് ഒരിക്കലും അവനെ നിരാശനാക്കീട്ടില്ല. ഇന്നു വെറുംകൈയോടെ അവനെ മടക്കി അയയ്ക്കു വാൻ അവൾക്കു മനസ്സു വന്നില്ല.

"അമ്മേ!" എന്നുള്ള ഭിക്ഷക്കാരൻെറ വിളി പിന്നെയും കേട്ടുതുടങ്ങി. ആനാകാളി ഓടിവന്നു്, "ചേച്ചീ, ചേച്ചിയുടെ ആ മകൻ വന്നിട്ടുണ്ടു്." എന്നു ലളിതയ്ക്കു് അറിവുകൊടുത്തു.

ലളിത:— "കാളി, നീ ഒരു കാര്യം ചെയ്യാമോ? എനിക്കു കൈയൊഴിവില്ല. നീ ഓടിച്ചെന്നു് ശേഖരച്ചേട്ടൻെറ അടുക്കൽനിന്നു് ഒരുറുപ്പിക വാങ്ങിക്കൊണ്ടു വാ."

അതു കേട്ട ഉടനേ കാളി ഓടിപ്പോയി. അല്പ നേരം കഴിഞ്ഞു് അതുപോലെ തിരികെ ഓടിവന്നു് "ഇതാ, പിടിച്ചോളു" എന്നു പറഞ്ഞു് ഉറുപ്പിക ലളിതയുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തു.

ലളിത:— "ശേഖരച്ചേട്ടൻ എന്തു പറഞ്ഞു?"

കാളി:— "ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. കുപ്പായത്തിൻെറ കീശയിൽനിന്നു് ഉറുപ്പിക എടുത്തോളാൻ പറഞ്ഞു. ഞാൻ എടുത്തോണ്ടു പോരികയും ചെയ്തു."

ലളിത:— "വേറെ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ലേ?"

"ഇല്ല. ഒരക്ഷരവും മിണ്ടിയില്ല." എന്നു പറഞ്ഞു് കാളി കളിക്കാനായിപ്പോയി.

ലളിത ഭിക്ഷക്കാരനു് ഉറുപ്പിക കൊടുത്തു. എന്നാൽ പതിവുപോലെ അവൻെറ അനുഗ്രഹവർഷം ഏല്ക്കുവാൻവേണ്ടി അവിടെ കാത്തുനിന്നില്ല. അന്നു് അതു കേൾക്കുവാൻ അവൾക്കു തീരെ സുഖം തോന്നിയില്ല.

കുറെ ദിവസങ്ങളായിട്ടു് അവരുടെ ശീട്ടുകളിയോഗം പൊടിപൊടിച്ചു നടക്കുകയായിരുന്നു. അന്നു് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് ലളിത കളിക്കാൻ പോയില്ല. തലവേദനയാണെന്നു പറഞ്ഞു് വീട്ടിൽത്തന്നെ കിടന്നുകളഞ്ഞു. അന്നവൾക്കു വാസ്തവത്തിൽ മനസ്സിനു വല്ലാത്തൊരസുഖം തോന്നിയിരുന്നു. വൈകുന്നേരം കാളിയെ അടുക്കൽ വിളിച്ചിട്ടു് അവൾ ഇങ്ങനെ ഒരന്വേഷണം നടത്തി:— "കാളി, നീ ഈയിടെ ശേഖരച്ചേട്ടൻെറ അടുത്തു പോകാറില്ലേ?"

കാളി:— (തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു്) "പിന്നെ! ഞാൻ പോവാറുണ്ടല്ലൊ."

ലളിത:— "എന്നെപ്പററി ശേഖരച്ചേട്ടൻ ഒന്നും ചോദിക്കാറില്ലേ?"

കാളി:— "ഇല്ല—ഉവ്വു്, ഉവ്വു്; മിനിഞ്ഞാന്നു് എന്നോടു ചോദിച്ചു: 'ചേച്ചി ഉച്ചയ്ക്കു ശീട്ടു കളിക്കാറുണ്ടോ' എന്നു്."

ലളിത:— (പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി) "നീ എന്തു പറഞ്ഞു, എന്നിട്ടു്?"

കാളി:— "ഉച്ചയ്ക്കു ചേച്ചി ചാരുച്ചേച്ചിയുടെ വീട്ടിൽ ശീട്ടു കളിക്കാൻ പോകാറില്ലെ. ആ വിവരം ഞാൻ പറഞ്ഞു. ശേഖരച്ചേട്ടൻ ചോദിച്ചു, 'ആരെല്ലാം കളിക്കുന്നു' എന്നു്. ഞാൻ പറഞ്ഞു, 'ചേച്ചി, ചാരുച്ചേച്ചി, അവളുടെ അമ്മാവൻ' ഇവരൊക്കെ കളിക്കാറുണ്ടു്' എന്നു്. ആട്ടെ; ഞാനൊന്നു ചോദിക്കട്ടെ, ചേച്ചി. ചേച്ചിയാണൊ നല്ലോണം കളിക്കുന്നതു്? അതോ, ചാരുച്ചേച്ചിയുടെ അമ്മാവനോ? ചാരുച്ചേച്ചിയുടെ അമ്മ പറഞ്ഞു, 'ചേച്ചിയാണു് നന്നായി കളിക്കുന്നതു്' എന്നു്. അങ്ങനെയല്ലേ, ചേച്ചി?"

ആ ചോദ്യത്തിനുള്ള മറുപടിക്കു പകരം കുറെ പരിഭവവാക്കുകളാണു കാളിക്കു കേൾക്കേണ്ടിവന്നതു്. "നീ എന്തിനാണു് അതൊക്കെ പറയാൻ

പോയതു്? വാക്കിനു വാക്കിനു നിനക്കു മറുപടി പറയണം, ഇല്ലേ? നോക്കിക്കോ, നിനക്കിനി ഞാൻ ഒരു വസ്തും തരില്ല." എന്നു പറഞ്ഞു മുഖവും വീപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ലളിത അവിടെ നിന്നു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു.

കാളി വല്ലാതെ അമ്പരന്നു പോയി. ചേച്ചിയുടെ ആ ആകസ്മികമായ ഭാവഭേദത്തിനു കാരണമെന്തെന്നു് അവൾക്കു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

മനോരമയുടെ ശീട്ടുകളിയോഗം രണ്ടു ദിവസമായിട്ടു മുടങ്ങിക്കിടക്കുകയാണു്. ലളിത ഇപ്പോൾ പോകാറില്ല. അവളെ കണ്ടതു മുതൽ ഗിരീന്ദ്രന്റെ മനസ്സു് അവളിൽ ചാഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു് ആദ്യം മുതല്ക്കേ മനോരമ സംശയിച്ചിരുന്നു. അവരുടെ ആ സംശയം ഇപ്പോൾ സ്ഥിരപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഗിരീന്ദ്രൻ ഈ രണ്ടു ദിവസവും വളരെ ഉൽകണ്ഠിതനായിട്ടാണു കാണപ്പെട്ടതു്. അവനു് ഒന്നിലും ശ്രദ്ധയില്ല. വൈകുന്നേരം കാററുകൊള്ളാൻ പുറത്തുപോകുന്ന പതിവു് ഇപ്പോൾ ഇല്ല. അപ്പോഴപ്പോൾ വീട്ടിനുള്ളിൽ കടന്നു് അങ്ങേ മുറിയിലും ഇങ്ങേ മുറിയിലുമായി വെറുതേ ചുററിനടക്കും. അന്നു് ഉച്ചയായപ്പോൾ അവൻ മനോരമയുടെ സമീപത്തിൽ ചെന്നു്, "ഇന്നും കളിയില്ലേ, ജ്യേഷ്ഠത്തി?" എന്നു ചോദിച്ചു.

മനോരമ:— "എങ്ങനെയാണു്, ഗിരീന്ദ്ര, കളി നടക്കുക? അതിനാളെവിടെ? അല്ലെങ്കിൽ, വരൂ, നമുക്കു മൂന്നുപേർക്കുംതന്നെ ഇരുന്നു കളിക്കാം."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (നിരുന്മേഷഭാവത്തിൽ) "മൂന്നുപേരിരുന്നു കളിച്ചാൽ എന്തു രസമാണുള്ളതു്? അങ്ങേ വീട്ടിലെ ലളിതയേക്കൂടി വിളിക്കരുതേ, ജ്യേഷ്ഠത്തി?"

മനോരമ:— "അവൾ വരില്ല."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (മങ്ങിയ മുഖപ്രസാദത്തോടുകൂടി) "എന്തുകൊണ്ടു വരില്ല? വീട്ടുകാർ വിലക്കീട്ടുണ്ടാവും, ഇല്ലേ?"

മനോരമ:— (നിഷേധാർത്ഥത്തിൽ തലയാട്ടിയിട്ടു്) "അല്ല; അവളുടെ അമ്മാവനും അമ്മായിയും അത്തരത്തിലുള്ള ആളുകളൊന്നുമല്ല. അവൾക്കു തന്നെ ഇഷ്ടമില്ലാഞ്ഞിട്ടാണു വരാത്തതു്."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (അല്പം സന്തോഷത്തോടെ) "എന്നാൽ, ജ്യേഷ്ഠത്തിതന്നെ ഇന്നു് ഒന്നു പോയി വിളിച്ചാൽ നിശ്ചയമായും വരും."

ഇത്രയും പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രനു തന്നെ മനസ്സിൽ വല്ലാത്തൊരു സങ്കോചം തോന്നി. മനോരമയ്ക്കു ചിരി വന്നുപോയി. "ആട്ടെ, എന്നാൽ ഞാൻ പോയിനോക്കാം." എന്നു പറഞ്ഞു് അവർ എഴുന്നേററു പോകയും ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ലളിതയേയും പിടിച്ചുകൊണ്ടു് മടങ്ങിവരികയും ചെയ്തു. താമസിയാതെ കളിയും തുടങ്ങി.

രണ്ടുദിവസം കളിയില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടുള്ള കോട്ടം അന്നു തീൎന്നു. അല്പനേരംകൊണ്ടുതന്നെ കളി നല്ലവണ്ണം കൊഴുത്തു. ലളിതയുടെ ഭാഗത്തായിരുന്നു ജയം.

രണ്ടുമണിക്കൂർ നേരം അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. പെട്ടെന്നു കാളി അവിടെ ഓടിവന്ന്, "ചേച്ചി, ശേഖരച്ചേട്ടൻ വിളിക്കുന്നു; വേഗം, വേഗം!" എന്ന് അറിയിച്ചു.

ലളിതയുടെ മുഖം വിവൎണ്ണമായി. "ശേഖരച്ചേട്ടൻ ഇന്ന് ആഫീസ്സിൽ പോയില്ലേ?" എന്ന് അവൾ കാളിയോടായിട്ടു ചോദിച്ചു.

"എന്തോ, എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. പോയിട്ടു തിരികെ വന്നതായിരിക്കാം." എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു കാളി ഓടിക്കളഞ്ഞു.

ലളിത:— (ശീട്ടു താഴെ വെച്ച്, മനോരമയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ട്, കുണ്ഠിതഭാവത്തിൽ) "പോകട്ടെ, ഇളയമ്മേ."

മനോരമ:— (അവളുടെ കൈയിന്മേൽ കടന്നു പിടിച്ചിട്ട്) "ഇരിക്കൂ, ലളിതേ. രണ്ടു കൈക്കൂടി കളിച്ചിട്ടു പോകാം."

ലളിത:— (തിടുക്കപ്പെട്ട് എഴുന്നേററു നിന്നിട്ട്) "ഇല്ല, ഇളയമ്മേ, ചെല്ലാൻ താമസിച്ചാൽ ചേട്ടൻ ദേഷ്യപ്പെടും."

ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് അവൾ അതിവേഗത്തിൽ അവിടെ നിന്നും ഇറങ്ങിപ്പോയി.

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "ഏതാണ് ജ്യേഷ്ഠത്തി, ഈ ശേഖരച്ചേട്ടൻ?"

മനോരമ:— "അതാ, മുമ്പിൽ കാണുന്നില്ലേ ഒരു വലിയ പടിപ്പുരവീട്?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (തല കുലുക്കിയിട്ട്) "ഓഹോ, ആ വീടൊ? നവീനബാബു ഇവരുടെ ബന്ധുവായിരിക്കാം; അല്ലേ?"

മനോരമ:— (മകളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി അല്പം ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) "നല്ല ബന്ധുവാണ്! ഇവരുടെ ഈ കാണുന്ന കിടപ്പിടംകൂടി കൈയിലാക്കാനാണു വയസ്സൻ നോക്കുന്നത്."

ഗിരീന്ദ്രൻ ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നുപോയി. മനോരമ കഥകളൊക്കെ വിവരിച്ചു പറയുവാനും തുടങ്ങി. കഴിഞ്ഞ കൊല്ലം കൈയിൽ പണം ഇല്ലാത്തതിനാൽ ഗുരുചരണബാബുവിന്റെ രണ്ടാമത്തെ മകളുടെ വിവാഹം നടക്കുവാൻ പ്രയാസം നേരിട്ടു എന്നും ഒടുവിൽ അന്യായപലിശയ്ക്കു നവീനറായി പണം കടം കൊടുത്തു വീടും പുരയിടവും പണയമെഴുതി വാങ്ങി എന്നും ആ കടം ഇനി ഒരിക്കലും വീടുകയില്ല എന്നും അങ്ങനെ ക്രമേണ

വീട്ടും പുരയിടവും നവീനറായിക്കതന്നെ ഒതുങ്ങുമെന്നും മററുമുള്ള വസ്തുതകൾ അവർ ഗിരീന്ദ്രനെ ധരിപ്പിച്ചു. എല്ലാം പറഞ്ഞുതീർത്തതിനുശേഷം ഒടുവിൽ അവർ ഇങ്ങനെ ഒരു സ്വാഭിപ്രായത്തെക്കൂടി പ്രകാശിപ്പിക്കുകയുണ്ടായി:— "ഗുരുചരണബാബുവിൻെറ ഈ പഴയ കെട്ടിടം പൊളിച്ചുകളഞ്ഞു് ആ സ്ഥാനത്തു് ഇളയ മകനായ ശേഖരനു പാർക്കാൻ വേണ്ടി പുതിയ രീതിയിൽ ഒരു കെട്ടിടം പണിയണമെന്നാണു് വൃദ്ധൻെറ ഉള്ളിലുള്ള ഉദ്ദേശം. അപ്പോൾ രണ്ടു മക്കൾക്കും വേറെ വേറെ വീടുകളായില്ലേ? ഉദ്ദേശം തരക്കേടില്ല."

ചരിത്രമെല്ലാം കേട്ടപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രനു കഷ്ടം തോന്നി. "അപ്പോഴേ, ജ്യേഷ്ഠത്തി, ഗുരുചരണബാബുവിനു് ഇനിയുമുണ്ടല്ലോ പെൺമക്കൾ. അവരെ എങ്ങനെയാണു് വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കുക?"

മനോരമ:— "സ്വന്തം പെൺമക്കളോ ഉണ്ടു്; അതിനു പുറമെ ലളിതയും! അവൾക്കു് അച്ഛനമ്മമാർ ഇല്ല; എല്ലാ ഭാരവും ഈ ദരിദ്രൻെറ തലയിൽത്തന്നെയാണു്. പ്രായമാണെങ്കിൽ ഒരുവിധമായിപ്പോയി; ഈ കൊല്ലത്തിൽത്തന്നെ വിവാഹം നടത്താതെ നിവൃത്തിയില്ല. അവരുടെ സമുദായത്തിൽ സഹായം ചെയ്യാൻ ആരുമില്ല; ജാതിഭ്രഷ്ട്ട് കല്പിക്കുവാൻ എല്ലാവരും മുമ്പിട്ടു

വരികയും ചെയ്യും. അതൊക്കെയോക്കുമ്പോൾ നമുക്കു തന്നെയാണു സുഖം, അല്ലേ ഗിരീന്ദ്ര?"

ഗിരീന്ദ്രൻ യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. അവർ വീണ്ടും തുടന്നു:— "അന്നൊരു ദിവസം ലളിതയുടെ കാര്യം പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയിൽ അവളുടെ അമ്മായി കരഞ്ഞുപോയി. എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്ന് അവക്ക് ഒരു രൂപവുമില്ല. അവളെപ്പററിയുള്ള വിചാരത്താൽ ഗുരുചരണബാബുവിൻെറ വയററിൽ ശരിയാംവണ്ണം ചോറുകൂടി ചെല്ലാറില്ലത്രെ. ആട്ടെ; ഞാനൊന്നു ചോദിക്കട്ടെ: മുംഗേറിൽ നിൻെറ സ്നേഹിതന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ പെണ്ണിനെ മാത്രം നോക്കി വിവാഹം ചെയ്യുന്നവരായി ആരുമില്ലേ, ഗിരീന്ദ്ര? ഒന്നു ഞാൻ പറയാം. ഇതുപോലെയുള്ള ഒരു പെണ്ണിനെ കിട്ടാൻ വളരെ വിഷമമാണ്."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (വിഷണ്ണഭാവത്തിൽ മെല്ലെ ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) "ഇക്കാര്യത്തിലൊക്കെ സ്നേഹിതന്മാരെ എവിടെ കിട്ടാനാണ്, ജ്യേഷ്ഠത്തി? ഞാൻ വേണമെങ്കിൽ പണം കൊടുത്തു സഹായിക്കാം."

ഗിരീന്ദ്രൻെറ അച്ഛൻ ഒരു നല്ല ഡാക്ടരായിരുന്നു. ചികിത്സകൊണ്ട് അദ്ദേഹം അനവധി പണം സമ്പാദിച്ചുമിരുന്നു. അതിൻെറയെല്ലാം ഉടമസ്ഥൻ ഇപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രനാണ്.

മനോരമ:— "പണം കടം കൊടുക്കാനാണോ നീ വിചാരിക്കുന്നതു്."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "കടമായിട്ടു് എന്തിനു കൊടുക്കുന്നു, ജ്യേഷ്ഠത്തി? ഇഷ്ടമുണ്ടെങ്കിൽ മടക്കിത്തരട്ടെ; അല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട."

മനോരമ:— (വിസ്മയത്തോടുകൂടി) "പണം കൊടുത്തിട്ടു നിനക്കുള്ള ഗുണം? അവർ നമ്മുടെ ബന്ധുക്കളല്ല; സമുദായത്തിൽ പെട്ടവരുമല്ല. അങ്ങനെയുള്ളവക്കു് ആരാണു പണം കൊടുക്കുക?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ മുഖത്തുനോക്കി ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു്) "സമുദായത്തിൽ പെട്ടവരല്ലെങ്കിൽ പോട്ടെ, ബങ്കാളികളല്ലേ? അവക്കു വലിയ കഷ്ടപ്പാടാണു്; എൻെറ കൈയിലാണെങ്കിൽ ധാരാളം സ്വത്തുമുണ്ടു്. ജ്യേഷ്ഠത്തി ഒന്നു പറഞ്ഞുനോക്കു. അവക്കു സ്വീകരിക്കുവാൻ ഇഷ്ടമാണെങ്കിൽ ഞാൻ കൊടുക്കാൻ തയ്യാറാണു്. ലളിത അവരുടെ ആരുമല്ല; എൻെറയും ആരുമല്ല. അവളുടെ വിവാഹത്തിനുവേണ്ടിവരുന്ന ചെലവെല്ലാം ഞാൻ തന്നെ കൊടുത്തുകൊള്ളാം."

അവൻെറ ആ അഭിപ്രായം മനോരമയ്ക്കു് അത്ര സുഖകരമായി തോന്നിയില്ല. അവക്കു് അതു

കൊണ്ടു് സ്വന്തമായി യാതൊരു നഷ്ടവും വരാനില്ലെങ്കിലും ഇത്രയധികം പണം ഒരാൾ മററാരാൾക്ക വെറുതേ കൊടുക്കുന്നതുകണ്ടാൽ മിക്ക സ്ത്രീകൾക്കും സാധാരണ ഉണ്ടാകാറുള്ള ഒരു "സുഖമില്ലായ്മ" അവരുടെ മനസ്സിലും കടന്നു കൂടുകതന്നെ ചെയ്തു.

ചാരുബാല ഇത്രയും നേരം അതൊക്കെ കേട്ടുകൊണ്ടു് അടുത്തുതന്നെ മിണ്ടാതെ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. ഗിരീന്ദ്രൻെറ ഒടുവിലത്തെ അഭിപ്രായം കേട്ടപ്പോൾ അവൾ സന്തോഷത്താൽ തുള്ളിച്ചാടിക്കൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "അങ്ങനെ തന്നെ വേണം; കൊടുക്കൂ, അമ്മാവാ. ഞാൻ ഇപ്പോൾ ത്തന്നെ പോയി ഇളയമ്മയോടു പറഞ്ഞേച്ചു വരാം."

മനോരമ:— (അവളെപ്പിടിച്ചു പതുക്കെ ഒരു തള്ളു കൊടുത്തിട്ടു്) "അടങ്ങിയിരിക്കൂ, ചാരു. കുട്ടികൾക്കു് ഇതിലൊന്നും പ്രവേശിക്കേ കാര്യമില്ല. പറഞ്ഞേ കഴിയൂ എങ്കിൽ ഞാൻ തന്നെപോയി പറയാം."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "എന്നാൽ പറയൂ, ജ്യേഷ്ഠത്തി. മിനിഞ്ഞാന്നു് വഴിയിൽവെച്ചു് ഗുരുചരണബാബുവുമായി ഒന്നുരണ്ടു വാക്ക സംസാരിക്കുവാൻ ഇടയായി. സംസാരം കേട്ടിടത്തോളംകൊണ്ടു് ആൾ വളരെ ശുദ്ധനാണെന്നാണു് എനിക്ക തോന്നിയതു്. ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്തു പറയുന്നു?"

മനോരമ:— "എനിക്കും ആ അഭിപ്രായം തന്നെയാണു്. മററെല്ലാവരും പറയുന്നതും അങ്ങനെ തന്നെയാണു്. രണ്ടുപേരും—ഭാര്യയും ഭത്താവും—വളരെ നല്ല കൂട്ടത്തിലാണു്. സൂത്രവും തട്ടിപ്പും തീരെയില്ല; ശുദ്ധപാവങ്ങൾ. അതുകൊണ്ടാണു് എനിക്കു അധികം കഷ്ടം തോന്നുന്നതു്. ഇത്ര നല്ല ആളുകൾക്കു് കുടുംബം വിട്ടു് അഗതികളായി ഇറങ്ങിപ്പോകേണ്ടി വരില്ലേ? ഇപ്പോൾത്തന്നെ കണ്ടില്ലേ അതിനു തെളിവു്. ശേഖരബാബു വിളിക്കുന്നു എന്നു കേട്ട ഉടനെ ലളിത എത്ര ബദ്ധപ്പെട്ടാണു് എണീററു് ഓടിപ്പോയതു്! വീട്ടുകാർ മുഴുവനും അവക്കു് അടിമകളായിത്തീന്നതുപോലെ തോന്നും അവരുടെ പെരുമാററം കണ്ടാൽ. നവീനറായിയുടെ കൈയിൽച്ചെന്നു് ഒരിക്കൽ പെട്ടുപോയാൽപ്പിന്നെ അവിടെനിന്നും ഊരിപ്പോരാമെന്നു് ആരും ആശിക്കയേ വേണ്ട. അതെല്ലാവക്കും അറിവുള്ള കാര്യമാണു്."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "എന്നാൽ ഒന്നുപോയി പറഞ്ഞുനോക്കാമോ, ജ്യേഷ്ഠത്തി?"

മനോരമ:— "ആട്ടെ, ഞാൻ ചോദിച്ചുനോക്കാം. അങ്ങനെ ഒരുപകാരം അവക്കു നീ ചെയ്യുകയാണെങ്കിൽ അതു വളരെ നല്ലതു തന്നെ!

(അല്പം ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) എന്നാൽ, നിനക്കു് എന്താണിതിൽ ഇത്രയധികം ഉത്സാഹം, ഗിരീന്ദ്ര?"

"ഉത്സാഹം മറെറാന്നു കൊണ്ടും അല്ല, ജ്യേഷ്ഠത്തി. കഷ്ടപ്പാടിൽ അന്യോന്യം സഹായിക്കേണ്ടതു് മനുഷ്യന്റെ ധർമ്മമല്ലേ?" ഇത്രമാത്രം പറഞ്ഞു ഗിരീന്ദ്രൻ അല്പം ലജ്ജയോടെ അവിടെനിന്നും എഴുന്നേററു നടന്നു. എന്നാൽ മുറിക്കു വെളിയിൽ കടന്നുടനെ വീണ്ടും മടങ്ങിവന്നു് പൂർവ്വസ്ഥാനത്തു തന്നെ ഇരിപ്പായി.

മനോരമ:— "പിന്നെയും വന്നു് ഇരുന്നുകളഞ്ഞതെന്തേ?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു്) "അവരുടെ കഷ്ടാവസ്ഥയെപ്പററി ജ്യേഷ്ഠത്തി ഇത്രയൊക്കെ പറഞ്ഞല്ലോ. അതു മുഴുവനും വാസ്തവമല്ലെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്."

മനോരമ:— (അത്ഭുതത്തോടുകൂടി) "എന്തുകൊണ്ടു്?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "ആ ലളിത പണം ചെലവാക്കുന്ന മാതിരി കണ്ടാൽ ഒരു ദരിദ്രകുടുംബത്തിലെ അംഗമാണു് അവൾ എന്നു് ആരെങ്കിലും വിശ്വസിക്കുമോ? കണ്ടില്ലേ, അന്നു ഞങ്ങൾ നാടകം കാണാനായി പോയ ദിവസം അവൾ

ഞങ്ങളുടെ കൂടെ വരികയുണ്ടായില്ല; എങ്കിലും ഉറുപ്പിക പത്തു് അന്തർജ്ജനത്തിയുടെ കൈയിൽ കൊടുത്തയച്ചു. ചാരുവിനോടു ചോദിച്ചുനോക്കൂ, എന്തൊരു ധാരാളച്ചെലവാണു് അവൾ ചെയ്യുന്നാതെന്നു്. മാസത്തിൽ കുറഞ്ഞപക്ഷം ഇരുപതു് ഇരുപത്തഞ്ചു് ഉറുപ്പികയെങ്കിലും അവളുടെ സ്വന്തം ചെലവിനു തന്നെ വേണ്ടിവരും."

മനോരമയ്ക്കു് അതു വിശ്വാസമായില്ല.

ചാരുബാല:— "ശരിയാണമ്മേ, അതു്. അതെല്ലാം ശേഖരബാബുവിന്റെ പണമാണു്. ഇന്നും ഇന്നാലെയും തുടങ്ങിയതല്ല ഇതു്. കുട്ടിക്കാലം മുതല്ക്കേ അവൾ അവളുടെ ശേഖരദ്ദേട്ടന്റെ അലമാരി തുറന്നു പണം എടുക്കാറുണ്ടു്; ആരും ഒന്നും പറയാറില്ല.

മനോരമ:— (മകളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി സംശയഭാവത്തിൽ) "പണം എടുക്കുന്നതു് ശേഖരബാബു അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ?"

ചാരു:— (തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു്) "ഓഹോ, അറിയാം. മുമ്പിൽവെച്ചുതന്നെ പൂട്ടു തുറന്നു് എടുത്തോണ്ടു വരാറുണ്ടല്ലോ. കഴിഞ്ഞ മാസത്തിൽ ആനാകാളിയുടെ ചാവയുടെ കല്യാണത്തിനു് ഇത്രവളരെ പണം ആരാണു് കൊടുത്തതു്? എല്ലാം ലളിതയല്ലേ കൊടുത്തതു!"

മനോരമ:— (അല്പനേരം ആലോചിച്ചതിനുശേഷം) "അയ്ക്കറിയാം! പക്ഷേ, ഒരു കാര്യം ശരിയാണ്. തന്തയെപ്പോലെ അത്ര നിഷ്ഠുരകരല്ല മക്കൾ. അമ്മയുടെ പാരമ്പര്യമാണ് മക്കൾക്കു കിട്ടിയിട്ടുള്ളതു്. അതുകൊണ്ടു കുറച്ചൊക്കെ ദയയും ധർമ്മബുദ്ധിയുമുണ്ടു്. അതിനുംപുറമെ ലളിതയും നല്ലൊരു പെണ്ണല്ലേ? കുട്ടിക്കാലംമുതലേ കൂടെത്തന്നെയാണു താമസം. "ചേട്ടാ" എന്നാണു വിളിക്കുന്നതും. അതുകൊണ്ടു് എല്ലാവർക്കും അവളുടെ പേരിൽ സ്നേഹവും വാത്സല്യവും ഉണ്ടു്. അപ്പൊഴേ, ചാരു, നീ അവിടെ കൂടെക്കൂടെ പോകാറുണ്ടല്ലൊ. ശേഖരൻെറ വിവാഹം ഈ മാഘമാസത്തിൽത്തന്നെ നടക്കുമെന്നല്ലെ വെച്ചിട്ടുള്ളതു്. വയസ്സുനു നല്ല കോളായി. ധാരാളം പണം കിട്ടുമെന്നു കേട്ടു."

ചാരു:— "അതേ, അതേ. ഈ മാഘമാസത്തിൽത്തന്നെ ഉണ്ടാവും. എല്ലാം തീർച്ചയാക്കിക്കഴിഞ്ഞു."

അഞ്ചാം അദ്ധ്യായം

ഗുരുചരണൻ ആൎക്കും പാകമായ ഒരാളാണ്. പ്രായഭേദമെന്യേ സകലൎക്കും അയാളോടു സങ്കോചം കൂടാതെ സംസാരിക്കാം. മൂന്നുനാലു ദിവസത്തെ സംഭാഷണം കൊണ്ടുതന്നെ ഗിരീന്ദ്രനോട് അയാൾക്കു് അസാധാരണമായ ഒരു മൈത്രി ഉണ്ടായിക്കഴിഞ്ഞു. മനസ്സിനോ ബുദ്ധിക്കോ അശേഷം ദൃഢതയില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഏതു വിഷയത്തെക്കുറിച്ചും മടികൂടാതെ തൎക്കിക്കുന്നതിനും തൎക്കത്തിൽ തോററുപോയാൽ ആ പരാജയത്തെ അസന്തോഷലേശം കൂടാതെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനും ഗുരുചരണന്നു് കഴിയുമായിരുന്നു.

സന്ധ്യയ്ക്കുശേഷമുള്ള ചായയ്ക്കു് അയാൾ നിത്യവും ഗിരീന്ദ്രനെക്കൂടി ക്ഷണിക്കുക പതിവായി. ആഫീസ്സിൽനിന്നും മടങ്ങിവരുമ്പോഴേയ്ക്കും പകൽ മിക്കവാറും അവസാനിക്കും. കാലും മുഖവും കഴുകിക്കഴിഞ്ഞാൽ ഉടനെ, "ലളിതേ, ചായ തയ്യാറായോ, മകളേ? കാളി, നീ വേഗം പോയി നിന്റെ ഗിരീന്ദ്രനമ്മാവനെ വിളിച്ചുകൊണ്ടു വാ." എന്നു് അയാൾ തിരക്കുകൂട്ടുകയായി. അതിനുശേഷം ഇരുവരും ഇരുന്നു ചായ കുടിക്കയും വാദപ്രതിവാദങ്ങൾ നടത്തുകയും ചെയ്യും.

ചിലപ്പോഴെല്ലാം അമ്മാവൻെറ പുറകെ നിന്നുകൊണ്ടു് ലളിതയും അതൊക്കെ കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കും. അന്നൊക്കെ ഗിരീന്ദ്രൻെറ മുഖത്തുനിന്നു് സ്വമതസ്ഥാപനത്തിനുള്ള യുക്തികൾ അസാധാരണ പാടവത്തോടെ ബഹുമുഖമായി പ്രവഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു കാണാം. ആധുനികസമുദായത്തിലെ ആചാരവൈകല്യങ്ങളായിരിക്കും മിക്ക ദിവസങ്ങളിലേയും വിവാദവിഷയം. സമുദായത്തിൽ നടക്കുന്ന ഹൃദയഹീനമായ പ്രവൃത്തികൾ, നിർദ്ദയമായ മർദ്ദനങ്ങൾ, ഭയങ്കരമായ അനീതികൾ എന്നിങ്ങനെയുള്ള യഥാർത്ഥസംഗതികളെക്കുറിച്ചു് ഗിരീന്ദ്രൻ ഉദാഹരണസഹിതം കർക്കശമായി നിരൂപണം ചെയ്യും.

ഒന്നാമതു്, ഖണ്ഡിക്കുവാൻ വയ്യാത്ത വിധത്തിലുള്ള പരമാർത്ഥങ്ങളായിരുന്നു അവയെല്ലാം. അതിനുപുറമെ, ഗിരീന്ദ്രൻെറ യുക്തിപൂർവ്വമായ വാക്കുകൾ ഗുരുചരണൻെറ ക്ലേശപൂർണ്ണവും സമാധാനശൂന്യവുമായ ഹൃദയത്തിലെ വികാരങ്ങളോടു വളരെ യോജിച്ചവയുമായിരുന്നു. അതിനാൽ അയാൾ തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു് ഒടുവിൽ ഇങ്ങനെ പറയും:— "ശരി തന്നെയാണു്, ഗിരീന്ദ്ര. തൻെറ സ്വന്തം പെൺമക്കളെ യഥാകാലം ഒരു കൊള്ളാവുന്ന ദിക്കിൽ വിവാഹംചെയ്തു കൊടുത്താൽകൊള്ളാമെന്നു മോഹിക്കാത്തവൻ ആരാണുള്ളതു്? പക്ഷേ, അവൻെറ മോഹം

എങ്ങനെയാണു സാധിക്കുക? 'വിവാഹം വേഗം നടത്തു, പെണ്ണിനു പ്രായമായി.' എന്നു സമുദായം തിരക്കു കൂട്ടുകയായി. എന്നാൽ അതിനുള്ള വല്ല സൌകൎയ്യവും ചെയ്തുകൊടുക്കുവാൻ സമുദായം തയ്യാറുണ്ടോ? അതൊട്ടില്ലതാനും! കണ്ടില്ലേ, എന്റെ കാൎയ്യംതന്നെ നോക്കൂ. വീടുപോലും പണയത്തിലായിക്കഴിഞ്ഞു. ഇനിയെന്നാണെന്നറിഞ്ഞില്ല, കുഞ്ഞുകുട്ടികളേയുംകൊണ്ടു് കൈയും വീശി ഇവിടെ നിന്നിറങ്ങിപ്പോകേണ്ടി വരിക. അന്നെനിക്കു പെരുവഴി തന്നെയാണു് ആധാരം. 'വരൂ, എന്റെ വീട്ടിൽ വന്നു താമസിക്കൂ.' എന്നു പറയുവാൻ അന്നു സമുദായം തയ്യാറാവില്ല. എന്തു പറയുന്നു, അങ്ങനെയല്ലേ?"

ഗിരീന്ദ്രൻ ഒന്നും മിണ്ടാതെ ഇരുന്നുകളയും. അപ്പോഴും ഗുരുചരണൻ വീണ്ടും തുടരുകയായി:— "വാസ്തവംതന്നെ! ഇങ്ങനെയുള്ള സമുദായത്തിൽ കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതിനേക്കാൾ, ജാതി പൊയ്പോവുകതന്നെയാണു നല്ലതു്. തിന്നാലെന്തു്? തിന്നില്ലെങ്കിലെന്തു്? സമാധാനത്തോടുകൂടി ജീവിക്കാമല്ലൊ. ഏതൊരു സമുദായം ദരിദ്രന്റെ ദുഃഖത്തെ അറിയുന്നില്ലയോ, ഏതൊരു സമുദായം ആപത്തിൽപ്പെട്ടവനു ധൈൎയ്യം നല്കുന്നില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, കണ്ണുരുട്ടിക്കാണിച്ചു് അവന്റെ കഴുത്തിനു ഞെക്കിപ്പിടിക്കുകകൂടിച്ചെയ്യുന്നുവോ ആ സമുദായം എനിക്കുള്ളതല്ല—എന്നെപ്പോലെയുള്ള ദരിദ്രന്മാൎക്കുള്ളതല്ല. ആ സമുദായം വലിയ ആളു

കൾക്കുള്ളതാണു. വാഴട്ടെ, അവർതന്നെ വാഴട്ടെ. ഞങ്ങൾക്കൊക്കെ അതിൽ കാര്യമൊന്നുമില്ല." ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് അയാൾ പെട്ടെന്നു വിരമിക്കും.

ലളിത ഈവക തർക്കങ്ങളും യുക്തികളുമെല്ലാം മനസ്സിരുത്തി കേൾക്കുക മാത്രമല്ല, രാത്രി പായയിൽ ക്കിടന്ന് ഉറക്കം വരുന്നതുവരെ അവയെപ്പററി ഗാഢമായി പര്യാലോചിക്കുകയും ചെയ്യും. ഓരോ വാക്കും അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ശിലാരേഖപോലെ നല്ലവണ്ണം പതിഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. 'ശരിതന്നെയാണ്; ഗിരീന്ദ്രബാബു പറയുന്നതു വളരെ ന്യായമാണ്.' എന്ന് അവൾ ഒടുവിൽ തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞുപോകും.

അമ്മാവനെ അവൾക്ക് അത്യന്തം സ്നേഹമായിരുന്നു. അമ്മാവന്റെ അഭിപ്രായത്തോടു യോജിച്ചുകൊണ്ട് ഗിരീന്ദ്രൻ എന്തുതന്നെ പറഞ്ഞാലും അതെല്ലാം പതിരില്ലാത്ത പരമാർത്ഥമാണെന്ന് അവൾ വിശ്വസിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. അവളുടെ കാര്യത്തിലാണ് അമ്മാവൻ ഏററവും ഉൽകണ്ഠിതനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നതു്. വിചാരത്തിന്റെ ശക്തികൊണ്ട് ഈയിടെയായിട്ട് അദ്ദേഹം ശരിയായി ഭക്ഷണംപോലും കഴിക്കാറില്ല. അവളെ വീട്ടിൽ താമസിപ്പിച്ചതുകൊണ്ടാണ്, അവളുടെ രക്ഷാഭാരം കൈയേററതുകൊണ്ടാണ്, ദരിദ്രനായ അദ്ദേഹത്തിന് ഇത്ര വളരെ ക്ലേശങ്ങൾ അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്നതു്.

എന്നാൽ, എന്തിനാണ് അമ്മാവൻ ജാതി ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു്? ഇന്ന് അവളെ വിവാഹംചെയ്തു കൊടുത്തിട്ടു് നാളെ വിധവയായി അവൾ വീട്ടിൽ മടങ്ങിവരികയാണെങ്കിൽ ജാതിക്കു യാതൊരു ദോഷവുമില്ല! പക്ഷേ, അവളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എന്തൊരു വ്യത്യാസമാണ് അതിൽ ഉള്ളതു്? ഈവക വിചാരങ്ങൾ ഗിരീന്ദ്രന്റെ വാക്കുകളുടെ പ്രതിധ്വനിരൂപത്തിൽ വികാരവിവശമായ അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുമ്പോൾ ഓരോന്നോരോന്നായി അവയേപ്പററി ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ അവൾ ഉറങ്ങിപ്പോകും.

അമ്മാവന്റെ ദുഃഖത്തെ അറിഞ്ഞു് സഹതാപത്തോടുകൂടി അമ്മാവന്റെ പക്ഷത്തിൽച്ചേർന്ന് വല്ലവരും സംസാരിക്കുകയാണെങ്കിൽ അയാളെ ആദരിക്കാതെ, അയാളുടെ അഭിപ്രായത്തോടു് അനുകൂലിക്കാതെ, ലളിതയ്ക്കു ഗത്യന്തരമില്ലായിരുന്നു. അവൾ ഗിരീന്ദ്രനെ ഹൃദയപൂർവ്വം ബഹുമാനിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ക്രമേണ ഗുരുചരണനെപ്പോലെ അവളും വൈകുന്നേരത്തെ ചായകുടിക്കുള്ള സമയത്തെ നിത്യവും അക്ഷമയായി പ്രതീക്ഷിപ്പാനും തുടങ്ങി.

ആദ്യമാദ്യം ഗിരീന്ദ്രൻ ലളിതയോടു സംസാരിക്കുമ്പോൾ 'നിങ്ങൾ' എന്ന വാക്കാണ് ഉപയോഗിച്ചിരുന്നതു്. ഗുരുചരണൻ ഒരിക്കൽ അതിനു തടസ്സം

പറഞ്ഞു:— "അവളെ 'നിങ്ങൾ' എന്നു് എന്തിനു വിളിക്കുന്നു, ഗിരീന്ദ്ര? 'നീ' എന്നുതന്നെ വിളിച്ചാൽ മതി." എന്നു് അയാൾ നിർബന്ധിച്ചു. അന്നുമുതൽ 'നീ' എന്നാണു് ഗിരീന്ദ്രൻ അവളെ വിളിക്കുന്നതു്.

ഒരു ദിവസം ഗിരീന്ദ്രൻ ലളിതയോടു് ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:— "നീ ചായ കുടിക്കാറില്ലേ, ലളിതേ?"

"ഇല്ല" എന്ന അർത്ഥത്തിൽ തലയാട്ടിയിട്ടു് അവൾ അധോവദനയായി നിന്നു.

ഗുരുചരണൻ:— "അവളുടെ ശേഖരച്ചേട്ടൻ അവളെ വിലക്കിട്ടുണ്ടു്. പെണ്ണുങ്ങൾ ചായ കുടിക്കുന്നതു് അവനു് ഇഷ്ടമല്ല."

കാരണം കേട്ടാൽ ഗിരീന്ദ്രനു് അത്ര സുഖമാവുകയില്ലെന്നു് ലളിതയ്ക്കറിയാമായിരുന്നു.

അന്നൊരു ശനിയാഴ്ചയായിരുന്നു. മററു ദിവസങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു് വളരെ താമസിച്ചേ അന്നു സഭ പിരിയാറുള്ളു. ചായകുടി കഴിഞ്ഞു എങ്കിലും ഗുരുചരണൻ അന്നു പതിവുപോലെ ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി സംഭാഷണത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുകയുണ്ടായില്ല. ഇടയ്ക്കിടെ അന്യമനസ്കനേപ്പോലെ ഒരു തരം അശ്രദ്ധ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നു.

ഗിരീന്ദ്രൻ അതെളുപ്പത്തിൽ കണ്ടുപിടിച്ചു:— "ഇന്നെന്താണ്. അവിടുത്തേയ്ക്കു നല്ല ദേഹസുഖമില്ലാത്തതുപോലെ തോന്നുന്നല്ലോ."

ഗുരുചരണൻ:— (പുകക്കുഴൽ വായിൽനിന്ന് എടുത്തു മാററിയിട്ട്) "ഏയ്, ഒന്നുമില്ല. എന്റെ ദേഹത്തിന്നു യാതൊരു സുഖക്കേടുമില്ലല്ലൊ."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (അല്പം സങ്കോചത്തോടുകൂടി) "എന്നാൽ ആഫീസ്സിൽ വല്ലതും—"

"ഇല്ല. അങ്ങനേയും ഒന്നുമില്ല." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു ഗുരുചരണൻ വിസ്മയത്തോടുകൂടി ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി. ഉള്ളിലെ ഉദ്വേഗം പുറമേ പ്രകാശിക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ള കഥ ആ ശുദ്ധഗതിക്കാരന് അറിയുവാൻ സാധിച്ചതേയില്ല.

ഈവക അവസരങ്ങളിൽ ആദ്യകാലത്തു തീരെ മൌനം അവലംബിച്ചിരുന്ന ലളിത ഈയിടയായിട്ട് ഒന്നുരണ്ടു വാക്കുകൾ ഇടയ്ക്കുകേറി സംസാരിക്കാറുണ്ട്. "ഉവ്വ്, അമ്മാവ, ഇന്ന് അമ്മാവന് എന്തോ മനസ്സുഖമില്ലായ്കയുണ്ട്." എന്ന് അവളും ഗിരീന്ദ്രന്റെ അഭിപ്രായത്തോടു യോജിച്ചു.

ഗുരുചരണൻ:— (ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) "ഓ, അതാണല്ലേ. മകൾ ശരിക്കു കണ്ടുപിടിച്ചുകളഞ്ഞു. ഇന്നു വാസ്തവത്തിൽ എന്റെ മനസ്സിന്നു നല്ല സുഖമില്ലാതിരിക്കയാണ്."

ലളിതയും ഗിരീന്ദ്രനും ഗുരുചരണന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കുതന്നെ നോക്കിയിരിപ്പായി.

ഗുരുചരണൻ തുടൎന്നു:— "നവീനജ്യേഷ്ഠൻ, എല്ലാം അറിഞ്ഞിരുന്നിട്ടും, ഇന്നു വഴിയിൽനിന്നുകൊണ്ടുതന്നെ കുറച്ചൊക്കെ കടന്നുസംസാരിച്ചു. അദ്ദേഹത്തേയും കുററപ്പെടുത്താനില്ല. ആറു മാസമായില്ലേ, ഒററക്കാശുപോലും പലിശ കൊടുത്തിട്ടില്ല. മുതലിന്റെ കാൎയ്യം പിന്നെപ്പറയാനുമില്ലല്ലൊ."

കാൎയ്യം അറിഞ്ഞതോടുകൂടി അതവിടെത്തന്നെ അമൎത്തിക്കളയുവാൻ ലളിതയ്ക്കു ധൃതിയായി. ശുദ്ധഗതിക്കാരനായ അമ്മാവൻ ലജ്ജാവഹമായ കുടുംബകാൎയ്യങ്ങളെല്ലാം അന്യന്റെ മുമ്പിൽ വിളമ്പിക്കളഞ്ഞാലോ എന്നുള്ള ഭയത്താൽ അവൾ ബദ്ധപ്പെട്ടു് വിഷയം മാററുവാൻ ശ്രമിച്ചു:— "ഒട്ടും വിചാരപ്പെടണ്ട, അമ്മാവാ. അതൊക്കെ നമുക്കു പിന്നീടാവാം."

ലളിത തെളിച്ച വഴിയേ അല്ല ഗുരുചരണൻ പോയതു്:— "പിന്നീടെന്തൊന്നാവാനാണു്, മകളേ? നോക്കൂ, ഗിരീന്ദ്രാ, എന്റെ ഈ മകൾ കരുതുന്നതു്, അവളുടെ വൃദ്ധനായ അമ്മാവനു യാതൊരു തരത്തിലുള്ള മനഃക്ലേശവും ഉണ്ടാവരുതെന്നാണു്. പക്ഷെ, മററുള്ളവൎക്കുണ്ടോ ആ വിചാരം? നിന്റെ ദരിദ്ര

നായ അമ്മാവൻെറ കഷ്ടപ്പാടു കാണ്മാൻ അവരാരും കണ്ണുതുറക്കുകയില്ല, ലളിതേ."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "നവീനബാബു ഇന്നൊന്തൊക്കെയാണു് പറഞ്ഞതു്?"

ഗിരീന്ദ്രനു് കാര്യമെല്ലാം അറിയാമെന്നു ലളിത ധരിച്ചിരുന്നില്ല. അതിനാൽ അയാളുടെ ആ ചോദ്യം അനുചിതമായ ഒരു കൌതുകപ്രകടനമാണെന്നു വിചാരിച്ചു് അവൾക്കു് ഉള്ളിൽ അസാമാന്യമായ നീരസം തോന്നി.

ഗുരുചരണൻ എല്ലാം തുറന്നുപറഞ്ഞു:— "നവീനറായിയുടെ ഭാര്യ വളരെ നാളായി അജീർണ്ണരോഗംകൊണ്ടു കഷ്ടപ്പെട്ടുകയാണു്. ഇപ്പോൾ രോഗം കുറെ മൂർച്ഛിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ദിക്കൊന്നു മാറിത്താമസിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു വൈദ്യന്മാർ വിധിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനായി പണത്തിൻെറ ആവശ്യമുണ്ടു്. അതിനാൽ പലിശ മുഴുവനും മുതലിൽ ഏതാനും ഭാഗവും തല്ക്കാലം അദ്ദേഹത്തിനു കിട്ടാതെ നിവൃത്തിയില്ലത്രെ."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (കുറേനേരം മിണ്ടാതെ ഇരുന്നതിനു ശേഷം മൃദുസ്വരത്തിൽ) "ഒരു കാര്യം അവിടുത്തോടു പറയണം പറയണം എന്നു വളരെ നാളായി ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നുണ്ടു്. പക്ഷേ,

ഇതുവരെ പറയുവാൻ തരപ്പെട്ടിട്ടില്ല. മന സ്സിൽ മറെറാന്നും കരുതുകയില്ലെങ്കിൽ ഇ പ്പോഠം അതു പറയാമെന്നുണ്ട്."

ഗുരുചരണൻ:— (ചിരിച്ചിട്ട്) "എന്നോട്ട് ഏതു കാര്യ്യം പറയുന്നതിനും ആരും ഒരിക്കലും സങ്കോചപ്പെടാറില്ലല്ലോ, ഗിരീന്ദ്രാ. പറയൂ, എന്തു കാര്യ്യമാണ്."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "നവീനബാബുവിൻെറ പലിശ കുറെ കടനാതാണെന്ന് ജ്യേഷ്ഠത്തി ഇന്നാളൊരു ദിവസം എന്നോട്ട പറയുകയുണ്ടായി. എൻെറ കൈയിലാണെങ്കിൽ ധാരാളം പണമുണ്ട്. അ തെല്ലാം ഒന്നിനും ഉപകരിക്കാതെ വെറുതെ കിടക്കുകയാണ്. അദ്ദേഹത്തിനു് ഇപ്പോഠം പണം ആവശ്യമുള്ള സമയവുമാണല്ലോ. ഈ സ്ഥിതിയിൽ ആ കടം മുഴവനുംതന്നെ വീട്ടിക്ക ളഞ്ഞാൽ എന്താണ് എന്നൊരാലോചന എനിക്കുണ്ട്."

ലളിതയും ഗുരുചരണനും അത്ഭുതപരതന്ത്ര രായി ഗിരീന്ദ്രനെത്തന്നെ നോക്കിയിരുന്നുപോയി. വളരെ സങ്കോചത്തോടുകൂടി ഗിരീന്ദ്രൻ പിന്നെയും തുടൻറു:— "എനിക്കിപ്പോഠം പണത്തിനു് വിശേഷി ച്ചാവശ്യമൊന്നുമില്ല. അവിടത്തേയ്ക്കു് എപ്പോഴാണോ

സൌകര്യമുണ്ടാവുന്നതു് അപ്പോൾ മടക്കിത്തന്നാൽ മതിയാകും. അവൾക്കിപ്പോൾ ആവശ്യവുമാണല്ലൊ. അതുകൊണ്ടാണ ഞാൻ പറയുന്നതു്—"

ഗുരുചരണൻ:— "മുഴുവൻ പണവും തരാമെന്നാണോ പറയുന്നതു്.?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (മുഖം താഴ്ത്തിക്കൊണ്ടു്) "അതിന്ന വിരോധമില്ല. അവൾക്കതൊരു ഉപകാരമാവു മല്ലൊ".

അതിന്ന മറുപടിയായി ഗുരുചരണൻ എന്തോ പറയുവാൻ ഭാവിക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പൊഴേയ്ക്കും ആന്നാകാളി ആ സ്ഥലത്തു് ഓടിവന്നു. "ചേച്ചി, ചേച്ചി, വേഗമാവട്ടെ. ശേഖരച്ചേട്ടൻ പറഞ്ഞു, ഉടുപ്പുമാറിച്ചെല്ലാൻ. നാടകം കാണാൻ പോകണം." ഇത്രയും പറഞ്ഞുതീർത്തിട്ടു് അവൾ വന്നതുപോലെ ഓടിപ്പോകയും ചെയ്തു. അവളുടെ ആ ബദ്ധപ്പാടും ഭാവവും കണ്ടിട്ടു് ഗുരുചരണൻ ചിരിച്ചുപോയി. ലളിതയ്ക്കു് യാതൊരിളക്കവുമുണ്ടായില്ല. അല്പനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ആന്നാകാളി വീണ്ടും അവിടെ ഓടി വന്നു— "അല്ലാ, ഇനിയും എണീററില്ല, ചേച്ചി? ഞങ്ങളൊക്കെ എത്ര നേരമായി കാത്തുനില്ക്കുന്നു അവിടെ."

എന്നിട്ടും ലളിത എഴുന്നേല്ക്കുവാനുള്ള ഭാവമൊന്നും കണ്ടില്ല. അവസാനംവരെ കേട്ടുപോകണമെന്നായിരുന്നു അവളുടെ ആഗ്രഹം. എന്നാൽ അക്ഷമയായി കാത്തുനില്ക്കുന്ന ആനാകാളിയുടെ മുഖത്തുള്ള ആ പരവശഭാവം കണ്ടപ്പോൾ ഗുരുചരണന് ഏകകാലത്തിൽത്തന്നെ ചിരിയും അനുകമ്പയും ഉണ്ടാവുകയാൽ അയാൾ ലളിതയുടെ തലയിൽ തടകിക്കൊണ്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "എന്നാൽ പോവൂ, മകളേ, ഇനി താമസിക്കണ്ട. എല്ലാവരും നിനക്കു വേണ്ടി കാത്തുനില്ക്കുകയാണല്ലോ."

ഗത്യന്തരമില്ലായ്കയാൽ ലളിതയ്ക്ക് എഴുന്നേല്ക്കേണ്ടിവന്നു. എന്നാൽ തന്റെ കൃതജ്ഞതാപൂർണ്ണമായ ദൃഷ്ടിയെ ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുഖത്തു സാദരം നിക്ഷേപിച്ചതിനുശേഷമാണ് അവൾ പതുക്കെപ്പതുക്കെ അവിടെനിന്നും പോയത്. ഗിരീന്ദ്രൻ അതു കാണുകയും ചെയ്തു.

എട്ടുപത്തു മിനിററു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ലളിത ഉടുത്തൊരുങ്ങി വെററിലമുറുക്കാൻ കൊടുക്കുന്നതിനാണെന്നുള്ള ഭാവത്തിൽ വീണ്ടും ഒരിക്കൽക്കൂടി ആ മുറിയിൽ നിശ്ശബ്ദമായി പ്രവേശിച്ചു. അപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രൻ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഏകാകിയായ ഗുരുചരണൻ തടിച്ച തലയണയും തലയ്ക്കുവെച്ചുകൊണ്ടു

കണ്ണുമടച്ചു കിടക്കുകയാണ്. അയാളുടെ നേത്രങ്ങളുടെ ഇരുഭാഗത്തുകൂടിയും വെള്ളം ഒഴുകുന്നുണ്ട്. ആനന്ദാശ്രുവാണ് അതെന്നു ലളിതയ്ക്കു മനസ്സിലായി. അമ്മാവന്റെ ആ ആനന്ദമയമായ ധ്യാനത്തിനു ഭംഗംവരുത്താൻ ഒരുമ്പെടാതെ അവൾ പ്രവേശിച്ചതുപോലെതന്നെ നിശ്ശബ്ദമായി പുറത്തു കടന്നുപോകയും ചെയ്തു.

അധികം താമസിയാതെ അവൾ ശേഖരന്റെ മുറിയിലെത്തി. അപ്പോൾ അവളുടെ നേത്രങ്ങളും അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായിരുന്നു. കാളി അന്നേരം അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ എല്ലാവർക്കും മുമ്പായി വണ്ടിയിൽ കയറി സ്ഥലംപിടിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ശേഖരൻ തനിച്ച്, ലളിതയുടെ വരവും പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടായിരിക്കാം, മുറിയുടെ മദ്ധ്യഭാഗത്തായി നില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ലളിതയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയ ഉടനെ അവളുടെ ബാഷ്പാർദ്രങ്ങളായ നേത്രങ്ങൾ അവന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽപ്പെട്ടുകയുണ്ടായി.

എട്ടുപത്തു ദിവസമായി ലളിതയെ കാണാൻ സാധിക്കായ്കയാൽ ശേഖരന് അവളുടെ നേരെ കുറച്ചൊരു പരിഭവം തോന്നിയിരുന്നു. പക്ഷേ, അവളുടെ

കണ്ണിൽ വെള്ളം കണ്ടപ്പോൾ അക്കഥയെല്ലാം അവൻ മറന്നു. "ഇതെന്താണു്, ലളിത, നീ കരയുന്നോ?" എന്നു് അവൻ ഉൽകണ്ഠയോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

ലളിത നിഷേധാൎത്ഥത്തിൽ തലയാട്ടിയിട്ടു് മുഖവും താഴ്ത്തി നില്ക്കുകയാണു് ചെയ്തതു്. ഈ കഴിഞ്ഞ ഏതാനും ദിവസങ്ങളായിട്ടു് ലളിതയെ തീരെ കാണ്മാൻ കഴിയാതിരുന്നതുമൂലം ശേഖരൻെറ മനസ്സിനു വല്ലാത്തൊരു മാററം സംഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതിനാൽ അവൻ പെട്ടെന്നു് അടുക്കൽ ച്ചെന്നു് ഇരുകൈകൊണ്ടും അവളുടെ മുഖം പിടിച്ചു് ഉയൎത്തിയിട്ടു്, "അല്ലാ, യഥാൎത്ഥത്തിൽ കരയുക തന്നെയാണല്ലൊ. എന്തുപററി, നിനക്കു്?" എന്നു സസ്നേഹം അതിൻെറ കാരണം അന്വേഷിച്ചു.

ലളിതയ്ക്കു് ഇത്തവണ ആത്മനിയന്ത്രണം ചെയ്വാൻ സാധിക്കാതെ വന്നു. അവൾ അവിടെ ത്തന്നെ ഇരുന്നു് വസ്ത്രാഞ്ചലത്താൽ മുഖാമറച്ചു പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുപോയി.

ആറാം അദ്ധ്യായം

നവീനറായി മുതലും പലിശയുമെല്ലാം, ഇമ്മിയും വിടാതെ, കണക്കാക്കി വാങ്ങി പണയാധാരം മടക്കിക്കൊടുത്തതിനുശേഷം ഇപ്രകാരം ചോദിച്ചു:— "ഒന്നു ചോദിക്കട്ടെ; ആരാണു നിങ്ങൾക്കു ഈ പണം തന്നതു്?"

ഗുരുചരണൻ:— (വിനയത്തോടുകൂടി) "അതുമാത്രം ചോദിക്കരുതു്, ചേട്ടാ; പറയരുതെന്നു വിലക്കിയിട്ടുണ്ടു്."

പണം മടക്കിക്കിട്ടിയതുകൊണ്ടു് നവീനറായിക്കു് അശേഷം സന്തോഷം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അക്കാര്യം അദ്ദേഹം പ്രതീക്ഷിച്ചതോ ആഗ്രഹിച്ചതോ അല്ല. വീടു പൊളിച്ചുകളഞ്ഞിട്ടു് അതിനു പകരം പുതിയ രീതിയിൽ അവിടെ പണിയേണ്ടതായ കെട്ടിടത്തിന്റെ പ്ലാൻകൂടി അദ്ദേഹം മനസ്സുകൊണ്ടു കുറിച്ചുവെച്ചിരുന്നു.

നവീനറായി:— (പരിഹാസസ്വരത്തിൽ) "അതു പിന്നെ ഇപ്പോൾ ഉണ്ടാവില്ലേ! അനിയാ, നിങ്ങളുടെ കുററമല്ല ഇതു്; കുററം എന്റേതു തന്നെ. പണം മടക്കിച്ചോദിച്ചതു് എന്റെ

കുറമായിപ്പോയി. കലികാലമല്ലേ! ഇങ്ങനെയൊക്കെത്തന്നെയേ വരാൻ വഴിയുള്ളു."

ഗുരുചരണൻ:— (അത്യന്തം മനോവേദനയോടെ) "അതെന്താണ് ചേട്ടാ, അങ്ങനെ പറയുന്നതു്? പണത്തിൻെറ കടം മാത്രമേ ഞാൻ വീട്ടീട്ടുള്ളു. അവിടുത്തെ ദയയുടെ കടം വീട്ടുവാൻ എനിക്കു കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. അതു വീട്ടാവുന്നതുമല്ല."

നവീനറായി ചിരിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്തൊരു പോന്ന പുള്ളി! ഈവക ചക്കരവാക്കിൽ മയങ്ങിപ്പോകുന്ന ആളാണെങ്കിൽ ശക്കര വിററ് ഇത്രയധികം പണം സമ്പാദിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയുമായിരുന്നോ?

നവീനറായി:— "ആ വിചാരം നിങ്ങൾക്ക് ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ ഇത്തരത്തിൽ ഈ കടം വീട്ടുമായിരുന്നില്ലല്ലൊ, അനിയാ; ഒരിക്കലേ നിങ്ങളോടു ഞാൻ പണം ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ളു. അതും നിങ്ങളുടെ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ രോഗചികിത്സയ്ക്കായിട്ടാണ്. എനിക്കുവേണ്ടി ഒന്നും ഞാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടില്ല. ആട്ടെ, എന്തു പലിശയ്ക്കാണ് ഇത്തവണ പണയപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്?"

ഗുരുചരണൻ:— (തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു്) "പണയപ്പെടുത്തീട്ടില്ല. പലിശയുടെ കാര്യവും ഒന്നും സംസാരിച്ചിട്ടില്ല."

നവീനറായിക്ക് അതു വിശ്വാസമായില്ല. "എന്തു്! വെറും കൈവാശ്ശയായിട്ടോ?"

ഗുരുചരണൻ:— "അതേ, ചേട്ടാ; മിക്കവാറും അങ്ങനെ തന്നെയാണെന്നു പറയാം. വളരെ നല്ലൊരു ചെക്കനാണു്; നല്ല ദയയുള്ള കുട്ടത്തിലാണ്."

നവീനറായി:— "ചെക്കനോ? ഏതു ചെക്കനാണു്?"

ആ ചോദ്യത്തിനു ഗുരുചരണൻ ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല; മൌനം ദീക്ഷിച്ചിരുന്നതേയുള്ളു. അത്രത്തോളംതന്നെ പറയേണ്ടിയില്ലായിരുന്നു എന്ന് അയാൾക്ക് അപ്പോൾ തോന്നി. അയാളുടെ മനോഗതി നവീനറായിക്ക് ഊഹിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. പതുക്കേ ചിരിച്ചുംകൊണ്ട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:— പറയരുതെന്നു വിലക്കീട്ടുള്ള സ്ഥിതിക്ക് ഞാൻ ഒന്നും ചോദിക്കുന്നില്ല. പക്ഷേ, ലോകത്തിലെ പല പല വേഷങ്ങളും ഞാൻ കണ്ടിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് ഒരു കാര്യം മുൻകൂട്ടി നിങ്ങളെ ധരിപ്പിച്ചേയ്ക്കാം. ആൾ ആരു തന്നെയായാലും, ഇത്രയധികം ഉപകാരം ചെയ്യാൻ പുറപ്പെട്ടിട്ട്, ഒടുവിൽ നിങ്ങളെ കുഴിയിൽ തള്ളിയിടാതെ സൂക്ഷിക്കണം, കേട്ടോ, അനിയാ."

അതിനു മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ ഗുരുചരണൻ തൊഴുതു്, ആധാരവും കൈയിലെടുത്തു് വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോന്നു.

മിക്കവാറും എല്ലാക്കൊല്ലവും ഈ കാലത്തു് ഭുവനേശ്വരി കുറെ ദിവസത്തേയ്ക്കു പടിഞ്ഞാറൻ ദിക്കിലൊക്കെ ചുററിനടന്നു വരാറുണ്ടു്. അവരുടെ അജീർണ്ണരോഗത്തിന്നു് അതുകൊണ്ടു കുറച്ചൊക്കെ ആശ്വാസം കിട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. രോഗം വലിയ കടുത്ത നിലയിലുള്ളതൊന്നുമായിരുന്നില്ല; സ്വന്തം കാൎയ്യം കാണാൻ വേണ്ടിയായിരുന്നു നവീനറായി ഗുരുചരണൻെറ അടുക്കൽ അന്നു് അത്രയൊക്കെ വലുതാക്കിപ്പറഞ്ഞതു്. ഏതായാലും അക്കൊല്ലവും പടിഞ്ഞാറൻയാത്ര വേണമെന്നുതന്നെയാണു് തീരുമാനിക്കപ്പെട്ടതു്. അതിനുള്ള ഒരുക്കങ്ങളും കൂട്ടിത്തുടങ്ങി.

പിറേറദിവസം രാവിലെ ശേഖരൻ ഒരു തുകൽപ്പെട്ടിയിൽ തനിക്കാവശ്യമുള്ള സാധനങ്ങളെല്ലാം ഒതുക്കിവെക്കുകയായിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ, "നിങ്ങളൊക്കെ നാളെപ്പോകും, ഇല്ലേ ശേഖരച്ചേട്ടാ." എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു് ആനന്ദകാളി ആ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു.

ശേഖരൻ:— (തലയുയൎത്തി കാളിയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കീട്ടു്) "കാളി, നിൻെറ ചേച്ചിയെ ഒന്നിങ്ങോട്ടു പറഞ്ഞയയ്ക്കാമോ? കൂടെക്കൊണ്ടുപോകേണ്ട സാമാനങ്ങൾ വല്ലതുമുണ്ടെങ്കിൽ ഇപ്പോൾത്തന്നെ ഇങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞേയ്ക്കു."

ഭുവനേശ്വരിയുടെ കൂടെ പതിവായി ലളിതയും പോകാറുണ്ട്. അതനുസരിച്ച് ഇക്കൊല്ലവും അവൾ പോരുമെന്നായിരുന്നു ശേഖരൻെറ ധാരണ.

കാളി:— (തലയാട്ടിക്കൊണ്ട്) "ഇത്തവണ ചേച്ചി കൂടെപ്പോരില്ല, ശേഖരേട്ടാ."

ശേഖരൻ:— "എന്തുകൊണ്ട പോരില്ല."

കാളി:— "അയ്യോ, എങ്ങനെ പോരും? മാഘമാസത്തിലോ ഫാല്ഗുനമാസത്തിലോ ചേച്ചിയുടെ വിവാഹം നടക്കില്ലേ? അച്ഛൻ ആളെ അന്വേഷിച്ചു നടക്കുകയാണ്."

ശേഖരൻ നിർന്നിമേഷനേത്രനായി, തൂണപോലെ നിശ്ചലനായി, മിഴിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നുപോയി. കാളിയാകട്ടെ, വീട്ടിൽവെച്ചു കേൾക്കുവാൻ ഇടയായിട്ടുള്ള വിവരങ്ങളെല്ലാം ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി 'ചറപറാ' എന്നു പറയാനും തുടങ്ങി:— "ഗിരീന്ദ്രബാബു പറഞ്ഞു, 'രൂപ എത്ര ചെലവായാലും വേണ്ടില്ല, ചെക്കൻ വളരെ യോഗ്യനായിരിക്കണം' എന്ന്. ഇന്നും അച്ഛൻ ആഫീസ്സിൽ പോവുല്ല; ഊണുംകഴിഞ്ഞു എവിടെയോ ചെക്കനെ നോക്കാനായി പോവുകയാണ്. ഗിരീന്ദ്രബാബുവും കൂടെപ്പോകും."

ശേഖരൻ അനങ്ങാതെ കേട്ടുകൊണ്ടിരിപ്പായി. ലളിത വരുവാൻ ഇഷ്ടപ്പെടാത്തതിൻെറ കാരണമെന്തെന്നു കുറച്ചൊക്കെ അവന്ന് അറിയുവാൻ സാധിച്ചു.

. .

കാളി തുടൎന്നുപറഞ്ഞു:— "ഗിരീന്ദ്രബാബു വളരെ നല്ല ആളാണ്, ശേഖരച്ചേട്ടാ. വലിയ ചേച്ചിയുടെ വിവാഹസമയത്തു ഞങ്ങളുടെ വീടുംമററും വല്യച്ഛന്നു പണയമെഴുതിക്കൊടുത്തിരുന്നില്ലേ. അച്ഛൻ പറയാറുണ്ടായിരുന്നു, ഇനി രണ്ടുമൂന്നു മാസംകൂടി കഴിഞ്ഞാൽ ഞങ്ങളെല്ലാവരും വഴിനീളെ തെണ്ടിനടക്കേണ്ടി വരുമെന്ന്. അതുകൊണ്ടു ഗിരീന്ദ്രബാബു ശ്രൂപ തന്നു. ഇന്നലെ അച്ഛൻ വല്യച്ഛന്നു ശ്രൂപയെല്ലാം മടക്കിക്കൊടുത്തു. ഇനി ഞങ്ങൾക്കൊന്നും ഭയപ്പെടാനില്ല എന്നാണു ചേച്ചി പറയുന്നതു്. ശരിതന്നെയല്ലേ, ശേഖരച്ചേട്ടാ, അതു്?"

മറുപടി ഒന്നും പറയാൻ ശേഖരന്നു സാധിച്ചില്ല. അവൻ മുമ്പിലത്തേപ്പോലെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതേയുള്ളു.

കാളി:— "എന്തോന്നാണ്, ശേഖരച്ചേട്ടാ, ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു്?"

അപ്പോഴാണു് ശേഖരൻ ദിവാസ്വപ്നത്തിൽ നിന്നുണൎന്നതു്. "ഒന്നുമില്ല, കാളി. നീ പോയി നിന്റെ ചേച്ചിയെ ഒന്നിങ്ങോട്ടു പറഞ്ഞയയ്ക്കു. ഞാൻ വിളിക്കുന്നു എന്നു പറയു. പോവൂ, ഓടി പ്പോവൂ."

കാളി ഉടനെ അവിടെനിന്നു് ഓടിപ്പോയി.

ശേഖരൻ തുറന്നുകിടക്കുന്ന തുകൽപ്പെട്ടിയിൽ ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിപ്പായി. തനിക്കു് ആവശ്യമുള്ളതേതു്, ആവശ്യമില്ലാത്തതേതു്, എന്നൊന്നും വകതിരിച്ചറിയുവാനുള്ള ശക്തി അവനപ്പോൾ ഇല്ലായിരുന്നു. എല്ലാം അവന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ ഒരുപോലെയായി കാണപ്പെട്ടു.

ശേഖരൻ വിളിക്കുന്നു എന്നു കേട്ടിട്ടു ലളിത ഉടനെ മുകളിലെത്തി. ജനൽപ്പഴുതിൽക്കൂടെ മുറിയിലേയ്ക്കു നോക്കിയപ്പോൾ അതിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തായി അവളുടെ ശേഖരച്ചേട്ടൻ എന്തോ സൂക്ഷിച്ചു നോക്കുന്നതുപോലെ നിലത്തുതന്നെ ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് അനങ്ങാതെയിരിക്കുന്നതാണു കണ്ടതു്. അപ്പോഴത്തേപ്പോലെ ഒരു മുഖഭാവം അതിനുമുമ്പൊരിക്കലും അവനിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതായി അവൾ ക്കോൎമ്മയില്ല. അത്ഭുതവും ഭയവും അവൾക്കൊരുപോലെയുണ്ടായി. പതുക്കെപ്പതുക്കെ നടന്നു് അവൾ

മുറിയിൽ കടന്നു് ശേഖരൻെറ സമീപത്തിലേയ്ക്കു ചെന്നു. "വരു" എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് ശേഖരൻ ഉടനെ ഇരുന്നിടത്തുനിന്നു് ബദ്ധപ്പെട്ടു് എഴുന്നേററുനിന്നു.

ലളിത:— (വളരെ സാവധാനത്തിൽ) "എന്നെ
വിളിച്ചുവോ?"

ശേഖരൻ:— "ഉവ്വു്. (കുറേനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നതിനുശേഷം) നാളെ രാവിലത്തെ വണ്ടിക്കുതന്നെ ഞാൻ അമ്മയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് പടിഞ്ഞാറൻ ദിക്കിലേയ്ക്കു പോവുകയാണു്. ഇത്തവണ മടങ്ങിവരുവാൻ കുറെ താമസം നേരിട്ടേയ്ക്കും. ഇതാ, താക്കോൽ. നിൻെറ കൈച്ചെലവിനുള്ള പണം ഈ വലിപ്പിനുള്ളിൽ വെച്ചിട്ടുണ്ടു്."

എല്ലാത്തവണയും ലളിതയും കൂടെപ്പോവുക പതിവാണു്. കഴിഞ്ഞ തവണത്തെ യാത്രയ്ക്കു് അവൾ എന്തൊരു ഉത്സാഹത്തോടുകൂടിയാണു് സാമാനങ്ങളെല്ലാം ഒതുക്കി പെട്ടിക്കകത്താക്കിയതു്! ഇത്തവണ ആ ജോലിയെല്ലാം ശേഖരച്ചേട്ടൻ തനിച്ചിരുന്നു ചെയ്യുകയാണു്. തുറന്നു കിടക്കുന്ന തുകൽപ്പെട്ടിയിൽ നോക്കിയ ഉടനെ ആദ്യമായി ആ വിചാരമാണു് അവളുടെ മനസ്സിൽ കടന്നതു്.

ശേഖരൻ അവളുടെ നേരെനിന്നു മുഖം തിരിച്ച്, ഒന്നു ചുമച്ച് കണ്ഠം ശരിയാക്കിയതിനുശേഷം വീണ്ടും തുടർന്നു:— "താക്കോൽ നല്ലവണ്ണം സൂക്ഷിക്കണം. അവിചാരിതമായി ഇനിയും വല്ലതും ആവശ്യം നേരിടുകയാണെങ്കിൽ ജ്യേഷ്ഠനോടു ചോദിച്ചു മേൽവിലാസം മനസ്സിലാക്കി എനിക്ക് എഴുതി അയച്ചാൽ മതി."

പിന്നീടു കുറേനേരം രണ്ടുപേരും മൌനമവലംബിച്ചു നിലകൊണ്ടു. ഇത്തവണ താൻ കൂടെപ്പോരുന്നില്ലെന്നുള്ള വിവരം ശേഖരച്ചേട്ടൻ മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു ലളിത ഗ്രഹിച്ചു. ഒരു പക്ഷേ, അതിന്റെ കാരണംകൂടി അദ്ദേഹം കേട്ടിരിക്കാം എന്നോർത്തപ്പോൾ ലജ്ജയാലും സങ്കോചത്താലും അവൾ വല്ലാതെ പരുങ്ങിത്തുടങ്ങി.

ശേഖരൻ:— (പെട്ടെന്നു്) "ആട്ടെ, എന്നാൽ പോവൂ. എനിക്ക് ഇതെല്ലാം ഒതുക്കിവെക്കേണ്ടതുണ്ടു്; നേരം കുറെ പുലർന്നു. ആഫീസ്സിലും ഒന്നു പോയി വരണം."

ലളിത:— (തുറന്നു കിടക്കുന്ന തുകൽപ്പെട്ടിയുടെ മുമ്പിൽ മുട്ടുകുത്തിയിരുന്നിട്ടു്) "ചേട്ടൻ പോയി കുളിക്കൂ. ഞാൻ ഇതെല്ലാം ഒതുക്കിവെക്കാം."

"എന്നാൽ വളരെ നന്നായി." എന്നു പറഞ്ഞു് ശേഖരൻ താക്കോൽക്കൂട്ടം ലളിതയുടെ സമീപ

ത്തിൽ ഇട്ടിട്ട് മുറിയിൽനിന്നും പുറത്തു കടന്നു നടന്നു. ഇടയ്ക്കു പെട്ടെന്നു നിന്നിട്ട്, "എനിക്കു് ആവശ്യമുള്ള തെന്തെല്ലാമെന്നു നിശ്ചയമുണ്ടല്ലൊ. ഒന്നും മറന്നു പോകരുതു്." എന്നു വിളിച്ചുപറയുകയും ചെയ്തു.

ലളിത തലയും താഴ്ത്തിയിരുന്നു പെട്ടിക്കക ത്തുള്ള സാമാനങ്ങൾ പരിശോധിക്കുകയായിരുന്നു. അവൾ ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ശേഖരൻ താഴെച്ചെന്നു് അമ്മയോടു അ ന്വേഷിച്ചതിൽ കാളി പറഞ്ഞതെല്ലാം—ഗുരുചര ണൻ കടം വീട്ടി എന്നുള്ളതും ലളിതയ്ക്കു് ഒരു വര നെ അന്വേഷിച്ചു കണ്ടുപിടിക്കാനുള്ള ശ്രമം വളരെ ജാഗ്രതയോടെ നടക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ളതും മററും—വാസ്ത വമാണെന്നു ഗ്രഹിക്കുവാൻ ഇടയായി. പിന്നെയൊ ന്നും ചോദിക്കുവാൻ നില്ക്കാതെ അവൻ കുളിക്കുവാ നായി അവിടെനിന്നും പോവുകയും ചെയ്തു.

കുളിയും ഊണും മററും കഴിഞ്ഞു്, രണ്ടു മണിക്കൂറിനുശേഷം, ആഫീസ്സിലേയ്ക്കു പോകുന്നതി നുവേണ്ടി ഉടുപ്പു മാറുന്നതിനായി ശേഖരൻ മുകളിൽ ച്ചെന്നു് തന്റെ മുറിയിൽ കടന്നു നോക്കിയപ്പോൾ യഥാൎത്ഥത്തിൽ അവൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടുപോയി. ഈ രണ്ടു മണിക്കൂർനേരവും ലളിത അവിടെ യാതൊ ന്നും ചെയ്തിട്ടില്ല. പെട്ടിയുടെ മൂടിയിന്മേൽ തലയും വെച്ചു് അപ്പോഴും അവൾ വെറുതേ ഇരിക്കുകയാണു്.

കാലൊച്ച കേട്ടപ്പോൾ അവൾ ഞെട്ടി തലയുയർത്തി ഒന്നു നോക്കി. ശേഖരനെ കണ്ടിട്ട് അവൾ മുഖം താഴ്ത്തിക്കളഞ്ഞു. അവളുടെ കണ്ണുകൾ രണ്ടും ചെമ്പരുത്തിപ്പൂപോലെ ചുവന്നിരുന്നു. എന്നാൽ ശേഖരൻ അതു കണ്ടിട്ടും കണ്ട ഭാവം നടിച്ചില്ല. ഉടുപ്പുകൾ മാറുന്നതിനിടയിൽ, "ഇപ്പോൾ ചെയ്യാൻ തരമില്ലെങ്കിൽ വേണ്ട, ലളിത; നീ ഉച്ച തിരിഞ്ഞു വന്നു ശരിപ്പെടുത്തി വെച്ചാൽ മതി." എന്നു മാത്രം സാധാരണ മട്ടിൽ പറഞ്ഞിട്ട് അവൻ പതിവുപോലെയുള്ള വേഷമണിഞ്ഞതിനുശേഷം ആഫീസ്സിലേയ്ക്കു പോകയും ചെയ്തു. ലളിതയുടെ കണ്ണുകൾ കലങ്ങുന്നതിനുള്ള കാരണം ശേഖരൻ ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കാതിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, എല്ലാവശവും നല്ലപോലെ ആലോചിച്ചതിനുശേഷമല്ലാതെ എന്തെങ്കിലും പറയുവാൻ അവനു ധൈര്യമില്ലായിരുന്നു.

അന്നു വൈകുന്നേരം അമ്മാവനും മററും ചായ കൊടുക്കുവാനായി പുറത്തളത്തിൽ ചെന്നപ്പോൾ ലളിത വല്ലാതെ പരുങ്ങലിലായിപ്പോയി. അന്നു ശേഖരനും അവിടെ വന്നിരിപ്പുണ്ട്. ഗുരുചരണന്റെ അടുക്കൽ യാത്ര പറയുവാൻ ചെന്നതായിരുന്നു അവൻ.

ലളിത തലയും താഴ്ത്തിനിന്നുകൊണ്ടു രണ്ടു പാത്രത്തിൽ ചായ പകന്നു ഗിരീന്ദ്രന്റെയും അമ്മാവ

ൻെറയും മുമ്പിലേയ്ക്കു നീക്കി വെച്ച ഉടനെ, "ശേഖര ബാബുവിന്ന ചായ കൊടുത്തില്ലല്ലൊ, ലളിതേ." എന്നിങ്ങനെ ശേഖരൻെറ കാൎയ്യംകൂടി ഗിരീന്ദ്രൻ അവളെ ഓൎപ്പിക്കുകയുണ്ടായി.

"ശേഖരച്ചേട്ടൻ ചായ കുടിക്കുകയില്ല." എന്ന മൃദുസ്വരത്തിൽ മുഖമുയൎത്താതെ തന്നെ ലളിത അതിന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

ഗിരീന്ദ്രൻ പിന്നെയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ലളിത മുമ്പൊരിക്കൽ പറഞ്ഞ വാക്കുകൾ അപ്പൊഴാണു് അയാൾ ഓൎത്തതു്. തന്നെത്താൻ ചായ കുടിക്കയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല മററുള്ളവരും കൂടി അതു കഴിക്കരുതെന്നുള്ള പക്ഷക്കാരനാണല്ലൊ ശേഖരൻ.

ചായപ്പാത്രം കൈയിൽ എടുത്തു പിടിച്ചിട്ടു ഗുരുചരണൻ വരൻെറ കാൎയ്യം എടുത്തിട്ടു. ചെറുപ്പക്കാരനാണു്, ബി. എ. യ്ക്കു വായിക്കയാണു്, സ്ഥിതിയും തരക്കേടില്ല—എന്നിങ്ങനെ പലതും പുകഴ്ത്തിപ്പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം ഒടുവിൽ ഇങ്ങനെ അവസാനിപ്പിച്ചു:— "ഇങ്ങനെയൊക്കെയാണെങ്കിലും നമ്മുടെ ഗിരീന്ദ്രന്ന പിടിച്ചിട്ടില്ല. ആൾ കണ്ടാൽ അത്ര സുന്ദരനാണെന്നൊന്നും പറയാൻ പാടില്ല; അതു ശരിതന്നെയാണു്. പക്ഷെ, പുരുഷൻെറ സൌന്ദൎയ്യം ആരെങ്കിലും നോക്കാറുണ്ടോ! അഴകുകൊണ്ടു് ആണുങ്ങൾക്കു് ഒരാവശ്യവുമില്ല. ഗുണമാണു നോക്കേണ്ടതു്. അതുണ്ടെങ്കിൽ ധാരാളമായി."

വല്ല വിധത്തിലും വിവാഹം കഴിഞ്ഞുകൂടി യാൽ മതിയെന്നാണ ഗുരുചരണന്റെ വിചാരം.

ശേഖരനും ഗിരീന്ദ്രനും പരസ്പരം ഈയിട പരിചയപ്പെട്ടു തുടങ്ങിയതേയുള്ളൂ. ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി മെല്ലെ ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു്, "ഗിരീന്ദ്ര ബാബുവിന്നു് എന്തുകൊണ്ടാണാവോ പിടിക്കാത്തതു്? വിദ്യാഭ്യാസമുണ്ടു്; സ്ഥിതിയും തരക്കേടില്ലെന്നു പറയുന്നു. വരന്റെ യോഗ്യതയ്ക്കു് ഇതിനേക്കാൾ കൂടുതലായിട്ടെന്താണു് വേണ്ടതു്?" എന്നായി ശേഖരൻ.

ശേഖരൻ ഇങ്ങനെ ഒരു ചോദ്യം ചോദിച്ചു എന്നേയുള്ളൂ. എന്തുകൊണ്ടാണ ഗിരീന്ദ്രനു പിടിക്കാതെ പോയതെന്നു ശേഖരനു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. ഇനി മേലാൽ ഒരുകാലം ഗിരീന്ദ്രനു പിടിക്കയില്ലെന്നും അവനു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നു. അപ്രതീക്ഷിതമായ ഈ ചോദ്യത്തിന്നു് ഉത്തരം പറയുവാൻ ഗിരീന്ദ്രനു സാധിച്ചില്ല. അയാളുടെ മുഖം അല്പം രക്തവർണ്ണമായിത്തീർന്നു. ശേഖരൻ അതും കാണുകയുണ്ടായി. അവൻ ഉടനെ എഴുന്നേററു ഗുരുചരണനോടു യാത്ര പറഞ്ഞു:— "ചേട്ടാ, നാളെ അമ്മയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ഞാൻ പടിഞ്ഞാട്ടേയ്ക്കു യാത്രയാണു്. വിവരം വേണ്ട സമയത്തു് എന്നെ അറിയിക്കുവാൻ മറന്നുപോകരുതു്."

ഗുരുചരണൻ:— "അതെന്തൊരു വൎത്തമാനമാണു്, കുട്ടാ? നിങ്ങളൊക്കെത്തന്നെയാണു് എന്റെ ബന്ധുക്കൾ; എന്നുമാത്രമല്ല, ലളിതയുടെ അമ്മ ഇല്ലെങ്കിൽ ഒരു കാൎയ്യവും നടക്കുകയില്ല. അങ്ങനെയല്ലേ, ലളിതേ? (ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ലളിത നിന്നിരുന്നിടത്തേയ്ക്കു മുഖം തിരിച്ചിട്ടു്) അല്ലാ, അവൾ എപ്പോഴാണു് പൊയ്ക്കളഞ്ഞതു്?"

ശേഖരൻ:— "കാൎയ്യം പറഞ്ഞുതുടങ്ങിയപ്പോൾ തന്നെ അവൾ ഓടിക്കളഞ്ഞു."

ഗുരുചരണൻ:— (ഗൌരവത്തോടുകൂടി) "ഓടിപ്പോകാതിരിക്കുമോ, പിന്നെ? എന്തുതന്നെയായാലും നല്ല ബുദ്ധിയും വിവേകവും ഉള്ളവളല്ലേ, അവൾ! (ദീൎഘമായി ഒന്നു നിശ്വസിച്ചതിനുശേഷം) എന്റെ ഈ കുഞ്ഞു ലക്ഷ്മീദേവിയുടേയും സരസ്വതീദേവിയുടേയും ഒന്നിച്ചുള്ള ഒരവതാരമാണു്. ഇങ്ങനെയൊരു പെൺകുട്ടിയെ ഭാഗ്യമുള്ളവൎക്കേ കിട്ടു, ശേഖരനാഥ."

മേൽപറഞ്ഞ വാക്കുകൾ ഉച്ചരിച്ചതോടുകൂടി ഗുരുചരണന്റെ ആ വാടി വരണ്ടു മെലിഞ്ഞ മുഖത്തും അഗാധമായ സ്നേഹത്തിന്റെ സ്നിഗ്ദ്ധമധുരമായ ഒരു നിഴൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയുണ്ടായി. അതു കണ്ടപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രനും ശേഖരനും ഒരുപോലെ അനല്പമായ ഭക്തിയോടുകൂടി ആ വാത്സല്യമൂൎത്തിയുടെ പാദങ്ങളിൽ അവരറിയാതെതന്നെ അനേകം മാനസപ്രണാമങ്ങളെ അൎപ്പിച്ചുപോയി.

ഏഴാം അദ്ധ്യായം

ചായകുടിസ്സദസ്സിൽനിന്നും ആരോടും മിണ്ടാതെ ഒളിച്ചോടിപ്പോയ ലളിത ഉടനെ ചെന്നതു ശേഖരൻെറ മുറിയിലേയ്ക്കാണു്. അവിടെ ഉജ്ജ്വലമായി പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ആവിവിളക്കിൻെറ (Gaslight) ചുവട്ടിൽ ഒരു പെട്ടി വലിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു വെച്ചിട്ടു്, അതിൽ, ശേഖരൻെറ വസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം മടക്കി ഒതുക്കി വെക്കുന്ന ജോലിയിൽ അവൾ ഏൎപ്പെട്ടു. ആ അവസരത്തിലാണു് ശേഖരൻ അവിടെ കടന്നുചെന്നതു്. കാലൊച്ച കേട്ടു തലയുയൎത്തി ശേഖരൻെറ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയപ്പോൾ ഭയത്താലും വിസ്മയത്താലും ഒന്നിനും വയ്യാതെ അവൾ കുറെനേരം ആ ഇരിപ്പിൽത്തന്നെ ഇരുന്നുപോയി.

വ്യവഹാരത്തിൽ തോററു സൎവ്വസ്വവും നഷ്ടപ്പെട്ടു് കോടതിയിൽനിന്നും പുറത്തിറങ്ങുന്ന കക്ഷിയുടെ മുഖം വായനക്കാരിൽ ചിലരൊക്കെ കണ്ടിട്ടുണ്ടാവാം. ആ അവസരത്തിൽ അയാളെ കാണുന്നവരാരും അതു പണ്ടത്തെ ആളാണെന്നു പെട്ടെന്നു തിരിച്ചറിയുകയില്ല. അപ്പോഴത്തെ ശേഖരൻെറ മുഖഭാവവും ഏകദേശം അതുപോലെയായിരുന്നു. ഒരു മണിക്കൂറിനു മുമ്പു്, അമ്മാവനും മററും ചായ കുടിക്കുന്ന മുറിയിൽവെച്ചു ലളിത ശേഖ

രനെ കണ്ടിട്ടാണു പോന്നതു്. ഈ ചുരുങ്ങിയ സമയം കൊണ്ടു് ശേഖരന്റെ മുഖഭാവത്തിന്നുണ്ടായ അസാധാരണമായ പരിവൎത്തനത്താൽ അവനെ കണ്ട ഉടനെ തിരിച്ചറിയുവാൻ അവൾക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അവന്റെ മുഖത്തു സൎവ്വസ്വവും നഷ്ടപ്പെട്ട ഒരുവന്നുണ്ടാകാവുന്ന ചിഹ്നങ്ങളെല്ലാം ചുട്ടുപഴുപ്പിച്ച ഇരുമ്പുകമ്പികൊണ്ടു് അടയാളപ്പെടുത്തിയതുപോലെ തെളിഞ്ഞു കാണാമായിരുന്നു. "എന്തുചെയ്കയാണു ലളിത?" എന്നൊരു ചോദ്യം ശുഷ്കമായ സ്വരത്തിൽ ശേഖരനിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടു.

ലളിതയാകട്ടെ ആ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം പറയാൻ പുറപ്പെടാതെ ശേഖരന്റെ അടുത്തു ചെന്നു് ഇരുകൈകൊണ്ടും അവന്റെ കൈയിന്മേൽ പിടിച്ചിട്ടു് കരച്ചിൽ വന്നു മുട്ടുമ്പോൾ പുറപ്പെടുന്നതുപോലുള്ള കരുണമായ സ്വരത്തിൽ, " എന്തുപററി ശേഖരച്ചേട്ടാ?" എന്നു മറെറാരു ചോദ്യം ചോദിക്കയാണു് ചെയ്തതു്.

"എന്തായി, ഒന്നുമില്ലല്ലൊ." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു ശേഖരൻ വേണമെന്നു വെച്ചുതന്നെ ഒന്നു ചിരിച്ചു. ലളിതയുടെ കരസ്പൎശത്തോടുകൂടി അവന്റെ മുഖത്തു് അല്പമൊരു ചൈതന്യം പുനരാവിർഭവിച്ചിരുന്നു. അവൻ അടുത്തുള്ള ഒരു കസേരയിൽ ഇരുന്നിട്ടു് പഴയ ചോദ്യം ഒന്നുകൂടി ആവൎത്തിച്ചു:— "നീ എന്താണു ചെയ്യുന്നതു്, ലളിത?"

ലളിത:— "കട്ടിയുള്ള പുറംകുപ്പായം പെട്ടിയിൽ വെക്കുവാൻ ഞാൻ മറന്നുപോയി. അതെടുത്തു വെക്കുവാനായിട്ടാണു് ഞാൻ വന്നതു്."

ശേഖരൻ കേട്ടുകൊണ്ടിരുപ്പായി. ഇതിനിടയിൽ ലളിതയ്ക്കു പൂർവ്വാധികം മനഃസ്വാസ്ഥ്യം സിദ്ധിച്ചിരുന്നു. അവൾ തുടർന്നു:—

"കഴിഞ്ഞ തവണ വണ്ടിയിൽവെച്ചു് തണുപ്പുകൊണ്ടു് ചേട്ടൻ വളരെ കഷ്ടപ്പെടേണ്ടി വന്നു. പുറംകുപ്പായം പലതും അപ്പോഴും ഉണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, തണുപ്പിനെ തടുക്കത്തക്കവിധത്തിൽ കട്ടിയുള്ളതൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു യാത്ര കഴിഞ്ഞു മടങ്ങി വന്ന ഉടനെ ഞാൻ പീടികയിൽ അളവു കൊടുത്തയച്ചിട്ടു തുന്നിച്ചതാണു് ഇതു്." എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ പെട്ടിയിൽ നിന്നും ഒരു വലിയ പുറംകുപ്പായം എടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു് ശേഖരന്റെ മുമ്പിൽ വെച്ചു.

ശേഖരൻ:— (കൈകൊണ്ടു് അതു തൊട്ടുനോക്കിയിട്ടു്) "അല്ലാ, എന്നോടു പറഞ്ഞില്ലല്ലൊ ഇതു്."

ലളിത:— (ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) "ചേട്ടൻ വലിയ സാധുവല്ലേ? ചേട്ടനോടു പറഞ്ഞാൽ ഇത്ര കട്ടി

യുള്ള ശീലകൊണ്ടു കോട്ടുണ്ടാക്കാൻ സമ്മതിക്കുമോ? അതുകൊണ്ടാണു പറയാതിരുന്നതു്. സ്വകാര്യമായി തുന്നിച്ചു സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചു. (കുപ്പായം എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി യഥാസ്ഥാനം വെച്ചിട്ടു്) എല്ലാത്തിനും മുകളിലായി വെച്ചിട്ടുണ്ടു്. പെട്ടി തുറന്നാൽ ഉടനെ കാണാം. തരപ്പെട്ടുതോന്നിയാൽ എടുത്തിടാൻ മറന്നുപോകരുതു്, കേട്ടോ."

ശേഖരൻ:— "ആട്ടെ. (കുറേനേരം കണ്ണു ചിമ്മാതെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിനുശേഷം പെട്ടെന്നു്) ഇല്ല, അതൊരിക്കലും വയ്യ."

ലളിത:— "എന്തു വയ്യ? കോട്ടിടാൻ കഴിയില്ലെന്നാണോ?"

ശേഖരൻ:— (ബദ്ധപ്പെട്ടു്) "അല്ല, അല്ല; അക്കാര്യമല്ല. അതു വേറൊരു കാര്യമാണു്— ആട്ടെ, ലളിതേ, അമ്മയുടെ സാമാനങ്ങളെല്ലാം എടുത്തുവെച്ചു കഴിഞ്ഞോ, അറിയാമോ?"

ലളിത:— "അറിയാം. ഉച്ചയ്ക്കു ഞാൻതന്നെയാണു് അതെല്ലാം എടുത്തുവെച്ചതു്." എന്നുപറഞ്ഞു അവൾ ഒന്നുകൂടി പെട്ടിയിലെ സാമാനങ്ങളെല്ലാം പരിശോധിച്ചതിനുശേഷം പെട്ടി പൂട്ടുവാൻ തുടങ്ങി.

ശേഖരൻ:— (കുറേനേരം മിണ്ടാതെ ഇരുന്നതിന്ന ശേഷം അവളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ട്, മൃദുസ്വരത്തിൽ) "അപ്പോഴേ, അടുത്ത കൊല്ലത്തെയ്ക്ക് എന്താണ് ഉപായം, ലളിതേ? എനിക്കൊന്ന പറഞ്ഞുതരാമോ?"

ലളിത:— (മുഖമുയർത്തിനോക്കീട്ട്) "എന്തുകൊണ്ടാണ് ഇങ്ങനെ ചോദിക്കുന്നത്?"

ശേഖരൻ:— "എന്തുകൊണ്ടാണെന്നോ? ഞാനൊന്നും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നാണോ വിചാരം? വൎത്തമാനമെല്ലാം ഞാനും കേട്ടുകഴിഞ്ഞു. (ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് മ്ലാനമായ മുഖത്തെ കഴിയുന്നതും പ്രസന്നമാക്കിക്കൊണ്ട്) പക്ഷേ, ഒരു കാൎയ്യം വേണം. അന്യഗൃഹത്തിലേക്കു പോകുന്നതിന്ന മുമ്പായി എന്തൊക്കെയാണ് ഇവിടെ ഉള്ളതെന്നും, എവിടെയെല്ലാമാണ് അതൊക്കെ ഇരിക്കുന്നതെന്നും കാണിച്ചുതന്നിട്ടുവേണം പോവാൻ. അല്ലെങ്കിൽ ആവശ്യം നേരിടുമ്പോൾ അന്വേഷിച്ചാൽ ഒന്നും എൻെറ കൈയിൽ കിട്ടുകയില്ല."

ലളിത:— (കോപത്തോടുകൂടി) "ഒന്ന മിണ്ടാതിരിക്കൂ, ചേട്ടാ."

ശേഖരൻ:— (ചിരിച്ചിട്ട്) "മിണ്ടാതിരിക്കാൻ വിരോധമൊന്നുമില്ല. പക്ഷേ, എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതെന്ന് യഥാൎത്ഥത്തിൽ എനിക്കു യാതൊരു പിടിയുമില്ല; അതുകൊണ്ടു ചോദിച്ചുപോയതാണു്. എനിക്കു മനസ്സു നിറയെ മോഹമുണ്ടു്; പക്ഷേ, പ്രവൃത്തിചെയ്യാൻ വശമില്ല. ഈവക ജോലികൾ ഭൃത്യനെക്കൊണ്ടു ചെയ്യിക്കാനും സാദ്ധ്യമല്ല. ഇനിമുതൽ ഞാനും നിൻെറ അമ്മാവനെപ്പോലെ ആകേണ്ടി വരുമെന്നാണു് തോന്നുന്നതു്. ഒരു മുണ്ടും ഒരു നാടനും മാത്രം കൊണ്ടു നാൾ പലതും കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടി വന്നേയ്ക്കും. വരുന്നതുപോലെയൊക്കെ വരട്ടെ; അല്ലാതെന്തു ചെയ്യാനാണു്?"

ലളിത താക്കോൽക്കൂട്ടം നിലത്തു വലിച്ചെറിഞ്ഞിട്ട് അവിടെനിന്ന് ഓടിപ്പൊയ്ക്കളഞ്ഞു.

"നാളെ രാവിലെ നേരിത്തേട്ടു വരണേ," എന്നു ശേഖരൻ ഉറക്കെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

ലളിത അതു കേട്ട ഭാവമേ നടിക്കാതെ അതിവേഗത്തിൽ കോണിപ്പടി ഇറങ്ങിപ്പോയി. സ്വന്തം ഗൃഹത്തിൽ വന്നു നോക്കിയപ്പോൾ മുകളിലത്തെ വരാന്തയിൽ ഒരു ഭാഗത്തിരുന്നുകൊണ്ടു് ആനാകാളി കാട്ടുചെമ്പകപ്പൂകൊണ്ടു മാലകെട്ടുകയാണു്. പൂ ധാരാ

ളമായി ഒരു ഭാഗത്തു കൂട്ടിവെച്ചിട്ടുണ്ട്. ലളിത അവളുടെ സമീപത്തിൽ ചെന്നിരുന്നിട്ട് ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:— "ഈ മഞ്ഞത്തിരുന്നുകൊണ്ടു് നീ എന്തു ചെയ്കയാണു് കാളി?"

കാളി:— (മുഖമുയർത്താതെതന്നെ) "മാല കെട്ടുകയാണു്. ഇന്നു രാത്രി എന്റെ മകളുടെ കല്യാണമാണു്.

ലളിത:— "എന്നെ അറിയിച്ചില്ലല്ലോ, നീ."

കാളി:— "തീർച്ചയായിട്ടില്ലായിരുന്നു ചേച്ചി; അതാണു് അറിയിക്കാതിരുന്നതു്. ഇപ്പോഴാണു് അച്ഛൻ പഞ്ചാംഗം നോക്കിപ്പറഞ്ഞതു്, 'ഇന്നത്തെ രാത്രി കഴിഞ്ഞാൽപ്പിന്നെ ഈ മാസത്തിൽ മുഹൂർത്തമില്ല' എന്നു്. കുട്ടിക്കു പ്രായമായില്ലേ; ഇനി വെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കാൻപാടുണ്ടോ? വല്ലവിധത്തിലും യാത്രയാക്കിയാൽ മതി എന്നായിരിക്കയാണു്. രണ്ടു റുപ്പ തരാമോ, ചേച്ചീ? ഞാൻ പലഹാരം വാങ്ങിക്കൊണ്ടു വരട്ടെ."

ലളിത:— (ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) പണത്തിന്റെ കാര്യം വരുമ്പോഴേ ചേച്ചിയുള്ളു, അല്ലേ? ആട്ടെ, എന്റെ തലയണയുടെ ചുവട്ടിൽ ഉണ്ടു്; പോയി എടുത്തോളു. അപ്പോഴ, കാളി, കല്ല്യാണത്തിനു കാട്ടുചെമ്പകപ്പൂ പററുമോ?"

കാളി:— (ഗൌരവം നിറഞ്ഞ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി) “ഓഹോ പറയും. വേറെ പൂക്കളൊന്നും കിട്ടിയില്ലെങ്കിൽ അതുമതി. പെൺമക്കളുടെ വേളി പലതും ഞാൻ നടത്തീട്ടുണ്ടു്, ചേച്ചി. എനിക്കൊക്കെ അറിയാം.” എന്നു പറഞ്ഞു അവൾ പലഹാരം വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരുവാനായി താഴത്തേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിപ്പോയി. ലളിത അവിടെ ഇരുന്നു മാലകെട്ടുവാനും തുടങ്ങി.

അല്പനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കാളി മടങ്ങിവന്നു. “കല്യാണത്തിനു് എല്ലാവരേയും ക്ഷണിച്ചു കഴിഞ്ഞു. ഇനി ശേഖരച്ചേട്ടനെ മാത്രം ക്ഷണിക്കാനുണ്ടു്. ഞാൻ പോയി അതുംകൂടി കഴിച്ചേച്ചുവരട്ടെ. അല്ലെങ്കിൽ ചേട്ടൻ പരിഭവിക്കും.” എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ അങ്ങേ വീട്ടിലേയ്ക്കു നടന്നു.

നല്ല പഴക്കവും തഴക്കവും ചെന്ന ഒരു ഗൃഹനായികയായിരിക്കയാണു് ഇപ്പോൾ കാളി. എല്ലാ ജോലിയും അടുക്കിനടുക്കിനു ചെയ്തുതീർക്കുന്നതിൽ അവൾക്കു യാതൊരു വിട്ടുവീഴ്ചയും വന്നുപോകുന്നില്ല. ശേഖരച്ചേട്ടനെ ക്ഷണിച്ചു മടങ്ങിവന്ന കാളി ലളിതയോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— “ചേട്ടനു് ഒരു പൂമാല വേണമെന്നു പറഞ്ഞു. ചേച്ചി വേഗം പോയി അതൊന്നു കൊടുത്തേച്ചു വരാമോ? അപ്പോഴേയ്ക്കും

ഞാൻ ഇവിടത്തെ കാൎയ്യങ്ങളെല്ലാം ശരിപ്പെടുത്തട്ടെ. മുഹൂൎത്തത്തിനുള്ള സമയമായിപ്പോയി. ഇനി താമസമില്ല."

ലളിത:— (തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു്) "എനിക്കു കഴിയില്ല, കാളി. നീ തന്നെ പോയി കൊടുത്തിട്ടു വരൂ."

"ആട്ടെ; എന്നാൽ ഞാൻ തന്നെ പോകാം. ആ വലിയ മാല ഇങ്ങോട്ടു തന്നേയ്ക്കൂ." എന്നു പറഞ്ഞു കാളി കൈനീട്ടി.

ലളിത മാലയെടുത്തു കാളിയുടെ കൈയിൽ കൊടുക്കുവാൻ ഭാവിച്ചു. അപ്പോഴേയ്ക്കും മനസ്സിൽ എന്തോ മറ്റൊരു വിചാരം തോന്നുകയാൽ അവൾ തന്റെ അഭിപ്രായം മാററി:— "വേണ്ട, കാളി. ഞാൻ തന്നെ പോയി കൊടുത്തേച്ചുവരാം."

കാളി:— (ഗൌരവത്തിൽ) എന്നാൽ ചേച്ചി തന്നെ പൊയ്ക്കോളൂ; അതാണു നല്ലതു്. എനിക്കാണെങ്കിൽ ഇവിടെ ധാരാളം ജോലിത്തിരക്കുണ്ടു്. അങ്ങുമിങ്ങും ഒന്നു തിരിയുവാൻകൂടി ഇടയില്ലാതിരിക്കയാണു്."

അവളുടെ ആ മുഖഭാവവും സംഭാഷണരീതിയും കണ്ടിട്ടു് ലളിത ചിരിച്ചുപോയി. "എന്തൊരു പഴമക്കാരി തള്ള!" എന്നുപറഞ്ഞു ചിരിച്ചുംകൊ

ണ്ടുതന്നെ അവൾ മാലയും എടുത്തു് എഴുന്നേററു നടന്നു. മച്ചിൻമുകളിലെത്തി ശേഖരൻെറ മുറിയുടെ വാതിൽക്കൽ ചെന്നു നോക്കിയപ്പോൾ ശേഖരൻ ഏകാഗ്രമനസ്സായി എന്തോ എഴുതിക്കൊണ്ടിരിക്കയാണെന്നു് അവൾ കണ്ടു. വാതിൽ തുറന്നു് അവൾ ശേഖരൻെറ പുറകിൽ ചെന്നു നിന്നു. എന്നിട്ടും ശേഖരൻ അറിഞ്ഞില്ല. കുറേനേരം മിണ്ടാതെ ആ നിലയിൽത്തന്നെ നിന്നതിനുശേഷം അവനെ പെട്ടന്നൊന്നു പരിഭ്രമിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടി അവൾ വളരെ സാവധാനത്തിൽ കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന മാല പുറകിൽക്കൂടെ ശേഖരൻെറ കഴുത്തിൽ ഇട്ടിട്ടു് പെട്ടെന്നു് കസേരയുടെ പുറകിൽ കുനിഞ്ഞിരുന്നുകളഞ്ഞു.

അല്പമൊന്നു പരിഭ്രമിച്ചിട്ടു്, "കാളി!" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ശേഖരൻ ഉടനെ തിരിഞ്ഞുനോക്കി. അപ്പോഴാണു് ആൾ മാറിപ്പോയി എന്നു മനസ്സിലായതു്.

ശേഖരൻ:— (കടുത്ത ഗൌരവം നിറഞ്ഞ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി) "അല്ലാ, ലളിതയോ! നീ എന്താണു് ഈ ചെയ്തതു്, ലളിതേ?"

ലളിത എഴുന്നേററു നിന്നു. ശേഖരൻെറ മുഖഭാവം കണ്ടപ്പോൾ അവൾക്കു് അല്പം പരിഭ്രമം ഉണ്ടാകാതിരുന്നില്ല. "എന്താണു ശേഖരച്ചേട്ടാ?" എന്നായി അവൾ.

ശേഖരൻ:— (ആദ്യത്തെ ഗൌരവം അശേഷം വിടാതെ) "നിനക്കറിഞ്ഞുകൂടെ എന്താണെന്ന്? എന്നാൽ കാളിയോടു ചെന്നു ചോദിച്ചു വരൂ, ഇന്നു രാത്രി കഴുത്തിൽ മാലയിട്ടാൽ എന്താണു ഫലമെന്ന്."

ഇപ്പോഴാണു ലളിതയ്ക്കു കാര്യം മനസ്സിലായതു്. നിമിഷനേരത്തിനുള്ളിൽ അവളുടെ മുഖം മുഴുവനും ലജ്ജയാൽ രക്തവർണ്ണമായിത്തീർന്നു. "ഇല്ല, ഒന്നുമില്ല, ഒരു വസ്തുവുമില്ല; ഒരിക്കലുമില്ല" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടു് അവൾ ഉടനെ ഓടി മുറിയിൽ നിന്നും പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നു.

ശേഖരൻ അവളെ പുറകെ വിളിച്ചു:— "പോകല്ലേ, ലളിത. ഇതു കേട്ടിട്ടു പൊയ്ക്കോളൂ; എനിക്കൊരു കാര്യം പറയുവാനുണ്ടു്.

ശേഖരന്റെ വിളി അവളുടെ ചെവിയിലെത്താതിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, ആരു കേൾക്കാനാണു്? ഒരിടത്തും നില്ക്കാതെ അവൾ ഓടിപ്പോയി സ്വന്തം മുറിക്കുള്ളിൽ കടന്നു് തന്റെ പായയിൽച്ചെന്നു കണ്ണു മടച്ചു കിടപ്പായി.

അവൾ ശേഖരനോടു് വളരെ അടുത്തു പെരുമാറിത്തുടങ്ങീട്ടു് അഞ്ചാറു സംവത്സരങ്ങളായി. എന്നാൽ ഇങ്ങനെയൊരു സംഗതി അവൾ ഇതുവരെ കേൾക്കുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. കാര്യംവിട്ടു കളിക്കുന്നകൂട്ട

ത്തിലല്ല ശേഖരൻ. നേരംപോക്ക് അവന് വളരെ കുറയും. അവൻ ഒരിക്കലും ലളിതയെ കളിയാക്കുക പതിവില്ല. അഥവാ കളിയാക്കിയാലും ഇത്ര വളരെ ലജ്ജാകരമായ ഒരു നേരംപോക്ക് അവൻെറ വായിൽ നിന്നും പുറപ്പെട്ടമെന്ന് ഒരിക്കലും വിചാരിക്കുവാൻ പാടില്ല. ലളിത ആകപ്പാടെ ലജ്ജകൊണ്ടു മൃതപ്രാ യയായി. പത്തിരുപതു മിനിററുനേരം ആ നിലയിൽ കിടന്നതിനുശേഷം അവൾ എഴുന്നേററിരുന്നു. ശേഖ രനെ അവൾക്ക് വളരെ ഭയമായിരുന്നു. വിശേഷി ച്ചെന്തോ പറയുവാനുണ്ടെന്ന് ശേഖരൻ വിളിച്ചു പറഞ്ഞിരുന്നുവല്ലൊ. അതിനാൽ പോകണമോ വേണ്ടയോ എന്ന് അവൾ എഴുന്നേററിരുന്നു ആലോ ചനയായി. ഉടനെ "ലളിതക്കൊച്ചമ്മ ഇവിടെയുണ്ടോ? ചെറിയ യജമാനൻ വിളിക്കുന്നു കൊച്ചമ്മയെ." എ ന്നിങ്ങനെ അങ്ങേവീട്ടിലെ വാല്യക്കാരത്തി വെളിയിൽ നിന്നുകൊണ്ടു വിളിച്ചുപറയുന്നതു് അവൾ കേട്ടു. വേഗത്തിൽ അവൾ പുറത്തുവന്നു. "ഞാൻ ഇതാ വരുന്നു. നീ പൊയ്ക്കോ." എന്നുപറഞ്ഞു വാല്യക്കാര ത്തിയെ യാത്രയാക്കിയതിനുശേഷം മുകളിൽച്ചെന്നു വാതിൽപ്പഴുതിൽക്കൂടെ നോക്കിയപ്പോൾ ശേഖരൻ അപ്പോഴും ഇരുന്ന് എഴുത്തു് എഴുതുകയാണ്. കുറേ നേരം അവിടെത്തന്നെ മിണ്ടാതെ നിന്നതിനുശേഷം അവൾ, "എന്തിനാണ് എന്നെ വിളിച്ചതു്?" എന്നു വളരെ മൃദുസ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു.

ശേഖരൻ:— (എഴുതുന്ന ജോലിയിൽനിന്നു വിരമിക്കാതെ) "അടുത്തുവരൂ; പറയാം."

ലളിത:— "വേണ്ട. ഇവിടെവെച്ചുതന്നെ പറഞ്ഞാൽ മതി."

ശേഖരൻ:— (ഉള്ളുകൊണ്ടു ചിരിച്ചിട്ട്) "അശേഷം ആലോചന കൂടാതെ എന്തൊന്നാണു നീ ഈ കാണിച്ചുപോയതു്?"

ലളിത:— (കോപഭാവത്തിൽ) "തുടങ്ങി പിന്നെയും."

ശേഖരൻ:— (തിരിഞ്ഞുനോക്കിയിട്ട്) "ഞാനെന്തു പിഴച്ചു, ലളിതേ? നീതന്നെയല്ലേ ഇതൊക്കെ ചെയ്തുംവെച്ചു പോയതു്."

ലളിത:— "ഞാനൊന്നും ചെയ്തില്ല. അതിങ്ങോട്ടു മടക്കിത്തന്നേയ്ക്കു."

ശേഖരൻ:— "അതിനായിട്ടുതന്നെയാണു് നിന്നെ വിളിപ്പിച്ചതു്. അടുത്തുവരൂ, ലളിതേ. മടക്കിത്തന്നേയ്ക്കാം. നീ പകുതിയാക്കിവെച്ചു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു; ഞാൻ അതു മുഴുവനാക്കട്ടെ, ഇങ്ങോട്ടു നീങ്ങി നില്ക്കൂ."

ലളിത:— (കുറെനേരം ഒന്നും മിണ്ടാതെ വാതില്ക്കൽ മറഞ്ഞുനിന്നതിന്ന ശേഷം) "ഇങ്ങനെയൊക്കെ എന്നെ കളിയാക്കിയാൽ ഞാനിനിയൊരിക്കലും ചേട്ടന്റെ മുമ്പിൽ വരില്ല, കേട്ടോ, പറഞ്ഞേയ്ക്കാം. അതിങ്ങോട്ടു മടക്കിത്തന്നേയ്ക്കൂ."

ശേഖരൻ:— (മേശയുടെ നേരെ മുഖംതിരിച്ച് പേന കൈയിലെടുത്തിട്ട്) "എടുത്തുകൊണ്ടു പൊയ്ക്കോളൂ."

ലളിത:— "ചേട്ടൻ അവിടന്ന് ഇങ്ങോട്ട് എറിഞ്ഞു തന്നാൽ മതി."

ശേഖരൻ:— (തലയാട്ടിക്കൊണ്ട്) "അടുത്തുവരാതെ കിട്ടുകയില്ല."

"എന്നാൽ എനിക്ക് ആവശ്യവുമില്ല." എന്നു പറഞ്ഞു കോപത്തോടെ ലളിത അവിടെനിന്നു നടന്നുകളഞ്ഞു.

ശേഖരൻ:— (ഉറക്കെ) "അപ്പൊഴേ, കാര്യം പകുതിയാക്കിവെച്ചിരിക്കയാണല്ലൊ. മുഴുവനാക്കാതെ പോകുന്നതു ഭംഗിയാണോ?"

ലളിതയ്ക്കു കലശലായ ദേഷ്യം വന്നു. "ഇരിക്കയാണെങ്കിൽ ഇരുന്നോട്ടെ അവിടെത്തന്നെ." എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ടുതന്നെ അവൾ നടന്നുപോയി.

അവിടെനിന്നു നടന്നുകളഞ്ഞു എങ്കിലും ലളിത താഴത്തേയ്ക്കു പോവുകയുണ്ടായില്ല. കിഴക്കുവശത്തുള്ള വരാന്തയിൽപ്പോയി ഒരററത്തായി അവിടെയുള്ള ഇരുമ്പഴികളിൽ പിടിച്ചുംകൊണ്ടു് അവൾ മിണ്ടാതെ നില്പായി. അപ്പോൾ മുൻഭാഗത്തുള്ള ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രൻ ഉദിച്ചുയൎന്നിരുന്നു; കുളൎമയുള്ള വെണ്ണിലാവു നാലുഭാഗത്തും വ്യാപിച്ചിരുന്നു; സ്വച്ഛവും നിൎമ്മലവുമായ നീലാകാശം പ്രകൃതിയുടെ അനന്തമായ മാഹാത്മ്യത്തെ നിശ്ശബ്ദം പ്രഖ്യാപനംചെയ്തുകൊണ്ടു് ഉപരിഭാഗത്തു വിലസിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവൾ ശേഖരന്റെ മുറിയുടെ നേരെ ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചതിനുശേഷം വീണ്ടും മുഖം തിരിച്ചു് ആകാശത്തിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്പായി. അവളുടെ മനസ്സ് അപ്പോൾ വളരെ ക്ഷോഭിച്ചിരുന്നു. ലജ്ജയാലും അഭിമാനത്താലും അവളുടെ കണ്ണുകളിൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞു. അവൾ തീരെ ചെറുപ്പവുംമററുമല്ല. ഈവക വാക്കുകളിൽ അടങ്ങിയിട്ടുള്ള അൎത്ഥം പൂൎണ്ണമായി ഗ്രഹിക്കത്തക്ക പ്രാപ്തി അവൾക്കുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. എന്നിട്ടും അവളെ ഇത്തരത്തിൽ മൎമ്മഭേദകമാംവണ്ണം കളിയാക്കുകയോ! അവൾ എത്രമാത്രം താണനിലയിലുള്ളവളും നിസ്സാരയും ആണെന്നു സ്വയം മനസ്സിലാക്കത്തക്ക പ്രായം അവൾക്കായിട്ടുണ്ടു്. അനാഥയും അഗതിയും ആയതുകൊണ്ടാണു് എല്ലാവരും അവളുടെ നേരെ സ്നേഹവാത്സല്യങ്ങൾ പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്നതെന്നു്

അവൾക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. ശേഖരൻ അവളെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ട്, ലാളിക്കുന്നുണ്ട്; അവൻെറ അമ്മയും അവളെ വളരെ വാത്സല്യത്തോടുകൂടിയാണ് നോക്കിപ്പോരുന്നത്. അതിൻെറയും കാരണം മററൊന്നുമല്ലെന്ന് അവൾക്കറിയാം. സ്വന്തം എന്നു പറയുവാൻ അവൾക്കാരുമില്ല. അവളെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം യഥാർത്ഥമായ ഉത്തരവാദിത്വം ആക്കും ഇല്ലെന്നു കണ്ടിട്ടാണ്, കേവലം ഒരന്യനായിരുന്നിട്ടും, ഗിരീന്ദ്രൻ അവളെ ഉദ്ധരിക്കുവാനുള്ള കാര്യം സ്വയം പ്രസ്താവിക്കുവാൻ മുതിന്നത്.

അവൾ കണ്ണടച്ചുകൊണ്ട് വീണ്ടും വിചാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി:— ഈ കൽക്കത്താനഗരത്തിൽ അധിവസിക്കുന്ന സ്വജനങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയെപ്പററി ആലോചിക്കയാണെങ്കിൽ തൻെറ അമ്മാവൻെറ സ്ഥിതി ശേഖരൻെറ വീട്ടുകാരുടേതിനേക്കാൾ എത്രയോ താഴെയാണ്. ആ അമ്മാവന് ഒരു താങ്ങാബ്ഭാരമായിട്ടാണ് താൻ തീന്നിരിക്കുന്നത്. തുല്യസ്ഥിതിയിലുള്ള ഒരു കുടുംബത്തിൽനിന്നു ശേഖരൻെറ വിവാഹകാര്യത്തെപ്പററി ഒരാലോചന നടക്കുന്നുണ്ട്. ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ ആ ആലോചന ഉറയ്ക്കുകയും ആ കുടുംബത്തിൽനിന്നുതന്നെ ശേഖരൻ വിവാഹംചെയ്കയും ചെയ്യും. ആ വിവാഹംമൂലം നവീനറായിക്ക് അനവധി പണം ആദായവും ഉണ്ടാകും. ശേഖരൻെറ അമ്മയുടെ അടുക്കൽനിന്ന് ഈ വക

സംഗതികളെല്ലാം തനിക്കറിയുവാൻ ഇടയായിട്ടുണ്ട്. എന്നിട്ടും ശേഖരച്ചേട്ടൻ തന്നെ ഇന്ന് ഈവിധത്തിൽ അപ്രതീക്ഷിതമായി അപമാനിക്കാൻ മുതിൎന്നല്ലൊ!

അവൾ കണ്ണുതുറന്ന് മുൻവശത്തുള്ള ആകാശത്തിലേയ്ക്കു് ഒന്നു നോക്കി. എന്നാൽ ആ നോട്ടം വെറും ശൂന്യവും വിഷയഗ്രഹണത്തിനു തീരെ അസമൎത്ഥവുമായിരുന്നു. തന്റെ ശീതളകരങ്ങളാൽ പ്രപഞ്ചത്തെയാകമാനം സകരുണം തലോടി പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടു് അവിടെ നില്ക്കുന്ന അമൃതകിരണനേയോ, ആ നിശാനാഥന്റെ സ്നിഗ്ദ്ധകരസ്പൎശത്താൽ കോൾമയിർക്കൊള്ളുന്ന പ്രകൃതിദേവിയുടെ മനോഹരമൂൎത്തിയേയോ അവൾ കാണുകയുണ്ടായില്ല. വിചാരമഗ്നമായ അന്തരംഗത്തിന്റെ വികാരതരളതയ്ക്കു വശംവദയായി ബാഹ്യലോകത്തോടുള്ള ബന്ധത്തെ വിസ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് എത്രനേരമാണു് അവൾ അവിടെ അങ്ങനെ നിന്നുപോയതെന്നു് അവൾക്കുതന്നെ നിശ്ചയമില്ല. പെട്ടെന്നു് എന്തോ ഒന്നു് തന്റെ ശരീരത്തെ സ്പൎശിച്ചതുപോലെ തോന്നുകയാൽ അവൾ പരിഭ്രമിച്ചു തിരിഞ്ഞു നോക്കി. പുറകിലായി ശേഖരൻ നിശ്ശബ്ദം ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു നില്പുണ്ടു്. കുറച്ചുനേരം മുമ്പു് ഏതു സമ്പ്രദായത്തിലാണോ തന്റെ കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന പൂമാല താൻ ശേഖരന്റെ കണ്ഠത്തിൽ അൎപ്പിച്ചതു്, അതേ സമ്പ്രദായത്തിൽത്തന്നെ ആ പൂമാല ഇപ്പോൾ തന്റെ കഴുത്തിൽത്തന്നെ തിരിച്ചെ

ത്തിയിരിക്കുന്നതായി അവൾ കണ്ടു. ലളിതയ്ക്കു കരച്ചിൽ വന്നു മുട്ടിപ്പോയി. സംസാരിക്കുവാൻ അവൾക്കു് ഒച്ച പൊങ്ങിയില്ല. എങ്കിലും പ്രയാസപ്പെട്ടു കണ്ഠം ശരിപ്പെടുത്തിയതിനു ശേഷം അവൾ, "എന്താണു് ഈ ചെയ്തതു്?" എന്നൊരു ചോദ്യത്താൽ തന്റെ മനോവേദനയെ വ്യക്തമാക്കി.

ശേഖരൻ:— "നീ എന്താണു ചെയ്തതു്?"

"ഞാൻ ഒന്നും ചെയ്തില്ല." എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവൾ മാല വലിച്ചുപൊട്ടിച്ചുകളയുവാനായി അതിന്മേൽ കൈവെച്ചു. എന്നാൽ പെട്ടെന്നു ശേഖരന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു് ഒന്നു നോക്കിപ്പോയതിനാൽ പൊക്കിയ കൈ അവൾ അങ്ങനെതന്നെ താഴ്ത്തിക്കളഞ്ഞു. മാല പൊട്ടിച്ചുകളയുവാൻ അവൾക്കു ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. അവൾ കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ ആവലാതിപ്പെട്ടു:— "എനിക്കു് ആരുമില്ലാത്തതുകൊണ്ടല്ലേ ചേട്ടൻ ഇങ്ങനെയെല്ലാം എന്നെ അപമാനിക്കുന്നതു്?"

അത്രയുംനേരം ശേഖരൻ ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു നില്ക്കുകയായിരുന്നു. ലളിതയുടെ ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ടു് അവൻ അല്പം വല്ലാതെയായി. ഒരു കുട്ടിയുടെ നേരംപോക്കുപറച്ചിലല്ല അതെന്നു് അവനു മനസ്സിലായി.

ശേഖരൻ:— "ഞാൻ നിന്നെയാണോ അപമാനിച്ചതു്? അതോ, നീ എന്നെ അപമാനിച്ചതോ?"

ലളിത:— (കണ്ണു തുടച്ചിട്ടു് അല്പം ഭയത്തോടെ) "ഞാൻ എന്താണു് അപമാനിച്ചതു്?"

ശേഖരൻ:— (കുറെനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നതിനു ശേഷം സാധാരണമട്ടിൽ) "അല്പമൊന്നാലോചിച്ചുനോക്കിയാൽ എല്ലാം മനസ്സിലാകും. ഈയിട നിന്റെ ഭാവം കുറച്ചു കടന്നുപോകുന്നുണ്ടു്. വിദേശത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നതിനു മുമ്പായി ഞാൻ അതൊന്നു് അമർത്തിവെച്ചു, അത്രേയുള്ളു."

ലളിത മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ മുഖവും താഴ്ത്തി നില്പായി. ചന്ദ്രിക പരിപൂർണ്ണധാവള്യത്തോടെ എങ്ങും പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതു വരാന്തയിലും നല്ലവണ്ണം വ്യാപിച്ചിരുന്നു. ആ നിലാവത്തു് ഇരുവരും അനങ്ങാതെ അവിടെത്തന്നെ നിലകൊണ്ടു. താഴെ, ഗുരുചരണന്റെ ഗൃഹത്തിലെ രണ്ടാമത്തെ നിലയിൽ നിന്നു്, കാളിയുടെ മകളുടെ വിവാഹവേളയിലുള്ള മംഗലകരമായ ശംഖനാദം വ്യക്തമായി മുഴങ്ങുന്നതു് ആ അവസരത്തിൽ അവരുടെ കർണ്ണങ്ങളിൽ വന്നലച്ചു.

ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾ ആ നിലയിൽത്തന്നെ കഴിഞ്ഞുപോയി. ശേഖരനാണ് ആദ്യമായി മൌനത്തെ ഭഞ്ജിച്ചതു്:— "ഇനി അധികം ഈ മഞ്ഞത്തു നില്ക്കണ്ട, ലളിതേ. താഴെ പൊയ്ക്കോളൂ."

ലളിത:— "പൊയ്ക്കോളാം" (പെട്ടെന്നു ശേഖരന്റെ കാല്ക്കൽ സാഷ്ടാംഗം വീണു നമസ്കരിച്ചതിനുശേഷം എഴുന്നേററുനിന്നിട്ട്) "ഞാൻ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നുകൂടി പറഞ്ഞു തന്നിട്ടു വേണം അവിടുന്നു പോകുവാൻ."

ശേഖരൻ ചിരിച്ചു; ഒന്നു സംശയിച്ചുനിന്നു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അവൻ ഇരുകൈകളും നീട്ടി ലളിതയെ പിടിച്ചു തന്റെ മാറോടു ചേർത്താശ്ലേഷിച്ചിട്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "ഒന്നും പറഞ്ഞുതരേണ്ട ആവശ്യമില്ല, ലളിതേ. ഇന്നുമുതൽ എല്ലാം തന്നെത്താൻ നിനക്കു മനസ്സിലായിക്കൊള്ളും."

ലളിതയുടെ സർവ്വാംഗവും രോമാഞ്ചംകൊണ്ടു വിറച്ചു. അവൾ ശേഖരന്റെ ഹസ്തബന്ധത്തിൽനിന്നു വേർപെട്ടു മാറിനിന്നിട്ടു പറഞ്ഞു:— "ഞാൻ ഒന്നും ഓർക്കാതെ പെട്ടെന്നു അവിടുത്തെ കഴുത്തിൽ മാലയിട്ടുപോയി. അതുകൊണ്ടാണോ അവിടുന്ന് ഇങ്ങനെ പ്രവർത്തിച്ചതു്?"

ശേഖരൻ:— (ചിരിച്ചു തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു്) "അല്ല, അല്ല. ഞാൻ വളരെ നാളായി ആലോചിച്ചു വരുന്ന ഒരു കാര്യമാണിതു്. ഒന്നും തീർച്ചപ്പെടുത്തുവാൻ ഇതുവരെ എനിക്കു കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. ഇന്നു ഞാൻ അതു തീരുമാനിച്ചു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, നിന്നെക്കൂടാതെ ജീവിക്കുവാൻ പ്രയാസമാണെന്നു് ഇന്നാണു് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാക്കുവാൻ സാധിച്ചതു്."

ലളിത:— "പക്ഷേ, അവിടത്തെ അച്ഛൻ കേട്ടാൽ കലശലായി ദേഷ്യപ്പെടുമല്ലൊ. അമ്മ അറിഞ്ഞാൽ വ്യസനിക്കുമല്ലൊ. ഇതു നടക്കുന്ന കാര്യമല്ലല്ലൊ, ശേഖരച്ചേട്ടാ—"

ശേഖരൻ:— "അച്ഛൻ കേട്ടാൽ ദേഷ്യപ്പെടുമെന്നുള്ളതു ശരിതന്നെയാണു്. എന്നാൽ അമ്മയ്ക്കു വളരെ സന്തോഷമേ ഉണ്ടാവുകയുള്ളു. അതെന്തെങ്കിലുമാകട്ടെ. സംഭവിക്കേണ്ടതു സംഭവിച്ചു കഴിഞ്ഞു. ഇനി അതു മാററുവാൻ നിനക്കും എനിക്കും സാദ്ധ്യമല്ല. താഴെ പോയിട്ടു് അമ്മയെ നമസ്കരിക്കൂ.

എട്ടാം അദ്ധ്യായം

ഒരു മൂന്നു മാസത്തിനുശേഷം ഒരു ദിവസം ഗുരുചരണൻ വാടിയ മുഖവുമായി നവീനറായിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. നിലത്തു് ഒരു ഭാഗത്തായി വിരിച്ചിട്ടുള്ള വിരിയിന്മേൽ ചെന്നു് ഇരിക്കുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നു തടുത്തിട്ടു് ഇങ്ങനെ ലഹളകൂട്ടി:— "അരുതു്, അരുതു്. അവിടെ ഇരിക്കരുതു്. ആ കസേരയിൽ പോയിരുന്നോളു. ഈ സമയത്തു് എനിക്കു് രണ്ടാമതും കുളിക്കുവാൻ പ്രയാസമാണു്. ജാതിയും മററും കളഞ്ഞുകുളിച്ചു, ഇല്ലേ, ഹേ?"

ഗുരുചരണൻ ദൂരെയുള്ള ഒരു കസേരയിൽ ച്ചെന്നു മുഖവും താഴ്ത്തി ഇരിപ്പായി. അയാൾ ഹിന്ദുമതം ഉപേക്ഷിച്ചു് വിധിപ്രകാരമുള്ള ദീക്ഷയ്ക്കുശേഷം ബ്രാഹ്മമതം സ്വീകരിച്ചിട്ടു് അന്നേയ്ക്കു് അഞ്ചാറു ദിവസം കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അന്നാണു് ആ വിവരം പൊടിപ്പും തൊങ്ങലും ചേർന്ന വിചിത്രമായ രീതിയിൽ തനി ഹിന്ദുവായ നവീനറായിയുടെ ചെവിയിൽ എത്തിയതു്. നവീനന്റെ കണ്ണിൽനിന്നും തീപ്പൊരി പറന്നു തുടങ്ങി. ഗുരുചരണൻ ഒന്നും സംസാരിക്കാതെ അതേ നിലയിൽ തലയും താഴ്ത്തി ഇരുന്നതേയുള്ളു. ആരോടും ഒന്നും ആലോചിക്കാതെയാണു്

അയാഠം ഈ മതപരിവൎത്തനം നടത്തിയതു്. ആ സംഭവത്തിനുശേഷം അയാളുടെ ഗൃഹത്തിൽ കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലും ഒഴിഞ്ഞ സമയമേ ഇല്ല. ശാന്തിയും സമാധാനവും ആ കുടുംബത്തിൽനിന്നും യാത്രപറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

"ഒന്നും മിണ്ടാത്തതെന്താണു്, ഹേ? വാസ്തവം തന്നെയല്ലേ ഇതു്?" എന്നു നവീനറായി വീണ്ടും ക്രോധതാമ്രാക്ഷനായി ചോദിച്ചു.

ഗുരുചരണൻ:— (ബാഷ്പപൂൎണ്ണങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടി) "അതെ".

നവീനറായി:— "എന്തിനാണു് ഈ പ്രവൃത്തി ചെയ്തതു്? നിങ്ങഠക്കു മാസത്തിൽ 60 ക. ശമ്പളമില്ലേ? നിങ്ങഠ—" ക്രോധത്താൽ നവീനറായിയുടെ വായിൽനിന്നു വാക്കുകഠ പുറപ്പെടാതായി.

ഗുരുചരണൻ:— (കണ്ണുകഠ തുടയ്ക്കുകയും അടഞ്ഞുപോയ കണ്ഠം ശരിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തതിനുശേഷം) "എനിക്കപ്പോഠ ബോധമുണ്ടായിരുന്നില്ല, ചേട്ടാ. അസഹ്യമായ മനോവേദനകൊണ്ടു്, കഴുത്തിൽ കയറിടുകയൊ, ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയാവുകയോ, ഏതാണു വേണ്ടതെന്നു തീരുമാനിക്കുവാൻ കഴിയാതെ ഞാൻ നന്നോ

കഴഞ്ഞി. ഒടുവിൽ എനിക്കുതോന്നി, ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നതിനേക്കാൾ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയാവുക തന്നെയാണു നല്ലതെന്നു്. അതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയായതു്."

നവീനറായി:— (അസഹ്യമായ അമർഷത്തോടെ) "വളരെ നന്നായി! സ്വന്തം കഴുത്തിൽ കയറിടാൻ ധൈര്യമില്ലാഞ്ഞിട്ടു് ജാതിയുടെ കഴുത്തിൽ കയറിട്ടു മുറുക്കി, ഇല്ലേ? ആട്ടെ, പൊയ്ക്കോളു. മേലാൽ ഈ കരിതേച്ച മുഖവുംകൊണ്ടു് എന്റെ മുമ്പിൽ വരണ്ട. മന്ത്രിമാരായി ഇപ്പോൾ അടുത്തുകൂടീട്ടുള്ള ആളുകളുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു തന്നെ പൊയ്ക്കോളു. പെൺമക്കളെ കണ്ട ചണ്ഡാലനും ചെരുപ്പുകുത്തിക്കും കെട്ടിക്കൊടുത്തു തൃപ്തനായിക്കോളു; പൊയ്ക്കോളു."

ഇത്രയും പറഞ്ഞു് അതിഥിയെ യാത്രയാക്കിയ ഭാവത്തിൽ നവീനറായി മുഖംതിരിച്ചു് ഇരുന്നുകളഞ്ഞു. ഗുരുചരണനാകട്ടെ കണ്ണുകൾ തുടച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ അവിടെനിന്നു പുറത്തുകടന്നുപോകയും ചെയ്തു.

കോപത്താൽ കലികൊണ്ട നവീനറായിക്കു്, ഇനി എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നാലോചിച്ചിട്ടു്, ഒരു പിടിയും കിട്ടിയില്ല. ഗുരുചരണൻ തന്റെ പിടിയിൽനിന്നും തീരെ വിട്ടുപോയി എന്നും ഇനി എളുപ്പത്തിലൊന്നും കൈയിലകപ്പെടുവാൻ മാർഗ്ഗമില്ലെന്നും

അദ്ദേഹത്തിന്ന മനസ്സിലായി. നൈരാശ്യംമൂലമുണ്ടായ അമർഷാഗ്നി ആളിക്കത്തുകയാൽ അയാളെ കുടുക്കുവാൻ ഇനിയും വല്ല പഴുതും ഉണ്ടോ എന്ന് അദ്ദേഹം വീണ്ടും നല്ലവണ്ണം ഒന്ന് ആലോചിച്ചുനോക്കി. ഒടുവിൽ നിരാശനായിത്തീൎന്ന അദ്ദേഹം അന്നുതന്നെ ഒരു കല്ലാശാരിയെ വരുത്തി രണ്ടു വീടുകളേയും തമ്മിൽ കൂട്ടിയോജിപ്പിച്ചിരുന്ന ഭാഗം പൊളിച്ചുകളഞ്ഞു് അങ്ങുമിങ്ങും ഗതാഗതം ചെയ്യാനുള്ള വഴി മുട്ടിക്കുകയും അവിടെ അത്യുന്നതമായ ഒരു മതിൽ കെട്ടിപ്പൊക്കുകയും ചെയ്തു.

അനേകം നാഴിക അകലെ വിദേശസഞ്ചാരത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരുന്ന ഭുവനേശ്വരിയും ഈ മതപരിവൎത്തനവൃത്താന്തം ശേഖരൻ പറഞ്ഞു് അറിയുകയുണ്ടായി. അതു കേട്ടപ്പോൾ അവർ കരഞ്ഞുപോയി:— "ഈ ദുർബ്ബുദ്ധി അയാൾക്കു് ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തതു് ആരാണു്, ശേഖര?"

ഉപദേശം ആരുടേതായിരിക്കുമെന്നു ശേഖരൻ ശരിക്കു് ഊഹിക്കാതിരുന്നില്ല. പക്ഷേ, തന്റെ ഊഹം പുറത്തു കാണിക്കാതെ അവൻ ഇങ്ങനെയാണു പറഞ്ഞതു്:—"എന്താണമ്മേ ഇതിൽ ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാനുള്ളതു്? രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞാൽ നിങ്ങളൊക്കെത്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജാതിഭ്രഷ്ടു കല്പിച്ചു് അവരുടെ കുടുംബത്തെ ഒററതിരിച്ചു നിൎത്തുമായിരു

ന്നില്ലേ? അദ്ദേഹം എങ്ങനെയാണു് ഇത്രയധികം പെൺകുട്ടികളെ വിവാഹംചെയ്തു കൊടുക്കുന്നതു്? ഞാൻ ആലോചിച്ചതിൽ ഒരു വഴിയും കാണുന്നില്ല."

ഭുവനേശ്വരി:— (തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു്) "അതിനൊന്നിനും മുട്ടുവരില്ല, ശേഖരാ; എന്നുതന്നെയല്ല, അതിനുവേണ്ടി ജാതി വേണ്ടെന്നുവെക്കുകയാണെങ്കിൽ പലർക്കും അങ്ങനെ ചെയ്യേണ്ടിവരും. ഈശ്വരൻ ലോകത്തിൽ മനുഷ്യരെ സൃഷ്ടിച്ചുവിട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അവരെ വേണ്ടവിധം സംരക്ഷിക്കാനും അദ്ദേഹത്തിനറിയാം."

ശേഖരൻ യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. കണ്ണുകൾ തുടച്ചുകൊണ്ടു് ഭുവനേശ്വരി വീണ്ടും തുടന്നു:— "ആ ലളിതയെ ഞാൻ കൂടെക്കൊണ്ടുവന്നിരുന്നു എങ്കിൽ, ഞാൻതന്നെ അവൾക്കുവേണ്ടി എന്തെങ്കിലും ഒരുനിവൃത്തി ചെയ്തുകൊടുക്കേണ്ടിവരുമായിരുന്നു. ആ ചുമതല ഞാൻ നിർവ്വഹിക്കയും ചെയ്യുമേ. ഇതൊക്കെ മുൻകൂട്ടി കരുതീട്ടാണു് ഗുരുചരണൻ അവളെ പറഞ്ഞയയ്ക്കാത്തതെന്നു ഞാനുണ്ടോ അറിഞ്ഞു? പരമാർത്ഥമായും അവളുടെ വിവാഹത്തെപ്പററിയുള്ള ആലോചന നടക്കുന്നുണ്ടെന്നാണു് ഞാൻ ധരിച്ചുപോയതു്."

ശേഖരൻ:— (അമ്മയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കുനോക്കി അല്പം ലജ്ജാഭാവത്തിൽ) "എന്നാൽ ഇനിയും

അങ്ങനെ ചെയ്യാമല്ലൊ, അമ്മേ. ഇപ്പോൾത്തന്നെ വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോയി ആ കാര്യം നടത്തിക്കൊടുക്കരുതേ? അവൾ ബ്രാഹ്മമതം സ്വീകരിച്ചിട്ടൊന്നുമില്ലല്ലൊ. അവളുടെ അമ്മാവനല്ലേ മതം മാറിയുള്ളു. യഥാർത്ഥത്തിൽ അദ്ദേഹം അവളുടെ ആരും അല്ല താനും. ലളിതയ്ക്കു സ്വന്തമായിട്ടു വേറെ ആരുമില്ലാത്തതുകൊണ്ടല്ലേ അവൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീട്ടിൽ താമസിച്ചുവരുന്നതു്."

ഭുവനേശ്വരി:— (ആലോചിച്ചുനോക്കീട്ടു്) "അതു ശരിതന്നെയാണു്. പക്ഷേ, നിന്റെ അച്ഛന്റെ പ്രകൃതം നിനക്കറിയാമല്ലൊ. അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരിക്കലും അതു് ഇഷ്ടമാവുകയില്ല. ചുരുക്കത്തിൽ അവരുമായി കണ്ടു സംസാരിക്കാനുംകൂടി അദ്ദേഹം സമ്മതിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല."

ആ സംശയം ശേഖരന്റെ മനസ്സിലും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവൻ പിന്നെയൊന്നും പറയാൻ നില്ക്കാതെ അവിടെനിന്നും നടന്നു.

അതിനുശേഷം ഒരു മിനിററുനേരം പോലും വിദേശത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ ശേഖരനു് ഇഷ്ടമില്ലാതായി. രണ്ടുമൂന്നു ദിവസം പിന്നെയും ഉന്മേഷശൂന്യനായി അങ്ങുമിങ്ങും ചുററിനടന്നു്, അങ്ങനെ ഇങ്ങനെ കഴിച്ചുകൂട്ടിയതിനുശേഷം ഒരു ദിവസം

സന്ധ്യയ്ക്ക് അവൻ അമ്മയുടെ അടുക്കൽച്ചെന്ന് ഇങ്ങനെ അറിയിച്ചു:— "ഇനി ഇവിടെ താമസിക്കാൻ സുഖം തോന്നുന്നില്ല, അമ്മേ. പോകാം, നമുക്കു നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോകാം."

ഭുവനേശ്വരി:— (അശേഷം സംശയംകൂടാതെ സമ്മതഭാവം പ്രദർശിപ്പിച്ചുകൊണ്ട്) "എന്നാൽ അങ്ങനെതന്നെയാകട്ടെ, ശേഖര. എനിക്കും മതിയായി. ഒരു സുഖവും തോന്നുന്നില്ല."

അമ്മയും മകനും പിറേറദിവസം തന്നെ നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. വീട്ടിൽ വന്നു നോക്കിയപ്പോൾ മുകളിലത്തെ ഗതാഗതമാർഗ്ഗം മുടക്കി ഇടയ്ക്കു മതിൽ കെട്ടിപ്പൊക്കിയിരിക്കുന്നതായി അവർ കണ്ടു. ഗുരുചരണന്മായി മേലാൽ യാതൊരു സഹവാസവും പാടില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, അന്യോന്യം കണ്ടു സംസാരിക്കുകകൂടി വയ്യെന്നാണ് ഗൃഹനായകന്റെ അഭിപ്രായമെന്ന് ആരോടും ചോദിക്കാതെ തന്നെ അവർ ഗ്രഹിച്ചുകഴിഞ്ഞു.

രാത്രി ശേഖരൻ ഊണു കഴിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ അമ്മയും അടുത്തുണ്ടായിരുന്നു. വർത്തമാനത്തിനിടയിൽ അമ്മ മകനോടു പറഞ്ഞു:— "ലളിതയെ ആ ഗിരീന്ദ്രബാബുവിനു വിവാഹംചെയ്തു കൊടുക്കുവാനുള്ള ആലോചനയാണു നടക്കുന്നതെന്നു കേട്ടു. അതെനിക്കു പണ്ടുതന്നെ അറിയാമായിരുന്നു."

ശേഖരൻ:— (തല പൊക്കാതെതന്നെ) "ആരാണ്' പറഞ്ഞത്?"

ഭുവനേശ്വരി:— "അവളുടെ അമ്മായിഅമ്മ തന്നെ. ഉച്ചയ്ക്കു നിന്റെ അച്ഛൻ ഉറങ്ങിക്കിടന്ന അവസരം നോക്കി ഞാൻ തന്നെ അവിടെപ്പോയി അവരെ കണ്ടു. എന്നെ കണ്ടതോടുകൂടി ആ സാധു പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുപോയി. ഞാൻ വരുന്നതുവരെ കരച്ചിൽ നിറുത്തീട്ടില്ല. കരഞ്ഞു കരഞ്ഞു' അവരുടെ കണ്ണും മുഖവും വല്ലാതെ വീത്തുപോയി. (കുറേനേരം മൌനം അവലംബിച്ചിരുന്നതിന്റെശേഷം വസ്ത്രാഞ്ചലത്താൽ സ്വന്തം കണ്ണുകൾ ഒപ്പിയിട്ട്') തലയിലെഴുത്തുതന്നെ ശേഖരാ; അല്ലാതെ, മറെറാന്നും പറയുവാൻ ഞാൻ കാണുന്നില്ല. തലയിലെഴുത്തിനെ മായ്ക്കുവാൻ ആക്കും ശക്തിയില്ല. പിന്നെ ആരെയാണ്' കുററപ്പെടുത്താനുള്ളതു്! എന്തുമാകട്ടെ; ഗിരീന്ദ്രൻ നല്ലൊരു കുട്ടിയാണ്'; സ്വത്തും ധാരാളമുണ്ട്'. ലളിതയ്ക്കു കഷ്ടപ്പാടൊന്നും ഉണ്ടാവുകയില്ല."

ശേഖരൻ യാതൊന്നും അതിനു മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. തലയും താഴ്ത്തിയിരുന്നു ചോററിൽ കൈയിട്ട്' ഇളക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതല്ലാതെ ഒരു വററുപോലും പിന്നീട്' അവൻ കഴിക്കയുണ്ടായില്ല. സ്വല്പനേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അമ്മ അവിടെനിന്നും എഴുന്നേററു

പോയി. ഉടനെ അവനും എഴുന്നേററു കൈയും മുഖവും കഴുകി സ്വന്തംമുറിയിൽപ്പോയി കിടക്കയിൽ ചെന്നു കിടന്നു.

പിറേറദിവസം സന്ധ്യയ്ക്കു് ഒന്നു പുറത്തുപോയി ചുററിവരുവാനായി ശേഖരൻ വീട്ടിൽനിന്നിറങ്ങി. ഗുരുചരണൻെറ വീടിനു മുൻവശത്തെത്തിയപ്പോൾ അവിടെ പുറത്തളത്തിൽ പതിവുപോലെയുള്ള ചായകുടിസ്സദസ്സു കൂടിയിരിക്കയായിരുന്നു. വത്തമാനവും, നേരംപോക്കും, ചിരിയും പൊടിപൊടിച്ചു നടക്കുന്നുണ്ടു്. അവിടത്തെ ആ ലഹളയെല്ലാം ചെവിയിൽ എത്തിയ ഉടനെ ശേഖരൻ അല്പനേരം എന്തോ ആലോചിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടെത്തന്നെ നിന്നു. അതിനുശേഷം പതുക്കെപ്പതുക്കെ നടന്നു്, പടിവാതിൽത്തള്ളിത്തുറന്നു് അകത്തുകടന്നു് ശബ്ദത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കിച്ചെന്നു്, പുറത്തളത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. പെട്ടെന്നു് അവിടത്തെ ലഹളയെല്ലാം നിശ്ശേഷം ശമിച്ചു. അവനെ കണ്ടപ്പോൾ എല്ലാവരുടേയും മുഖം വല്ലാതെയായി.

ശേഖരൻ മടങ്ങിവന്ന വിവരം ലളിതയല്ലാതെ മററാരും അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അന്നു ഗിരീന്ദ്രനെക്കൂടാതെ മറെറാരു മാന്യനുംകൂടി ആ സദസ്സിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം വിസ്മയത്തോടുകൂടി ശേഖരനെത്തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഗിരീന്ദ്രനാകട്ടെ ഗൌരവം നിറഞ്ഞ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി ചുമരിന്മേൽ ദൃഷ്ടി പതിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും ഇരിപ്പായി. എല്ലാവരേ

ക്കാളും ഉച്ചത്തിൽ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു് ഗുരുചരണനാണു്; അയാളുടെ മുഖം പെട്ടെന്നു തീരെ വിവർണ്ണമായിപ്പോയി. അയാളുടെ അരികെ നിന്നുകൊണ്ടു് ലളിത അപ്പോഴും ചായ പകരുകയാണു്. മുഖമുയർത്തി അവളൊന്നു നോക്കി; ഉടനെ തല താഴ്ത്തുകയും ചെയ്തു.

ശേഖരൻ ഗുരുചരണനെ യഥായോഗ്യം അഭിവാദനം ചെയ്തു് അടുത്തുചെന്നു് ഒരു പീഠത്തിന്മേൽ ഇരുന്നതിനു ശേഷം ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:— "അല്ലാ, എല്ലാം പെട്ടെന്നു നിർത്തിക്കളഞ്ഞതെന്താണു്?"

ഗുരുചരണൻ ആശീർവ്വദിക്കുന്നതുപോലെ മൃദുസ്വരത്തിൽ എന്തോ പറഞ്ഞു. പക്ഷേ, ഒന്നും വ്യക്തമായി കേൾക്കപ്പെട്ടില്ല.

ഗുരുചരണന്റെ മനോഭാവം ശേഖരനു മനസ്സിലായി. അതിനാൽ ആലോചനയ്ക്കു് അവസരം കൊടുക്കുന്നതിനായി അവൻ സ്വന്തം കാര്യം എടുത്തിട്ടു. തലേദിവസം രാവിലത്തെ വണ്ടിക്കു മടങ്ങിയെത്തിയ വിവരം, അമ്മയുടെ രോഗത്തിനു് ആശ്വാസം ഉണ്ടെന്നുള്ള കാര്യം, പടിഞ്ഞാറൻദിക്കിലെ വിശേഷങ്ങൾ, വഴിക്കു കണ്ട കാഴ്ചകൾ—എന്നു തുടങ്ങി പല പല സംഗതികളും ഒന്നിനു പുറകെ ഒന്നായി തടവുകൂടാതെ പറഞ്ഞുതീർത്തതിനു ശേഷം ഒടുവിൽ

ആ അപരിചിതനായ യുവാവിൻെറ മുഖത്തേയ്ക്കു കൌതുകത്തോടെ ഒന്നു നോക്കി.

ആത്മനിയന്ത്രണത്തിനുള്ള അവസരം ഗുരുചരണന് ഇതിനിടയിൽ ലഭിക്കുകയുണ്ടായി. അപരിചിതനായ യുവാവിനെ അയാൾ ഇങ്ങനെ പരിചയപ്പെടുത്തി:— "ഇദ്ദേഹം നമ്മുടെ ഗിരീന്ദ്രൻെറ ഒരു സ്നേഹിതനാണ്; സ്വന്തം നാട്ടുകാരനാണ്; സഹപാഠിയുമാണ്. വളരെ നല്ല സ്വഭാവം. ശ്യാമ്ബസാറിലാണ് താമസം. എങ്കിലും ഞാനുമായി പരിചയപ്പെടുവാൻ ഇടയായതുമുതൽ മിക്കപ്പോഴും ഇവിടെ വന്നു കണ്ടുസംസാരിച്ചു പോക പതിവാണ്."

"അതേ, അതേ, നല്ല കുട്ടിതന്നെ!" എന്നു ശേഖരൻ ഉള്ളിൽത്തന്നെ ഉച്ചരിച്ചു. അല്പനേരം മിണ്ടാതിരുന്നതിനുശേഷം അവൻ വീണ്ടും ഇങ്ങനെ കുശലാന്വേഷണം ചെയ്തു:— "വേറെ വിശേഷങ്ങൾ എന്തൊക്കെയാണ്? എല്ലാം സുഖം തന്നെയല്ലേ?"

ഗുരുചരണൻ അതിനു മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ തലയും താഴ്ത്തിയിരിപ്പായി. ശേഖരൻ എഴുന്നേററു പോകുവാൻ ഭാവിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോഴേ അയാൾ മൌനം ഭഞ്ജിച്ചുള്ളു:— "ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് ഇങ്ങോട്ടൊക്കെ ഒന്നു വന്നേച്ചു പോകണം, ശേഖരാ. ഞങ്ങളെ തീരെ ഉപേക്ഷിച്ചുകളയരുതു്. വർത്തമാനമെല്ലാം കേട്ടിരിക്കുമല്ലോ."

"കേട്ടു" എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ശേഖരൻ വീട്ടിനുള്ളിലേയ്ക്കു നടന്നു. ഉത്തരക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ അകത്തുനിന്നു ഗൃഹനായികയുടെ രോദനസ്വരം കേൾക്കാറായി. ഗുരുചരണൻ നമ്രമുഖനായിരുന്ന് ഉടുതുണിത്തുമ്പുകൊണ്ടു കണ്ണുകൾ ഒപ്പുവാൻ തുടങ്ങി. ഗിരീന്ദ്രനാകട്ടെ കുററക്കാരൻേറതുപോലെയുള്ള മുഖഭാവത്തോടുകൂടി ഒന്നും മിണ്ടാതെ ജനാലപ്പഴുതിൽക്കൂടെ പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരിപ്പുമായി. ലളിത മുമ്പുതന്നെ അവിടെനിന്നു പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുശേഷം ശേഖരൻ അടുക്കളയിൽനിന്നു പുറത്തുവന്ന് വരാന്തയിൽക്കൂടെ അകത്തളത്തിൽ കടന്നപ്പോൾ അവിടെ വാതലിൻെറ മറയിലായി ഇരുട്ടത്തു ലളിത നില്ക്കുന്നതു കണ്ടു. അവൾ നിലത്തുവീണു സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ചതിനുശേഷം എഴുന്നേററു ശേഖരൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു നീങ്ങി, എന്തോ പ്രത്യാശിക്കുന്നതുപോലെ, കുറേനേരം തലയുയർത്തി അവൻെറ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. അതിശേഷം അല്പം പിൻവാങ്ങിനിന്നിട്ട് വളരെ മൃദുസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:— "എൻെറ എഴുത്തിനു മറുപടിയൊന്നും അയയ്ക്കാത്തത് എന്തുകൊണ്ടാണ്?"

ശേഖരൻ:— "എഴുത്തോ! എനിക്കു കിട്ടിയില്ലല്ലോ. എന്താണ് എഴുതിയിരുന്നത്?"

ലളിത:— "പലതും എഴുതിയിരുന്നു. അതുപോകട്ടെ. ഇനി ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞിട്ടു കാര്യമില്ലല്ലൊ. വർത്തമാനമെല്ലാം കേട്ടില്ലെ? ഇനി എന്താണ് അവിടുത്തെ കല്പന എന്ന് എന്നോടു പറയണം."

ശേഖരൻ:— (വിസ്മയത്തോടുകൂടി) "എന്റെ കല്പനയോ! എന്റെ കല്പനകൊണ്ടു എന്താണു കാര്യം?"

ലളിത:— (അല്പം ശങ്കയോടെ ശേഖരന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ട്) "എന്താണ് ഇങ്ങനെ ചോദിക്കുന്നതു്?"

ശേഖരൻ:— "അങ്ങനെയല്ലാതെ പിന്നെ എന്താണു ഞാൻ ചോദിക്കേണ്ടതു്, ലളിതേ? ആരുടെ മേലാണു ഞാൻ കല്പന ചെലുത്തുന്നതു്?"

ലളിത:— "എന്റെ മേൽ. അല്ലാതെ പിന്നെ ആരുടെ മേലാണ്?"

ശേഖരൻ:— "നിന്റെ മേൽ ഞാനെന്തിനു കല്പന ചെലുത്തുന്നു? അഥവാ ചെലുത്തിയാൽത്തന്നെ നീ അതു് അനുസരിക്കണമെന്നുണ്ടോ?"

അവന്റെ സ്വരത്തിൽ ഗാംഭീര്യത്തോടൊപ്പം അല്പം ദയനീയതയും കലർന്നിരുന്നു.

ലളിത:— (അത്യന്തം ഭയത്തോടെ ഒന്നുകൂടി അടുക്കലേയ്ക്കു നീങ്ങിനിന്നു ദയനീയമായ സ്വരത്തിൽ)

"മതി മതി. കളിയും നേരംപോക്കും പറയുവാനുള്ള സമയമല്ല ഇതു്. ഞാനെന്താണു വേണ്ടതെന്നു് ഉപദേശിക്കാൻ ദയവുണ്ടാകണം. ഭയത്താൽ രാത്രി എനിക്കു് ഉറക്കംകൂടിയില്ല."

ശേഖരൻ:— "എന്തു ഭയമാണു്?"

ലളിത:— "എന്തു ഭയമാണെന്നോ? കൊള്ളാം. അവിടുന്നു് അടുത്തില്ല; അമ്മയും ഇല്ല ഇവിടെ. ഭയമാവില്ലേ പിന്നെ? ഇതിനിടയിൽ എന്തൊക്കെയാണു് അമ്മാവൻ കാട്ടിക്കൂട്ടിയിരിക്കുന്നതു്, കേട്ടില്ലേ? ഇപ്പോൾ ഇനി അമ്മ എന്നെ വീട്ടിൽ കടത്തിയില്ലെങ്കിൽ എന്താണു നിവൃത്തി?"

ശേഖരൻ:— (അല്പനേരം മൌനം അവലംബിച്ചു നിന്നതിനുശേഷം) "അതു ശരിയാണു്; അമ്മ വീട്ടിൽ കടത്തുകയില്ല. നിന്റെ അമ്മാവൻ മറ്റൊരാളുടെ പക്കൽനിന്നു് അനവധി പണം വാങ്ങിച്ചുകഴിഞ്ഞ വിവരം അമ്മ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അതിനും പുറമെ നിങ്ങൾ ബ്രാഹ്മമതക്കാർ; ഞങ്ങൾ ഹിന്ദുക്കൾ."

"ചേച്ചീ, അമ്മ വിളിക്കുന്നു." എന്നു് ഈ അവസരത്തിൽ ആനാകാളി അടുക്കളയിൽനിന്നു വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. അതിനു മറുപടിയായി "ഇതാ വന്നുകഴിഞ്ഞു" എന്നു ലളിതയും വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

എന്നിട്ടു സ്വരം ഒന്നുകൂടി താഴ്ത്തി അവൾ സംഭാഷണം തുടൎന്നു:— "അമ്മാവൻ ഏതു മതത്തിലെങ്കിലും ചേൎന്നോട്ടെ; അതുകൊണ്ടെനിക്കൊന്നുമില്ല. അവിട്ടത്തെ മതമേതോ അതുതന്നെയാണ് ഇപ്പോഴും എന്റെയും മതം. അമ്മ അവിട്ടത്തെ ഉപേക്ഷിക്കയില്ലെങ്കിൽ എന്നെയും ഉപേക്ഷിക്കയില്ല. പിന്നെ ഗിരീന്ദ്രബാബുവിന്റെ അടുക്കൽനിന്നു പണം വാങ്ങിച്ച കാൎയ്യമാണ്. അതു ഞാൻ മടക്കിക്കൊടുക്കും. കടം വാങ്ങിയ പണം ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ കൊടുത്തു തീൎക്കാതെ കഴിയില്ലല്ലൊ."

ശേഖരൻ:— "ഇത്രവളരെ പണം നിനക്ക് എവിടെ നിന്നു കിട്ടും?"

ലളിത:— (ശേഖരന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു് ഒന്നു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി അല്പനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നതിന്നുശേഷം) "സ്ത്രീകൾക്ക് എവിടെ നിന്നാണു സാധാരണ പണം കിട്ടുക എന്ന് അവിട്ടത്തേയ്ക്കു് അറിഞ്ഞുകൂടേ? എനിക്കും അവിടന്നു തന്നെ കിട്ടും."

ഇത്രയും നേരം ആത്മനിയന്ത്രണത്തോടുകൂടി സംസാരിക്കുവാൻ ശേഖരനു സാധിച്ചു എങ്കിലും അവന്റെ ഉള്ളു കിടന്നു കത്തുകയായിരുന്നു. ഇത്തവണ അതിന്റെ ജ്വാല പുറത്തേയ്ക്കു പ്രകാശിച്ചു:— "പക്ഷേ, അമ്മാവൻ നിന്നെ വിററുകളഞ്ഞല്ലോ."

ഇരുട്ടായതുകൊണ്ടു ശേഖരന്റെ മുഖഭാവം ലളിതയ്ക്കു കാണ്മാൻ സാധിച്ചില്ല. എന്നാൽ സ്വരത്തിന്റെ വ്യത്യാസം അവൾക്കു നല്ലവണ്ണം ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. ദൃഢസ്വരത്തിലാണ് അവൾ അതിനു മറുപടി പറഞ്ഞതു്:— "അതെല്ലാം ശുദ്ധമേനണ! എന്റെ അമ്മാവനേപ്പോലെ ഇത്ര നല്ല ഒരാൾ ലോകത്തിൽ കാണാൻ പ്രയാസമാണ്. അദ്ദേഹത്തെ അവിടുന്നു കളിയാക്കരുതു്. അമ്മാവൻ അനുഭവിക്കുന്ന ദുഃഖവും കഷ്ടപ്പാടും അവിടുത്തേയ്ക്കു് അറിഞ്ഞുകൂടെങ്കിലും ലോകത്തിലുള്ള സകലക്കും അറിയാം. (ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ട് അവളൊന്ന് ഉമിനീരിറക്കി അല്പമൊന്നു സംശയിച്ചുനിന്നതിനുശേഷം) അതിനും പുറമെ, അദ്ദേഹം പണം വാങ്ങിച്ചതു് എന്റെ വിവാഹം നടന്നതിനു ശേഷമാണ്. എന്നെ വില്ക്കുവാനുള്ള അധികാരം അദ്ദേഹത്തിനില്ല; അദ്ദേഹം വിററിട്ടുമില്ല. ആ അധികാരം അവിടുത്തെയ്ക്കു മാത്രമേയുള്ളു. പണംകൊടുക്കുവാനുള്ള മടികൊണ്ടു വേണമെങ്കിൽ എന്നെ വിററുകളയുവാൻ അവിടുന്നു വിചാരിച്ചാൽ കഴിയും!"

ഇത്രയും പറഞ്ഞുതീർത്തിട്ട്, മറുപടി കേൾക്കുവാൻ കാത്തുനില്ക്കാതെ അവൾ അതിവേഗത്തിൽ അടുക്കളയിലേയ്ക്കു നടന്നുകളഞ്ഞു.

ഒമ്പതാം അദ്ധ്യായം

അന്നു വളരെ നേരം ഇരുട്ടുന്നതുവരെ ശേഖരൻ, ഇതികർത്തവ്യതാമൂഢനെപ്പോലെ, വിഹ്വലമനസ്സനായി കണ്ട വഴികളിലെല്ലാം നിഷ്പ്രയോജനമായി ചുററിനടന്നതിനുശേഷം, ഒടുവിൽ വീട്ടിൽ മടങ്ങിയെത്തി തൻെറ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അപ്പോഴത്തെ അവൻെറ മനോവിചാരം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു:—

"ഇത്തിരിയുള്ള അന്നത്തെ ആ ലളിത ഇത്രയെല്ലാം സംസാരിക്കാൻ പഠിച്ചതെങ്ങനെ? നിർല്ലജ്ജയായ ഒരു വായാടിയെപ്പോലെ എൻെറ മുഖത്തുനോക്കി ഇത്രയെല്ലാം പറയുവാൻ അവൾക്കെങ്ങനെ ധൈര്യംവന്നു?"

ലളിതയുടെ അന്നത്തെ പെരുമാററം യഥാർത്ഥത്തിൽ ശേഖരൻെറ മനസ്സിൽ അതിരററ വിസ്മയവും കോപവും ഉളവാക്കി. എന്നാൽ ആ കോപത്തിൻെറ യഥാർത്ഥമായ കാരണമെന്തെന്ന് അവൻ ക്ഷമയോടെ ഒന്നാലോചിച്ചു നോക്കിയിരുന്നെങ്കിൽ, ലളിതയല്ല, താനാണ് അതിൽ തികച്ചും കുററക്കാരനെന്ന് അവനു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയുമായിരുന്നു.

ഈ കഴിഞ്ഞ ഏതാനുംമാസങ്ങളായി ലളിതയെ പിരിഞ്ഞു വിദേശത്തിൽ വസിച്ചിരുന്ന കാലമത്രയും സങ്കല്പലോകത്തിലെ സഞ്ചാരംകൊണ്ടാണു ശേഖരൻ കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്. കേവലം കല്പനാമയങ്ങളായ സുഖ

ദുഃഖങ്ങളേയും ലാഭനഷ്ടങ്ങളേയും കണക്കുകൂട്ടി, ലളിതയ്ക്കു തന്റെ ഭാവിജീവിതവുമായി എത്രമാത്രം അച്ഛേദ്യമായ ബന്ധമുണ്ടെന്നും, അവളെക്കൂടാതെ ജീവിച്ചിരിക്കുക എന്നുള്ളതു തനിക്കു എത്രത്തോളം ദുഷ്കരവും ദുഃഖകരവുമാണെന്നും അവൻ ഗാഢമായി ആലോചിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. കുട്ടിക്കാലംമുതല്ക്കു ലളിത തന്റെ കുടുംബത്തിലെ ഒരംഗമെന്ന നിലയിൽ അതിനോടു ചേൎന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നതിനാൽ, ഇനി വിശേഷിച്ചു്, ഒരു പുത്രിയുടേയോ സഹോദരിയുടേയോ നിലയിൽ അവളെ വീണ്ടും അതിനോടു ഘടിപ്പിച്ചു ചിന്തിച്ചു നോക്കേണ്ട ആവശ്യം അശേഷമുണ്ടായിരുന്നില്ല; അതിനായിട്ടു് അവൻ മുതിൎന്നതുമില്ല. ലളിതയെ തനിക്കു പത്നീക്ഷ, കിട്ടാതെവന്നെങ്കിലോ, അച്ഛനമ്മമാർ ഈ വിവാഹത്തിനു സമ്മതം നല്കിയില്ലെങ്കിലോ, അങ്ങനെയായാൽ അവൾ മറ്റൊരുത്തനു് അധീനയായിത്തീൎന്നുപോവുകയില്ലേ? ഇങ്ങനെയെല്ലാമുള്ള വഴികളിൽക്കൂടിയായിരുന്നു അവന്റെ ആലോചനയുടെ പോക്കു്. ഈ ദുശ്ശങ്ക അവനു പണ്ടുതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നതിനാലാണു് വിദേശത്തേയ്ക്കു പുറപ്പെടുന്നതിനു തലേദിവസം രാത്രിയിൽ അവൻ ബലാൽക്കാരേണ അവളുടെ കഴുത്തിൽ മാലയിട്ടിട്ടു് ആ വഴിക്കുള്ള വിടവു കെട്ടിയടച്ചുകളഞ്ഞതു്.

ഗുരുചരണന്റെ മതപരിവൎത്തനവൃത്താന്തം വിദേശത്തിൽവെച്ചു കേൾക്കുവാൻ ഇടയായതുമുതൽ

ലളിതയെ പക്ഷേ, തനിക്ക കിട്ടാതെവന്നെങ്കിലോ എന്നൊരു വിചാരം ശേഖരനെ രാപ്പകൽ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. സുഖകരമായാലും ദുഃഖകരമായാലും വിചാരത്തിൻെറ ആ ഒരുവശം മാത്രമേ അന്നുമുതൽ അവന്നു പരിചിതമായിരുന്നുള്ളു. എന്നാൽ ഇന്നു ലളിതയുടെ മുഖത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ട വ്യക്തമായ വാക്കുകൾ ആ വശം കെട്ടിയടച്ചിട്ട്, വിചാരധാരയെ പെട്ടെന്നു നേരെ വിപരീതമായ വശത്തുകൂടെ പ്രവഹിക്കുവാൻ ഇടയാക്കി. കൈവിട്ടുപോയെങ്കിലോ എന്നായിരുന്നു ഇതുവരെ അവൻെറ വിചാരം. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നേരേമറിച്ച്, "കൈവിടാൻ കഴിയാതെവന്നെങ്കിലോ" എന്നായി.

ശ്യാമ്ബസാറിലുള്ള വിവാഹാലോചന ഇതിനിടയിൽ തകൎന്നുപോയിരുന്നു. അത്രവളരെ പണം കൊടുക്കുന്ന കാൎയ്യത്തിൽ അവർ അങ്ങേഅററംവരെ വിസമ്മതം പ്രദൎശിപ്പിച്ചു; ശേഖരൻെറ അമ്മയ്ക്കു പെണ്ണിനെ അത്ര പിടിച്ചിരുന്നുമില്ല. അതിനാൽ ആ ധൎമ്മസങ്കടത്തിൽനിന്നു ശേഖരനു തൽക്കാലം മോചനം ലഭിച്ചു. എന്നാൽ പതിനായിരത്തിൻേറയും ഇരുപതിനായിരത്തിൻേറയും കാൎയ്യം നവീനറായി ഇനിയും മറന്നിട്ടില്ല. ആ കാൎയ്യത്തിൽ അദ്ദേഹം അസന്നായി ഇരിക്കയുമല്ലായിരുന്നു.

ഇനി എന്താണു വേണ്ടതു് എന്നായി ശേഖരൻെറ ആലോചന. അന്നത്തെ രാത്രിയിലെ ആ

ചെറിയ സംഭവം ഇത്രവളരെ ഗൌരവമേറിയതായി ത്തീരുമെന്ന്—യഥാൎത്ഥത്തിൽ തന്റെ വിവാഹം നട ന്നുകഴിഞ്ഞു എന്നും, ധൎമ്മപ്രകാരം ഇനി യാതൊരു കാരണത്താലും അതിനെ അന്യഥാകരിക്കുവാൻ സാ ദ്ധ്യമല്ലെന്നും ലളിത ഇത്ര ദൃഢതയോടെ വിശ്വസിക്കു വാൻ ഇടയാകുമെന്ന്—ശേഖരൻ കരുതിയിരുന്നില്ല. "സംഭവിക്കേണ്ടതു സംഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇനി അതു മാററുവാൻ നിനക്കും എനിക്കും സാദ്ധ്യമല്ല." എന്നി ങ്ങനെ ശേഖരൻതന്നെ സ്വന്തം നാവുകൊണ്ട് ഉച്ച രിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും, അന്ന് ആ സംഭവത്തെ ഇന്ന ത്തെ നിലയിൽ നിന്നുകൊണ്ട് അവൻ ആലോചിച്ചു നോക്കിയിരുന്നില്ല. ആലോചിച്ചുനോക്കുവാനുള്ള ശ ക്തിയും അവനുണ്ടായിരുന്നില്ല; പക്ഷേ, അതിനുള്ള അവസരവും അവന് അന്ന് കിട്ടിയിരുന്നില്ല. പാരി ടമെല്ലാം പാലൊളിയിലാറാടുമാറ് ആകാശത്തിൽ അ മൃതകിരണൻ പൂൎണ്ണപ്രഭയോടെ പുഞ്ചിരിതൂകിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന ആ മോഹനവേളയിൽ, കഴുത്തിൽ പൂമാല യോടുകൂടിയ പ്രിയതമയെ തന്റെ വക്ഷസ്ഥടത്തോടു ചേൎത്തുനിൎത്തി, അവളുടെ അപ്പൊഴത്തെ അസാധാര ണമായ ഹൃദയസ്പന്ദനത്തെ ഇദംപ്രഥമമായി അനു ഭവിച്ചറിയുവാൻ അസാമാന്യമായി ഉള്ളിൽ പൊങ്ങി വന്ന മോഹത്തെ അമൎത്തിവെക്കുവാൻ അവൻ ആളാ യില്ല. തന്നേയോ തന്റെ കുടുംബത്തേയോ സംബ ന്ധിച്ച ഗുണദോഷങ്ങളൊന്നും അപ്പോൾ അവന്റെ മനസ്സിൽ കടക്കുകയുണ്ടായില്ല. പണക്കൊതിയനായ

പിതാവിൻെറ ഉഗ്രമൂൎത്തി അവൻെറ മനോരഥത്തിന്നു മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടകയും ചെയ്തില്ല. അമ്മയ്ക്കു ലളിതയുടെ പേരിൽ വളരെ സ്നേഹമാണെന്ന് അവനറിയാം. അതിനാൽ അവരെ പറഞ്ഞു സമ്മതിപ്പിക്കുവാൻ വലിയ വിഷമമൊന്നും നേരിടുകയില്ലെന്ന് അവൻ കണക്കാക്കി. പിന്നെയുള്ളത് അച്ഛനാണ്. ജ്യേഷ്ഠൻവഴിക്ക് അദ്ദേഹത്തെക്കൂടി വല്ല വിധത്തിലും വഴിപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിച്ചാൽ, പിന്നെയെല്ലാം അവസാനംവരെ ഭംഗിയായി നടന്നുകൊള്ളും എന്നാണ് അവൻ കരുതിയത്. എന്നു തന്നെയല്ല, അന്ന് ഗുരുചരണൻ ഈ വിധത്തിൽ, തന്നെ തങ്ങളിൽനിന്നും തീരെ വേർപെടുത്തി ആശാമാൎഗ്ഗത്തിൻെറ മുഖത്തെ കരിങ്കല്ലുകൊണ്ടു കെട്ടിയടച്ചിട്ടുമില്ലായിരുന്നു. എല്ലാംകൊണ്ടും ഇന്നു ഭാഗ്യദേവത തന്നിൽനിന്നും മുഖം തിരിച്ച് എന്നെന്നേക്കുമായി അകന്നുപോയിരിക്കയാണെന്ന് അവൻ കണ്ടു. യഥാൎത്ഥത്തിൽ ശേഖരന് ആലോചിക്കുവാൻ വിശേഷിച്ചൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അച്ഛനെ പറഞ്ഞുസമ്മതിപ്പിക്കുന്ന കാൎയ്യമോ കിടക്കട്ടെ; അമ്മയെപ്പോലും സമ്മതിപ്പിക്കുന്നതു സാദ്ധ്യമല്ലെന്ന് അവനറിയാമായിരുന്നു അക്കാൎയ്യം പ്രസ്താവിക്കുവാനുള്ള മാൎഗ്ഗംപോലും അടഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നതായി അവൻ കണ്ടു.

"ഇനി എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു്?" എന്ന് ശേഖരൻ ഒരു ദീൎഘശ്വാസം ഇട്ടുകൊണ്ട് ഒരിക്കൽ

ക്കൂടി തന്നൊത്താൻ ചോദിച്ചു. ലളിതയെ അവൻ നല്ലവണ്ണം അറിയും. അവനാണല്ലൊ അവളുടെ ഗുരുനാഥൻ." "ഇതെന്റെ കത്തവ്യമാണ്—ധമ്മമാണ്" എന്നു് ഒരിക്കൽ താൻ ധരിച്ചുവെച്ച കാൎയ്യത്തെ പിന്നെ ഒരു പ്രകാരത്തിലും കൈവെടിയുന്നവളല്ല അവൾ. താൻ ശേഖരന്റെ ധമ്മപത്നിയാണെന്നു് അവൾ ഗ്രഹിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടാണു് അവൾ അന്നു് സന്ധ്യയ്ക്കു്, ആ ഇരുട്ടത്തും, അശേഷം സങ്കോചം കൂടാതെ ശേഖരന്റെ സമീപത്തിൽ ഉറച്ചുനിന്നിട്ടു് അവന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി മടിക്കൂടാതെ സംസാരിച്ചതു്.

ഗിരീന്ദ്രനുമായി അവളുടെ വിവാഹം നടത്തുവാനുള്ള ആലോചന ആരംഭിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ അവളെ അതിൽ വഴിപ്പെടുത്തുവാൻ ആൎക്കും സാദ്ധ്യമാവുകയില്ല. ഈ അവസരത്തിൽ അവൾ മൌനം അവലംബിച്ചുനില്ക്കാതെ എല്ലാം തുറന്നു പറഞ്ഞുകളയും—ശേഖരന്റെ കണ്ണും മുഖവും കലങ്ങി. സത്യമല്ലേ അതു്? മാല കൈമാറിയതുകൊണ്ടുമാത്രം അവൻ തൃപ്തനായോ? അവളെ തന്റെ മാറോടു ചേൎത്തു ആശ്ലേഷിക്കകൂടി ചെയ്തില്ലേ? ലളിത അതിനു തടസ്സമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. അതിൽ ദോഷമൊന്നു

മില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണ് അവർ തടസ്സം പറയാതിരുന്നതു്; അവനു അതിനധികാരമുള്ളതുകൊണ്ടാണ് അവർ ഒന്നും പറയാതിരുന്നതു്. ആ പ്രവൃത്തിക്ക്— ആ മര്യാദകേടിന്— അവൻ ഇപ്പോൾ ആരോട് എന്തു സമാധാനം പറയും?

അച്ഛനമ്മമാരുടെ സമ്മതംകൂടാതെ ലളിതയെ വിവാഹംചെയ്യുവാൻ ഒരിക്കലും സാദ്ധ്യമല്ല; അതു നിശ്ചയമാണ്. എന്നാൽ ഗിരീന്ദ്രനുമായി ലളിതയുടെ വിവാഹം നടക്കാത്തതിൻെറ കാരണം വെളിപ്പെട്ടപ്പോൾ ശേഖരൻ പിന്നെ വീട്ടിലും പുറത്തും മററുള്ളവരുടെ മുമ്പിൽ മുഖം കാണിക്കുന്നതെങ്ങനെ?

പത്താം അദ്ധ്യായം

അസാദ്ധ്യമെന്നു കണ്ടിട്ടു ശേഖരൻ ലളിതയുടെ പേരിലുള്ള ആശ തീരെ കൈവെടിഞ്ഞിരിക്കയാണു്. ആദ്യം കുറെ ദിവസത്തേയ്ക്കു് അവന്നു മനസ്സിൽ വല്ലാത്ത ഭയമുണ്ടായിരുന്നു. പെട്ടെന്നു ലളിത തന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കുതന്നെ ഓടിവന്നെങ്കിലോ, അവൾ എല്ലാകാര്യവും പരസ്യമാക്കിയെങ്കിലോ, കണ്ടവരോടെല്ലാം അതിനുവേണ്ടി സമാധാനം പറയേണ്ടിവന്നെങ്കിലോ എന്നൊക്കെ ഓർത്തിട്ടു് അവന്നു് അശേഷം മനസ്സമാധാനമില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഭാഗ്യവശാൽ അവനോടു് ആരും ഒന്നും ചോദിക്കുകയുണ്ടായില്ല. കാര്യം വല്ലതും വെളിയിലായോ ഇല്ലയോ എന്നുകൂടി അറിയുവാൻ തരമില്ലായിരുന്നു. അങ്ങേ വീട്ടിൽനിന്നും ആരും ഇങ്ങോട്ടു കടക്കുകകൂടി ചെയ്യാതായി. ശേഖരന്റെ മുറിയുടെ മുൻവശത്തുള്ള വരാന്തയിൽ നിന്നാൽ ഗുരുചരണന്റെ മച്ചിൻമുകളിലത്തെ വിശേഷങ്ങളെല്ലാം കാണാൻ സാധിക്കും. തന്നെ കണ്ടെങ്കിലോ എന്നുള്ള ഭയത്താൽ ശേഖരൻ ആ വരാന്തയിൽപ്പോലും പോയി നില്ക്കാതായി. ഇങ്ങനെ നിർവ്വിഘ്നം ഒരു മാസം കഴിഞ്ഞപ്പോഴേ ശേഖരന്നു നേരേനിന്നു ശരിയായി ശ്വാസം കഴിക്കുവാൻ സാധിച്ചുള്ളു. "ആവൂ! പെണ്ണുങ്ങളെ സമ്മതിക്കണം. നാണവും മാനവും

ഉള്ള ക്രൂരൎതന്നെയാണ് അവർ. ഈ വക കാൎയ്യങ്ങൾ അവർ വെളിയിൽ മിണ്ടിപ്പോവുകയില്ല" എന്ന് അവൻ തന്നെത്താൻ പറഞ്ഞുപോയി. "പെണ്ണുങ്ങൾ, നെഞ്ചു തകൎന്നാലും, വാ തുറക്കുകയില്ല." എന്ന് അവൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. ആ ചൊല്ലു് അക്ഷരംപ്രതി ശരിയാണെന്നു് അവന്നു് ഇപ്പോൾ വിശ്വാസമായി. ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു ദൌൎബ്ബല്യം സൃഷ്ടികൎത്താവു് അവൎക്കു നല്കിയതിൽ അദ്ദേഹം പ്രദൎശിപ്പിച്ച ബുദ്ധിസാമൎത്ഥ്യത്തെ അവൻ മനസാ പ്രശംസിക്കയും ചെയ്തു. പക്ഷെ, എന്തൊരാശ്ചൎയ്യം! ഇത്രയൊക്കെയായിട്ടും അവന്നു മനസ്സമാധാനം എവിടെ? "ഇനി ഭയപ്പെടാനില്ല" എന്നു് അവന്നു് എപ്പോൾ തോന്നിയോ അപ്പോൾ മുതൽ അത്ഭുതപൂൎവ്വമായ ഏതോ ഒരു വ്യഥയാൽ അവന്റെ നെഞ്ചു തകൎന്നുപോകുവാൻ തുടങ്ങുന്നതെന്തുകൊണ്ടു്? അടിയ്ക്കടി അവന്റെ ഹൃദയം നിശിതമായ നൈരാശ്യം, തീവ്രമായ വേദന, ഉൽകടമായ ആശങ്ക എന്നിവയുടെ ആക്രമണത്താൽ അടിത്തട്ടുവരെ കിടന്നു വിറയ്ക്കുവാൻ കാരണമെന്തു്? "ലളിത, അപ്പോൾ, ഒന്നും പുറത്തു പറയുകയില്ലെന്നോ? മറ്റൊരുത്തന്റെ കൈയിൽ അവളെ പിടിച്ചേല്പിക്കുന്ന സമയംവരെ അവൾ മൌനം അവലംബിച്ചു നിന്നുകളയുമെന്നോ?" എന്നൊരു ചോദ്യം, വിവാഹം കഴിഞ്ഞു് അവൾ ഭൎത്തൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു എന്നു വിചാരിച്ചു് ആശ്വാസംകൊള്ളുന്ന സന്ദൎഭത്തി

ലും അവൻെറ ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ട് അകത്തും പുറത്തും ഒരുപോലെ അവനെയിട്ടു ദഹിപ്പിക്കുന്നതിന് എന്താണു കാരണം?

പണ്ടത്തെപ്പോലെ ശേഖരൻ സായാഹ്നസഞ്ചാരത്തിനായി വെളിയിൽ പോകാതെ തൻെറ മുറിയുടെ മുൻവശത്തുള്ള വരാന്തയിൽത്തന്നെ അങ്ങുമിങ്ങും ഉലാത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു പതിവ്. ആ പതിവ് അവൻ ഇപ്പോഴും വീണ്ടും തുടങ്ങി. എന്നാൽ ഒരു ദിവസമെങ്കിലും അടുത്തവീട്ടിലെ മച്ചിൻമുകളിൽ ആരേയും അവൻ കാണുകയുണ്ടായില്ല. ഒരു ദിവസം മാത്രം വൃദ്ധയായ അന്നക്കാളി എന്തോ ആവശ്യത്തിനായി മുകളിൽ വന്നിരുന്നു. പക്ഷേ, അവനെ കണ്ടതോടുകൂടി അവൾ പെട്ടെന്നു മുഖം താഴ്ത്തുകയും അവളെ വിളിക്കണോ വേണ്ടയോ എന്ന് അവൻ ആലോചിച്ചുറയ്ക്കുന്നതിനുമുമ്പായി അവിടെനിന്നു കടന്നുകളയുകയും ചെയ്തു. ആ സംഭവത്തെ ശേഖരൻ ഇങ്ങനെ വ്യാഖ്യാനിച്ചു:— "ഉം! നോക്കണേ, ഗതാഗതത്തിനുള്ള വഴി അടച്ച് മതിൽ കെട്ടിപ്പൊക്കിയതിൻെറ അർത്ഥം ഇത്തിരിയുള്ള ഈ കാളിയുംകൂടി മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞു."

പിന്നെയും കഴിഞ്ഞു ഒരു മാസം.

ഒരു ദിവസം സംഭാഷണമദ്ധ്യേ ഭുവനേശ്വരി ചോദിക്കുകയാണ്:— "ഇതിനിടയിൽ വല്ലപ്പോഴും നീ ലളിതയെ കാണുകയുണ്ടായോ, ശേഖരാ?"

ശേഖരൻ:— (തലയാട്ടിക്കൊണ്ട്) "ഇല്ല, എന്തിനാണമ്മേ?"

അമ്മ:— "രണ്ടുമാസത്തോളമായി ഞാൻ അവളെ കണ്ടിട്ട്. ഇന്നലെ ആ വരാന്തയിൽ നില്ക്കുന്നതുകണ്ടിട്ട ഞാൻ വിളിച്ചു. പാവം! എന്റെ കുഞ്ഞ് എന്തൊരു മാതിരിയായിപ്പോയി! ദേഹം മെലിഞ്ഞു്, മുഖമെല്ലാം ഒട്ടി, ശുദ്ധമേ കിഴവിയെപ്പോലെയായിത്തീന്നു. പതിനാലു വയസ്സുള്ള പെണ്ണാണെന്നു് ആരും കണ്ടാൽ പറയുകയില്ല. മുഖത്തിലെ മുദ്ര അത്രമാത്രം മാറിപ്പോയിട്ടുണ്ട്. (കണ്ണുകളിൽ നിറഞ്ഞുവന്ന ബാഷ്പത്തെ കൈകൊണ്ടു തുടച്ചുകളഞ്ഞിട്ട് ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ) ഉടുത്തിരിക്കുന്ന വസ്ത്രമാണെങ്കിൽ വളരെ മുഷിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മടിക്കുത്തിനടുത്തു കീറിപ്പോയിട്ട തുന്നിയിരിക്കയാണു്. "നിനക്കു വേറെ വസ്ത്രമില്ലേ, മകളേ?" എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു. "ഉണ്ട്" എന്നാണു് അവൾ മറുപടിപറഞ്ഞതു്. പക്ഷേ, എനിക്കതു വിശ്വാസമാകുന്നില്ല. അവളുടെ അമ്മാവൻ വാങ്ങിക്കൊടുത്ത വസ്ത്രം ഒരിക്കലും അവൾ ഉടുത്തിട്ടില്ല. ഞാൻതന്നെയാണു് എല്ലാം വാങ്ങിക്കൊടുക്കാറു്. ആറേഴുമാസമായിട്ടു ഞാനും ഒന്നും വാങ്ങിക്കൊടുത്തിട്ടില്ല.—"

ഭുവനേശ്വരിക്കു സംസാരിക്കുവാൻ വയ്യാതായി. അവൾ വസ്ത്രാഞ്ചലത്താൽ തന്റെ കണ്ണുകൾ പല പ്രാവശ്യവും തുടച്ചു. വാസ്തവത്തിൽ ലളിതയെ സ്വന്തം മകളെപ്പോലെയാണു് അവർ സ്നേഹിച്ചുവന്നിരുന്നതു്.

ശേഖരൻ മിണ്ടാതെ മററൊരു ദിക്കിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു. കുറേ അധികം നേരം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഭുവനേശ്വരി വീണ്ടും തുടന്നു:— "ഞാനൊഴിച്ചു മററാരോടും അവൾ ഒരിക്കലും യാതൊന്നും ചോദിക്കാറില്ല. പതിവല്ലാത്ത സമയത്തു വിശന്നു തുടങ്ങിയാൽപ്പോലും അവൾ ആ സംഗതി വീട്ടിൽ മിണ്ടിപ്പോവുകയില്ല. അതിനും ഞാൻതന്നെ വേണം അവൾക്കു്; അന്നു് അവൾ എന്റെ പുറകേതന്നെ ചുററിപ്പററിക്കൂടും. അവളുടെ മുഖം കണ്ടാൽ ഉടനെ എനിക്കു കാര്യം മനസ്സിലാവുകയും ചെയ്യും. അതൊക്കെയോക്കുമ്പോഴാണു്, ശേഖരാ, എന്റെ മനസ്സു കിടന്നു പിടയുന്നതു്. വിശന്നുതുടങ്ങുമ്പോൾ ഇപ്പോഴും അവൾ വാടിവരണ്ട മുഖവുമായി അവിടവിടെ ചുററിപ്പററി നടക്കുകയേ ഉള്ളു; ആരുമൊന്നും അറിയുകയുമില്ല, ചോദിക്കുകയുമില്ല! എന്നെ അവൾ 'അമ്മ' എന്നു വിളിക്കുകമാത്രമല്ല, അമ്മയെപ്പോലെ സ്നേഹിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു."

അമ്മയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കുവാനുള്ള ധൈര്യം ശേഖരനുണ്ടായില്ല. അവൻ ഏതു ദിക്കിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നിരുന്നുവോ, ആ ദിക്കി

ലേയ്യുക്കതന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് ഇങ്ങിനെ അഭിപ്രായ പ്പെട്ടു:— "എന്നാൽ ഒരു കാര്യം ചെയ്യരുതേ, അമ്മേ? അവരെ വിളിച്ചു് എന്തൊക്കെയാണു് ആവശ്യമെന്നു ചോദിച്ചറിഞ്ഞു കൊടുക്കരുതോ?"

അമ്മ:— "കൊടുത്താൽ അവളിനി വാങ്ങുമോ? നിന്റെ അച്ഛൻ അങ്ങുമിങ്ങും ഗതാഗതത്തിനുള്ള മാർഗ്ഗംകൂടി അടച്ചുകളഞ്ഞില്ലേ? ഞാൻ തന്നെ ഇനി എങ്ങനെയാണു് അവളോടു ചോദിക്കുക. കുടുംബക്ലേശംകൊണ്ടു വീർപ്പുമുട്ടുന്ന ഗുരുചരണൻ മനസ്സിലെ വൈരാഗ്യം കൊണ്ടു് ബോധമില്ലാതെ ഒരവിവേകം പ്രവർത്തിച്ചു പോയി. നമ്മളൊക്കെ അയാൾക്കു വേണ്ടപ്പെട്ട ആളുകളല്ലേ? എന്തെങ്കിലും ഒരു പ്രായശ്ചിത്തമോ മറ്റോ ചെയ്യിച്ചു് അതു മൂടിക്കളയുകയല്ലേ വേണ്ടിയിരുന്നതു്? അതൊന്നുമല്ലുണ്ടായതു. 'വെട്ടൊന്നു്, തുണ്ടു രണ്ടു്' എന്ന തരത്തിൽ തീരെ പുറംതള്ളിക്കളഞ്ഞു. ഇനി ഒന്നുകൂടി ഞാൻ പറഞ്ഞേയ്ക്കാം. നിന്റെ അച്ഛന്റെ അസഹ്യമായ ഉപദ്രവംകൊണ്ടാണു് അയാൾ ഇത്തരത്തിലൊക്കെ പ്രവർത്തിച്ചതു്. പണത്തിനു വേണ്ടി ഒരാളെ എത്രയെന്നുവെച്ചു ബുദ്ധിമുട്ടിക്കാം. ഞെരുക്കത്തോടെ ഞെരുക്കൽ. മീതെയ്ക്കുമീതെ ഞെരുക്കൽ. വൈരാഗ്യം മൂത്താൽ മനുഷ്യർ എന്തും ചെയ്തുകളയും. ഒന്നു നോക്കു

മ്പോൾ ഗുരുചരണൻ ചെയ്തതു വളരെ നന്നായി എന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ആ ഗിരീശൻ നമ്മളേക്കാളൊക്കെ അവൾ വേണ്ടപ്പെട്ടവനാണു്. ലളിതയെ അവനു വിവാഹംചെയ്തു കൊടുത്തു കഴിഞ്ഞാൽ, പെണ്ണിനു പിന്നെ വളരെ സുഖമാണു്, അതു ഞാൻ പറഞ്ഞേക്കാം. വരുന്ന മാസത്തിൽത്തന്നെ വിവാഹം നടക്കുമെന്നാണു കേട്ടതു്."

ശേഖരൻ:— (പെട്ടെന്നു മുഖം തിരിച്ചു് അമ്മയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു്) "വരുന്ന മാസത്തിൽത്തന്നെ നടക്കുമെന്നോ?"

അമ്മ:— "അങ്ങനെയാണു ഞാൻ കേട്ടതു്."

ശേഖരൻ പിന്നെയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

കുറെനേരം മിണ്ടാതെ ഇരുന്നതിനുശേഷം ഭുവനേശ്വരി വീണ്ടും തുടന്നു:— "ലളിത പറഞ്ഞു, അവളുടെ അമ്മാവനു് ഈയിടയായി ദേഹത്തിനു നല്ല സുഖമില്ല എന്നു്. എങ്ങനെയാണു സുഖമുണ്ടാവുക? സ്വതേതന്നെ അയാൾക്കു മനസ്സുഖമില്ല; അതിനും പുറമെ വീട്ടിൽ എന്നും കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലുംതന്നെ. സമാധാനമെന്നതു് ആ വീട്ടിൽ ഒരു മിനിററുനേരത്തേയ്ക്കുപോലുമില്ല."

ശേഖരൻ മിണ്ടാതെനിന്നു് എല്ലാം കേട്ടു. അല്പനേരം കഴിഞ്ഞു് അമ്മ എഴുന്നേററുപോയപ്പോൾ അവൻ തന്റെ കിടക്കയിൽ പോയിക്കിടന്നു.

അവന്റെ അപ്പോഴത്തെ വിചാരമെല്ലാം ലളിതയെ പ്പററിയായിരുന്നു.

ശേഖരന്റെയും മററും വീടിന്നു മുൻവശത്തുള്ള ഇടവഴിക്കു, രണ്ടു വണ്ടികൾക്കു യഥേഷ്ടം ഗതാഗതംചെയ്യാൻ വേണ്ടിടത്തോളം വീതി ഇല്ലായിരുന്നു. ഒരു വണ്ടി ഒരു ഭാഗത്തേയ്ക്കു് ഒഴിഞ്ഞു വഴിയരികിലായി നല്ലവണ്ണം ചേൎന്നുനിന്നാലല്ലാതെ മറെറാരു വണ്ടിക്കു് അതിലേ കടന്നുപോകുവാൻ സാധിക്കുകയില്ല. എട്ടുപത്തു ദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ ആഫീസ്സിൽനിന്നും മടങ്ങിവരുന്ന വഴിക്കു ശേഖരന്റെ വണ്ടി ഗുരുചരണന്റെ വീടിന്നു മുൻവശത്തുവെച്ചു മേൽപ്രകാരം മറെറാരു വണ്ടിയാൽ തടയപ്പെട്ടു. ശേഖരൻ വണ്ടിയിൽനിന്നിറങ്ങി അന്വേഷിച്ചപ്പോൾ ഡാക്ടർ വന്ന വണ്ടിയാണു് അവിടെ കിടക്കുന്നതെന്നു് അറിയുവാൻ ഇടയായി.

ഗുരുചരണന്റെ ശരീരത്തിന്നു നല്ല സുഖമില്ലെന്നു് ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കുമുമ്പു് അമ്മ പറഞ്ഞിരുന്നതു് അവൻ അപ്പോൾ ഓൎത്തു. അതിനാൽ സ്വന്തം വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകാതെ അവൻ അകത്തു കടന്നു നേരേ ഗുരുചരണന്റെ ശയനഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. കാൎയ്യം അവൻ സംശയിച്ചതുതന്നെയാണു്. ഗുരുചരണൻ ഒരു കട്ടിലിന്മേൽ നിൎജ്ജീവനെപ്പോലെ കിടക്കുകയാണു്. ഒരുഭാഗത്തായി ലളിതയും ഗിരീന്ദ്രനും വാടിയ മുഖവുമായി നില്പുണ്ടു്.

മുൻവശത്തു് ഒരു കസേരയിൽ ഇരുന്നു ഡാക്ടർ രോഗിയെ പരിശോധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

ശേഖരനെ കണ്ടപ്പോൾ ഗുരുചരണൻ അസ്ഫുടസ്വരത്തിൽ അവനോടു് ഇരിക്കുവാൻ പറഞ്ഞു. ലളിത തലയിലെ ആവരണവസ്ത്രം ഒന്നുകൂടി വലിച്ചിട്ടിട്ടു് മുഖംതിരിച്ചു നിന്നു.

ഡാക്ടർ ആ നാട്ടുകാരൻ തന്നെയാണു്; ശേഖരനെ അറിയും. രോഗം പരിശോധിച്ചു മരുന്നു നിശ്ചയിച്ചതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ശേഖരനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പുറത്തളത്തിൽ വന്നിരുന്നു. ഗിരീന്ദ്രൻ പുറകെ വന്നു് ഉറുപ്പിക കൊടുത്തു് ഡാക്ടരെ യാത്രയാക്കുവാൻ ഭാവിച്ച അവസരത്തിൽ ഡാക്ടർ അയാളോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "വളരെ സൂക്ഷിക്കണം. രോഗം ഇപ്പോൾ വലിയ വൈഷമ്യമുള്ള നിലയിൽ എത്തിയിട്ടില്ല. ഈ അവസരത്തിൽ ദിക്കൊന്നു മാറിത്താമസിക്കുന്നതു് ആവശ്യമാണു്."

ഡാക്ടർ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ രണ്ടുപേരും വീണ്ടും ഗുരുചരണൻെറ മുറിയിൽ കടന്നുചെന്നു.

ലളിത ആംഗ്യം കാണിച്ചു് ഗിരീന്ദ്രനെ ഒരു ഭാഗത്തേയ്ക്കു വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോയി എന്തൊക്കെയോ സ്വകാര്യമായി സംസാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ശേഖരൻ മുൻവശത്തുള്ള കസേരയിൽ ഇരുന്നു് അനങ്ങാതെ ഗുരുചരണനെത്തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഗുരുചരണൻ ഇതിനിടയിൽ പുറംതിരിഞ്ഞു കിടന്നിരുന്നു.

ശേഖരൻ വീണ്ടും മുറിയിൽ കടന്നുവന്നതു് അയാൾ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല.

കുറെനേരം മിണ്ടാതെ ഇരുന്നതിനുശേഷം ശേഖരൻ പോകുവാനായി എഴുനേററു. അപ്പോഴും ലളിതയും ഗിരീന്ദ്രനും പണ്ടത്തെപ്പോലെ സ്വൈര്യമായി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുകയാണു്. അവൻ പുറത്തു കടന്നു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. ആരും അവനോടു് ഇരിക്കുവാൻ പറഞ്ഞില്ല; അവനെ വിളിച്ചു് എന്തെങ്കിലും കാര്യത്തെപ്പററി ഒരു വാക്കു ചോദിക്കപോലും ചെയ്തില്ല.

ലളിതയെസ്സംബന്ധിച്ചുള്ള ധർമ്മസങ്കടത്തിൽ നിന്നു് അവൾ തനിക്കു് എന്നന്നേയ്ക്കുമായി മുക്തി നല്കിയിരിക്കുന്നു എന്നു് ശേഖരൻ അന്നു നിസ്സംശയം ഗ്രഹിച്ചു. ഇന്നുതൊട്ടു് അവനു നിർഭയമായി ശ്വാസം നേരെ കഴിക്കാം. ഇനി അവനു യാതൊരു ആശങ്കയും ഇല്ല. ലളിത മേലാൽ അവനെ വന്നു പിടികൂടുകയില്ല. സ്വന്തം മുറിയിൽ കടന്നു് ഉടുപ്പു മാറുന്നതിനിടയിൽ ഒരായിരം പ്രാവശ്യം ഈ കാര്യം തന്നെ അവൻ മനസ്സുകൊണ്ടെണ്ണി:— "ഗിരീന്ദ്രൻ തന്നെയാണു് ഇപ്പോൾ അങ്ങേ വീട്ടിലെ പരമബന്ധു, സകലരുടേയും ആശാനിക്ഷേപം, ലളിതയുടെ ഭാവിയിലെ അവലംബം, താൻ ഇപ്പോൾ ആരുമല്ല; ഇപ്രകാരമുള്ള ആപൽകാലത്തിലും തന്നോടു യാതൊന്നും ആലോചിക്കണമെന്നു് ലളിത വിചാരിക്കുന്നില്ല; തന്റെ

മുഖത്തുനിന്നും ഉപദേശശ്രുപത്തിൽ ഒരു വാക്കുപോലും അവാം പ്രതീക്ഷിക്കുന്നുമില്ല. ഇതെല്ലാം തന്റെ സ്വന്തം കണ്ണുകൊണ്ടു താൻ ഇന്നു കണ്ടിട്ടു വന്നിരിക്കയാണു്. ഇനി സംശയിക്കാനൊന്നുമില്ല."

പെട്ടെന്നു "ഹാവൂ!" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവൻ ഒരു ചാരുകസേരയിൽ മലൎന്നുകിടപ്പായി:— "ലളിത തന്നെ കണ്ട ഉടനെ കേവലം. ഒരപരിചിതനെ—ഒരന്യനെ—കാണുമ്പോഴെന്നപോലെ തലയിലെ ആവരണവസ്ത്രം വലിച്ചിട്ടിട്ടു് മുഖം തിരിച്ചു നിന്നുകളഞ്ഞു. എന്നാൽ അതേ അവസരത്തിൽ, തന്റെ കൺമുമ്പിൽ വെച്ചുതന്നെ, ഗിരീന്ദ്രനെ അകലേ വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോയിട്ടു് രഹസ്യമായി എന്തൊക്കെ ആലോചനയും സ്വകാൎയ്യം പറയലുമാണു് നടന്നതു്! എന്നിട്ടും, ഇങ്ങനെയെല്ലാമുള്ള ഒരാളുടെ കൂടെ നാടകം കാണാൻ പോകുന്നതിനുപോലും താൻ ഒരിക്കൽ അവളെ തടയുകയുണ്ടായില്ലേ!"

മറെറാരു വശംകൂടി അവൻ ആലോചിക്കാതിരുന്നില്ല:— "ഒരു പക്ഷേ, തങ്ങൾ രഹസ്യമായി നടത്തിയ ആ ബന്ധത്തെപ്പററി—ആ മാല്യവിനിമയത്തെപ്പററി—ഓൎത്തപ്പോഴുണ്ടായ ലജ്ജകൊണ്ടായിരിക്കുമോ അവൾ അങ്ങനെ പരുങ്ങിനിന്നുകളഞ്ഞതു്? പക്ഷേ, അതും സംഭാവ്യമല്ല. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഇത്രയൊക്കെ ആപത്തു നേരിട്ടിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു്, ഇതിനിടയിൽ ഏതു വിധത്തിലും തന്നോടു് ഒരു വാക്കെങ്കിലും ചോദിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുമായിരുന്നില്ലേ?"

പെട്ടെന്നു വാതില്ക്കൽ അമ്മയുടെ കണ്ഠസ്വരം കേൾക്കാറായി:— "ഇനിയും കൈയും മുഖവും കഴുകി വരാറായില്ലേ, ശേഖര, നിനക്കു്? നേരം സന്ധ്യയായല്ലൊ."

ശേഖരൻ ഉടനെ പരിഭ്രമിച്ചു് എഴുന്നേല്ക്കുകയും തന്റെ മുഖം അമ്മയുടെ ദൃഷ്ടിയിൽപ്പെടാൻ ഇടയാകാത്ത വിധം തല താഴ്ത്തിപ്പിടിച്ചുംകൊണ്ടു ബദ്ധപ്പെട്ടു താഴെ ഇറങ്ങിപ്പോവുകയുംചെയ്തു.

ഏതാനും ദിവസത്തേയ്ക്കു ശേഖരന്റെ മനസ്സിനു യാതൊരു സ്വസ്ഥതയും ഇല്ലാതായി. അനേകം സംഗതികൾ അനേകം രൂപത്തിൽ അനുനിമിഷം അവന്റെ മനസ്സിൽ പ്രവേശിച്ചു് അതിനെ ഇളക്കിമറിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ ഒരു കാര്യം മാത്രം അവൻ ഇതുവരെയും ആലോചിച്ചുനോക്കുകയുണ്ടായിട്ടില്ല.— 'വാസ്തവത്തിൽ കുററം ആരുടെ ഭാഗത്താണു്' എന്നു്. ആശയ്ക്കു വക നല്കുത്തക്കവിധത്തിൽ ഒരു വാക്കും അവൻ ഇതുവരെ അവളോടു പറഞ്ഞിട്ടില്ല. അവൾക്കു വല്ലതും പറയുവാനുള്ള സൌകര്യവും അവൻ നല്കിയിട്ടില്ല. നേരമറിച്ചു്, വല്ലതും വെളിപ്പെട്ടുപോയെങ്കിലോ, അവൾ വല്ല അവകാശവാദവും പുറപ്പെടുവിച്ചാലോ എന്നിങ്ങനെ അവൻ ഭയന്നു ഭയന്നു കഴിച്ചുകൂട്ടുകയാണു ചെയ്തതു്. എന്നിട്ടും സർവ്വാപരാധങ്ങളും ലളിതയുടെ തലയിൽത്തന്നെ ചുമത്തിവെച്ചുകൊണ്ടു് അവൻ ന്യായാസന

ത്തിന്മേൽ കയറിയിരുന്ന് അവളെ വിചാരണ ചെയ്യുന്നു;—ഹിംസ, ക്രോധം, അഭിമാനം, അപമാനം എന്നിങ്ങനെയുള്ള വിവിധവികാരങ്ങളുടെ അസഹ്യമായ ജ്വാലയിൽപ്പെട്ടു തന്നെത്താൻ ചാകുവാൻ തുടങ്ങുന്നു. ഒരു പക്ഷേ, ലോകത്തിലെ മിക്ക പുരുഷന്മാരും ഇത്തരത്തിൽത്തന്നെയായിരിക്കും ന്യായവിചാരം ചെയ്യുന്നതും സ്വയം ദഗ്ദ്ധഹൃദയരായിത്തീരുന്നതും.

ഇങ്ങനെ വികാരതീവ്രതയിൽ ഉരുകുന്ന ഹൃദയത്തോടുകൂടി അവൻ ഏഴു ദിവസം കഴിച്ചുകൂട്ടി. അന്നു സന്ധ്യയ്ക്കുശേഷവും, അവൻ വിജനമായ സ്വന്തം മുറിയിൽ, ഉള്ളിൽ കൊളുത്തിവിട്ട അഗ്നേ വിചാരധാരയിൽ ആണ്ടുകൊണ്ട്, അനന്യമനസ്കനായി ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. പെട്ടെന്നു വാതില്ക്കൽ ആരുടേയോ കാലൊച്ച കേട്ടിട്ട് തിരിഞ്ഞു നോക്കിയപ്പോൾ അവന്റെ ഉള്ളൊന്നു ആന്തി. ലളിത കാളിയുടെ കൈയും പിടിച്ചു മുറിയിൽ കടന്നു താഴെ വിരിച്ചിട്ടുള്ള കമ്പിളിയിന്മേൽ അനങ്ങാതെ ഇരിപ്പായി.

കാളിയാണ് ആദ്യം സംസാരിച്ചതു്:— "ശേഖരച്ചേട്ടാ, ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ചേട്ടനെ നമസ്കരിച്ചു യാത്ര പറയുവാൻ വന്നതാണ്. നാളെ ഞങ്ങൾ പോവുകയായി."

ശേഖരൻ യാതൊന്നും സംസാരിക്കുവാൻ ശക്തനല്ലാതെ മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. കാളി തുടർന്നു:— "അനേകം തെറ്റുകളും വീഴ്ചകളും

ഞങ്ങൾ ചേട്ടന്റെ അടുക്കൽ ചെയ്തുപോയിട്ടുണ്ട്. അതെല്ലാം ചേട്ടൻ മറന്നുകളയണം."

ഇപ്പറഞ്ഞതിൽ ഒരൊററ വാക്കുപോലും കാളിയുടെ സ്വന്തമല്ലെന്നും അവൾ കേവലം പഠിച്ചതു പാടുകയാണു ചെയ്യുന്നതെന്നും ശേഖരനു മനസ്സിലായി. "നാളെ നിങ്ങൾ എങ്ങോട്ടാണു പോകുന്നതു്?" എന്നു് അവൻ തന്റെ ഉൽകണ്ഠയെ പ്രദർശിപ്പിച്ചു.

കാളി:— "പറിഞ്ഞാട്ട്. അച്ഛനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ഞങ്ങളെല്ലാവരും മദ്രാസിലേയ്ക്കു പോവുകയാണു്. അവിടെ ശിവീന്ദ്രബാബുവിന്റെ വീടുണ്ട്. അച്ഛനു സുഖമായാലും ഞങ്ങളിനി ഇങ്ങോട്ടു വരികയില്ല. അച്ഛനു് ഈ നാടു പിടിക്കുകയില്ലെന്നാണു് ഡാക്ടർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്."

ശേഖരൻ:— "ഇപ്പോൾ അച്ഛനു് എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു."

കാളി:— "അല്പം ആശ്വാസമുണ്ടു്. (ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു് മടിയിൽ മറച്ചുവെച്ചിരുന്ന ഏതാനും കുട്ടാ വസ്ത്രം പുറത്തെടുത്തു കാണിച്ചിട്ടു്) ഇതെല്ലാം വല്യമ്മ ഞങ്ങൾക്കു വാങ്ങിത്തന്നതാണു്."

ഇത്രയുംനേരം ലളിത മിണ്ടാതെ ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. അവൾ ഉടനെ എഴുന്നേററുചെന്നു് ഒരു താക്കോൽ മേശപ്പുറത്തു വെച്ചിട്ടു് ഇങ്ങനെ അറിയി

ച്ചു:— "അലമാരിയുടെ ഈ താക്കോൽ ഇത്രയും നാൾ എന്റെ കൈവശമായിരുന്നു. (മെല്ലെയൊന്നു ചിരിച്ചിട്ട്) എന്നാൽ വലിപ്പിനുള്ളിൽ പണമൊന്നും ബാക്കിയില്ല. എല്ലാം ചെലവായിക്കഴിഞ്ഞു."

ശേഖരൻ മൌനം അവലംബിച്ചിരുന്നതേയുള്ളു.

കാളി:— "ഇനി പോകാം ചേച്ചി. നേരം ഇരുട്ടി."

ലളിത അതിനുത്തരമായി എന്തെങ്കിലും പറയുന്നതിനു മുമ്പ് ശേഖരൻ ബദ്ധപ്പെട്ടു കടന്നു പറഞ്ഞു:— "കാളി നീ ഒരു കാര്യം ചെയ്യു. താഴെപ്പോയി എനിക്കുവേണ്ടി ഒന്നുരണ്ടു വെററില വാങ്ങിച്ചുകൊണ്ടുവരൂ."

കാളി അതിനുവേണ്ടി ബുദ്ധിമുട്ടേണ്ടിവന്നില്ല. പോകാനൊരുങ്ങിയ അവളുടെ കൈയിന്മേൽ മുറുകെപ്പിടിച്ച്, "നീ ഇവിടെ ഇരിക്കൂ, കാളി; ഞാൻ പോയി കൊണ്ടുവരാം." എന്നു പറഞ്ഞു ലളിത വേഗം നടന്നു താഴെ ഇറങ്ങിപ്പോയി. അല്പം കഴിഞ്ഞ് അവൾ മടങ്ങിവന്ന് വെററില കാളിയുടെ കൈയിൽ കൊടുക്കുകയും കാളി അതു ശേഖരനെ ഏല്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

വെററിലയും കൈയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ട് ശേഖരൻ അങ്ങനെതന്നെ ഇരുന്നുപോയി.

"എന്നാൽ ഞങ്ങൾ പോയി വരട്ടെ, ശേഖരച്ചേട്ടാ." എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് കാളി ശേഖരന്റെ കാല്ക്കൽച്ചെന്നു കുമ്പിട്ടു. ലളിതയാകട്ടെ

നിന്നിടത്തുതന്നെ നിലത്തു വീണു നമസ്കരിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്. അതിനുശേഷം രണ്ടുപേരും എഴുന്നേററു പതുക്കെപ്പതുക്കെ നടന്നു് പുറത്തു കടന്നു വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകയും ചെയ്തു.

ശേഖരനാകട്ടെ തൻെറ സ്ഥിതി, മാനാപമാനങ്ങൾ, നന്മതിന്മകൾ എന്നിവയെപ്പററിയെല്ലാം ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടു് വിളറിപ്പോയ മുഖത്തോടും പകച്ചു പോയ ബുദ്ധിയോടുംകൂടി ഇരുന്നിടത്തുതന്നെ തൂണു പോലെ ഇരുന്നുപോയി. ലളിത വന്നു; പറയാനുള്ളതെല്ലാം പറഞ്ഞു; എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി യാത്രപറഞ്ഞു പോകയും ചെയ്തു. എന്നിട്ടും ശേഖരനു് ഒരക്ഷരം പറയുവാൻ സാധിച്ചില്ല. അവനു് ഒന്നുംതന്നെ പറയുവാൻ ഇല്ലാത്തതുപോലെ സമയം മുഴവനും വെറുതെ പൊഴയ്പായി. കരുതിക്കൂട്ടിത്തന്നെയാണു ലളിത കാളിയേക്കൂടി കൂടെക്കൊണ്ടുപോന്നതു്. പൂർവ്വകഥകളൊന്നും പ്രസ്താവിക്കപ്പെട്ടുവാൻ ഇടയാവരുതെന്നു് അവൾ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നു. അതു ശേഖരനു മനസ്സിലാവുകയും ചെയ്തു. അവൻെറ ശരീരമാസകലം പെട്ടെന്നു തളൎന്നു; അവനു തലചുററിത്തുടങ്ങി. അവൻ എഴുന്നേററു കിടക്കയിൽച്ചെന്നു വീണു.

പതിനൊന്നാം അദ്ധ്യായം

ഗുരുചരണന്റെ നശിച്ചുപോയ ആരോഗ്യം മുസ്സൂറിലെ ശീതോഷ്ണാവസ്ഥകൊണ്ടു ശരിപ്പെടുവാൻ തരമായില്ല. താമസം അവിടെയ്ക്കു മാററിയിട്ടു് ഒരു കൊല്ലം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ കുടുംബക്ലേശങ്ങളുടെ അസഹ്യമായ ഭാരത്തെ ഇറക്കിവെച്ചുംകൊണ്ടു് അയാൾ എന്നന്നേയ്ക്കുമായി പ്രപഞ്ചത്തോടു യാത്രപറഞ്ഞു. ഗിരീന്ദ്രൻ യഥാൎത്ഥത്തിൽ ഗുരുചരണനെ അത്യന്തം സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. അതിനാൽ അവസാനനിമിഷംവരെ അയാൾക്കുവേണ്ടി കഴിയുന്നതെല്ലാം പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിൽ അവൻ അശേഷം അജാഗ്രത പ്രദൎശിപ്പിച്ചില്ല.

മരിക്കുന്നതിനു മുമ്പായി ഗുരുചരണൻ ഗിരീന്ദ്രന്റെ ഹസ്തത്തെ സ്വഹസ്തത്താൽ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ബാഷ്പഗദ്ഗദകണ്ഠനായി ഇങ്ങനെ അപേക്ഷിക്കുകയുണ്ടായി:— "ഗിരീന്ദ്ര, നീ ഒരിക്കലും എന്റെ കുടുംബത്തെ കൈവിട്ടുകളയരുതു്. ഇപ്പോഴത്തെ ഈ വലിയ വേഴ്ച ഏററവും അടുത്ത ചാൎച്ചയായിത്തീരുവാൻ ഇടയാകണമെന്നാണു് എന്റെ മോഹം. എന്റെ സ്വന്തം കണ്ണുകൊണ്ടു് ആ ഒരവസ്ഥ കാണ്മാനുള്ള ഭാഗ്യം എനിക്കില്ലാതെ പോയി. എന്റെ ഈ സുഖക്കേടുമൂലം അതിനൊന്നിനും എനിക്കു സമയമോ സൌകൎയ്യമോ കിട്ടിയില്ല. എന്നാൽ പരലോക

ത്തിൽനിന്നുകൊണ്ടെങ്കിലും അതു കാണ്മാൻ എനിക്കു മോഹമുണ്ട്. നി അതു സാധിച്ചുതരണം." ഗിരീന്ദ്രൻ അപ്പോൾ ആനന്ദത്തോടും ആത്മാത്ഥതയോടുംകൂടി "അങ്ങനെ ആകട്ടെ" എന്നു സമ്മതിക്കുകയും ചെയ്തു.

കൽക്കത്തെയിലുണ്ടായിരുന്ന ഗുരുചരണൻെറ വീടു വാടകയ്ക്കു കൊടുത്തിരിക്കുകയായിരുന്നു. അതിൽ താമസിച്ചിരുന്ന ആളുകളിൽനിന്നു ഭുവനേശ്വരി ഇടയ്ക്കിടെ വത്തമാനങ്ങളൊക്കെ അറിഞ്ഞിരുന്നു. ഗുരുചരണൻെറ മരണവൃത്താന്തവും അവർ അങ്ങനെ അറിയുകയുണ്ടായി.

അടുത്തുതന്നെ ആ വീട്ടിലും വലിയ ആപത്തുകൾ നേരിട്ടു. നവീനറായി പെട്ടെന്ന് അപ്രതീക്ഷിതമായി കാലധൎമ്മം പ്രാപിച്ചു. ദുഃഖത്താൽ ഉന്മത്തപ്രായയായിത്തീന്ന ഭുവനേശ്വരി കുടുംബഭാരമെല്ലാം ജ്യേഷ്ഠപുത്രൻെറ ഭായ്യയെ ഏല്പിച്ചിട്ടു കാശിയിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. അടുത്ത കൊല്ലത്തിൽ ശേഖരൻെറ വിവാഹത്തിനുള്ള ഒരുക്കങ്ങളെല്ലാം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞാൽ താൻ വന്ന് അതിൽ പങ്കുകൊള്ളാമെന്നു പറഞ്ഞിട്ടാണ് അവർ പോയതു്.

ശേഖരൻെറ വിവാഹകായ്യം നവീനറായി തന്നെ നിശ്ചയിച്ചു വെച്ചിരുന്നു. ഇതിനു മുമ്പിൽ

ത്തന്നെ അത്ര നടക്കുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. അതി നിടയിലാണ് അവിചാരിതമായി ഗൃഹനായകൻെറ മരണമുണ്ടായത്. അതുകൊണ്ട് അത് ഒരു കൊല്ലം കൂടി നീണ്ടുപോകുവാൻ ഇടയായി. പെൺവീട്ടുകാക്ക് വിവാഹം ഇനി അധികം നീട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻ തരമില്ല. അതിനാൽ ഇന്നലെ അക്രൂട്ടർ വന്നു വരനെ ആശീർവ്വദിച്ചു പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞു. ഈ മാസത്തിൽത്ത ന്നെയാണു വിവാഹം. ഇന്നു ശേഖരൻ അമ്മയെ കൂട്ടി ക്കൊണ്ടുവരുവാൻ കാശിയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടുകയാണ്. യാത്രയ്ക്കുവേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിനായി അവൻ അലമാരി തുറന്നു സാമാനങ്ങൾ എടുത്തു കൈപ്പെട്ടി യിൽ ഒതുക്കിവെക്കുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ, അനേകം നാളുകൾക്കുശേഷം, ഇന്നു വീണ്ടും അവനു ലളി തയേപ്പററി ഓമ്മ വന്നു. അവളാണല്ലൊ ആ വക ജോലിയെല്ലാം ചെയ്തിരുന്നത്.

അവരെല്ലാം ആ നാട്ടിൽനിന്നു പൊയ്ക്കഴി ഞ്ഞിട്ട് അന്നേയ്ക്കു മൂന്നു കൊല്ലത്തിലധികമായിരുന്നു. അതിനിടയിൽ അവരേപ്പററി യാതൊരു വത്തമാ നവും അവൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല; അറിവാൻ ശ്രമി ച്ചതുമില്ല; അതിന് അനുഗ്രഹവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ലളിതയുടെ പേരിൽ ക്രമേണ അവന് ഒരുതരം അവ ജ്ഞ തോന്നിത്തുടങ്ങിയിരുന്നു. പക്ഷേ, ഇന്ന്, അവ ൻെറ മനസ്സിൽ, അവളുടെ സുഖക്ഷേമാദികളെപ്പററി ഏതെങ്കിലും തരത്തിൽ വല്ല വിവരവും കിട്ടുവാൻ

കഴിഞ്ഞെങ്കിൽ നന്നായിരുന്നു എന്നൊരു തോന്നൽ പെട്ടെന്നു കടന്നുകൂടി. നിശ്ചയമായും അവൾക്കു് അസുഖമൊന്നുമുണ്ടാവുകയില്ലെന്നു് അവനറിയാം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ഗിരീന്ദ്രനു ധാരാളം സ്വത്തുണ്ടെന്നു് അവനു പണ്ടുതന്നെ നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നിരുന്നാലും വിവാഹം നടന്നതു് എപ്പോഴാണു്, അയാളുടെ അടുക്കൽ അവൾ എങ്ങിനെയെല്ലാമാണു് കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതു്———എന്നൊക്കെയുള്ള വിവരങ്ങൾ ആരെങ്കിലും പറഞ്ഞുകേട്ടാൽ കൊള്ളാമെന്നു് അവന്റെ മനസ്സിൽ ഒരു മോഹം—ഒരു കൌതുകം—അങ്കുരിച്ചു.

അങ്ങേവീട്ടിൽ ഇപ്പോൾ ആരും താമസമില്ല. അവിടെ താമസിച്ചിരുന്ന കൂട്ടർ വീടൊഴിച്ചുകൊടുത്തു പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞിട്ടു് രണ്ടു മാസത്തോളമായിരുന്നു. ചാരുബാലയുടെ അപ്പനു് ഗിരീന്ദ്രന്റെ വർത്തമാനം നിശ്ചയമായും അറിവുണ്ടായിരിക്കും; അദ്ദേഹത്തോടു ചെന്നു ചോദിച്ചാലോ എന്നായി ശേഖരന്റെ ആലോചന. സാമാനങ്ങൾ പെട്ടിയിൽ ഒതുക്കിവെക്കുന്ന ജോലി നിർത്തിവെച്ചു് അവൻ കുറച്ചുനേരം ജനാലയിൽക്കൂടെ പുറത്തേയ്ക്കു ശൂന്യദൃഷ്ടിയോടെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ വാതിലിന്നു വെളിയിൽനിന്നുകൊണ്ടു് പഴയ ദാസി ഇങ്ങനെ വിളിച്ചുപറയുന്നതു് അവന്റെ ചെവിയിൽ

ഏത്തി:— "ചെറിയ യജമാനനെ ഒന്നു കാണണമെന്നു പറഞ്ഞു കാളിയുടെ അമ്മ ആളയച്ചിരിക്കുന്നു."

ശേഖരൻ:— (തിരിഞ്ഞുനോക്കി അത്യന്തം ആശ്ചര്യത്തോടെ) "ഏതു കാളിയുടെ അമ്മ?"

ദാസി:— (ഗുരുചരണൻെറ വീട്ടിനു നേരെ കൈചൂണ്ടിക്കാണിച്ചിട്ട്) "നമ്മുടെ കാളിയുടെ അമ്മയല്ലെ, യജമാനനേ. അവരൊക്കെ ഇന്നലെ രാത്രി തിരിച്ചെത്തി."

"ഇതാ ഞാൻ വരുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് അവൻ അപ്പോൾത്തന്നെ എഴുന്നേററു താഴെ ഇറങ്ങിപ്പോയി.

അപ്പോൾ നേരം മിക്കവാറും സന്ധ്യയായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അവൻ വീട്ടിനുള്ളിൽ കാലെടുത്തുവെച്ചതോടുകൂടി ഹൃദയം തകർന്നുള്ള കരച്ചിലിൻെറ ദയനീയസ്വരം അവിടെയെങ്ങും മുഴങ്ങി. വിധവാവേഷധാരിണിയായ ഗുരുചരണപത്നിയുടെ സമീപത്തിൽ വെറും നിലത്തുതന്നെ ഇരുന്നുകൊണ്ട് വസ്ത്രാഗ്രത്താൽ അവൻ നിശ്ശബ്ദമായി കണ്ണുകൾ തുടച്ചുതുടങ്ങി. ഗുരുചരണനെക്കുറിച്ചുള്ള ദുഃഖം മാത്രമല്ല, സ്വന്തം പിതാവിനെ ഓർത്തുണ്ടായ വ്യസനവും, അവൻെറ മനസ്സിനെ അപ്പോൾ വല്ലാതെ വ്യാകുലമാക്കിയിരുന്നു.

സന്ധ്യ ആയതോടുകൂടി ലളിത വിളക്കു വെക്കുവാനായി ആ മുറിയിൽ കടന്നുവന്നു. ദൂരെ നിന്നുകൊണ്ടുതന്നെ അവൾ ശേഖരനെ നമസ്കരിച്ചു; കുറെ നേരം കാത്തുനിന്നതിനുശേഷം പതുക്കെ നടന്നു് അവിടംവിട്ടു പോവുകയും ചെയ്തു. പതിനേഴു വയസ്സു പ്രായമുള്ള ഒരു പരസ്ത്രീയുടെ നേരെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുവാനോ അവളെ വിളിച്ചു് എന്തെങ്കിലും സംസാരിക്കുവാനോ ശേഖരനു ധൈര്യമുണ്ടായില്ല; എങ്കിലും അല്പദൃഷ്ടികൊണ്ടു് നോക്കുവാൻ സാധിച്ചിടത്തോളം അവൾക്കു പണ്ടത്തേക്കാൾ പൊക്കം കൂടീട്ടുണ്ടെന്നും എന്നാൽ ദേഹം നന്നേ മെലിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നും അവനു ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു.

വളരെ നേരത്തെ കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലും കഴിഞ്ഞതിനുശേഷം ഗുരുചരണന്റെ വിധവ ശേഖരനോടു പല കാര്യങ്ങളും പറകയുണ്ടായി. അതിന്റെയെല്ലാം ചുരുക്കം ഇതാണു്:— "ആ വീടു് ആർക്കെങ്കിലും വിററു് അവർ മുങ്ഗേറിൽ പോയി ജാമാതാവിന്റെ അധീനതയിൽ താമസിക്കുവാനാണു് വിചാരിക്കുന്നതു്. വീടു വിലയ്ക്കു വാങ്ങിയാൽ കൊള്ളാമെന്നു ശേഖരന്റെ അച്ഛൻ വളരെക്കാലം മുമ്പുമുതല്ക്കേ ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നുവല്ലോ. ഇപ്പോൾ തക്കതായ വില തന്നു് അവർതന്നെ അതു വാങ്ങുകയാണെങ്കിൽ അതു് ഇനിയും മിക്കവാറും സ്വന്തം എന്ന നിലയിൽത്തന്നെ

കിടക്കുമല്ലോ. തറവാട്ട പൊയ്യോയല്ലോ എന്നുള്ള ക്ലേശം അവരുടെ മനസ്സിൽ വലുതായിട്ടൊന്നും തോന്നുകയുമില്ല. മേലാൽ വല്ലപ്പോഴും ആ ദിക്കിൽ വരികയാണെങ്കിൽ ഒന്നുരണ്ടുദിവസം അവിടെ താമസിച്ചു പോകുവാൻ തരപ്പെട്ടുകയും ചെയ്യും—."

"അമ്മയോട്ട് ആലോചിച്ച് എന്നാൽ കഴിയുന്നതെല്ലാം ഞാൻ ചെയ്യാം" എന്നാണ് ശേഖരൻ അതിനു സമാധാനം പറഞ്ഞതു്.

വിധവ:— (കണ്ണീർ തുടച്ചുകൊണ്ടു്) "ജ്യേഷ്ഠത്തി ഈയിടയെങ്ങാനും ഇങ്ങോട്ടു വരുമോ, ശേഖര?"

ശേഖരൻ:— "ഇന്നു രാത്രിവണ്ടിക്കുതന്നെ ഞാൻ അമ്മയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ പോവുകയാണ്."

അതിനുശേഷം അവർ ശേഖരനോട്ട് ഓരോന്നോരോന്നായി പല വർത്തമാനങ്ങളും ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കി. ശേഖരന്റെ വിവാഹം എന്നാണ്, എവിടെനിന്നാണ്, സ്ത്രീധനം എത്രായിരമാണ്, എന്തൊക്കെയാണ് ആഭരണങ്ങൾ, നവീനറായി എങ്ങനെയാണ് ഇത്ര പെട്ടെന്ന് മരിച്ചതു്, ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്തുചെയ്യു—എന്നു തുടങ്ങി പല സംഗതികളും അവർ പരസ്പരം പറയുകയും അറിയുകയും ചെയ്തു.

എല്ലാം കഴിഞ്ഞു് ശേഖരന് അവിടെനിന്നും ഇറങ്ങിപ്പോരാമെന്നായപ്പോൾ നിലാവുദിച്ചിരുന്നു.

ആ അവസരത്തിൽ ഗിരീന്ദ്രൻ മാളികമുകളിൽനിന്നും ഇറങ്ങിവന്ന് ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ വീട്ടിലേയ്ക്കോ മറേറാ പോകുവാനായി പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നുപോയി. ഗിരീന്ദ്രൻ പോകുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ ഗുരുചരണൻെറ വിധവ ശേഖരനോടായി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "എൻെറ മരുമകനുമായി പരിചയമില്ലേ, ശേഖരനാഥ? ഇത്ര നല്ലൊരു സ്വഭാവം ഞാൻ ആക്കും കണ്ടിട്ടില്ല."

അക്കാര്യത്തിൽ തനിക്കു യാതൊരു സംശയവുമില്ലെന്നും അയാളുമായി പരിചയമുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞിട്ട് ശേഖരൻ അതിഃവഗത്തിൽ അവിടെനിന്നും നടന്ന് പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നു. എന്നാൽ പുറത്തുളത്തിലെത്തിയപ്പോൾ അവനു വീണ്ടും പെട്ടെന്നു നില്ക്കേണ്ടിവന്നു. അവിടെ, ആ ഇരുട്ടത്ത്, വാതിലിൻെറ പുറകിലായി, ലളിത നില്പുണ്ടായിരുന്നു.

ലളിത:— "നില്ക്കണേ, ഒന്നു ചോദിച്ചോട്ടെ; അമ്മയെ കൊണ്ടുവരാൻ ഇന്നുതന്നെ പോകയാണോ?"

ശേഖരൻ:— "അതെ."

ലളിത:— "വ്യസനംകൊണ്ട് അമ്മ വല്ലാതെ അസ്വസ്ഥയായിട്ടുണ്ടോ?"

ശേഖരൻ:— "ഉവ്വ്. മിക്കവാറും തലയ്ക്കു ഭ്രാന്തു പിടിച്ചതുപോലെയായിട്ടാണ് ഇവിടെനിന്നു പോയത്."

ലളിത:— "അവിടുത്തെ ദേഹസ്ഥിതി എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു."

"വിശേഷമൊന്നുമില്ല" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ട് ശേഖരൻ വളരെ ബദ്ധപ്പെട്ടു പുറത്തിറങ്ങി നടന്നുകളഞ്ഞു.

വഴിയിലെത്തിയപ്പോൾ, ലജ്ജയാലും അവജ്ഞയാലും ശേഖരന്റെ ശരീരം ആപാദമസ്തകം വിറച്ചുപോയി ലളിതയുടെ സമീപത്തിലായി നില്ക്കേണ്ടിവന്നതുമൂലം തന്റെ ശരീരംപോലും അശുദ്ധമായിപ്പോയി എന്ന് അവനു തോന്നിത്തുടങ്ങി. വീട്ടിലെത്തി സാമാനങ്ങളെല്ലാം ഒരു കണക്കിന് അവൻ പെട്ടിയിലാക്കിപ്പൂട്ടി. വണ്ടിക്ക് പിന്നെയും താമസമുണ്ടായിരുന്നു. അതിനാൽ അവൻ വീണ്ടും കട്ടിലിന്മേൽ ചെന്നു കിടന്നിട്ട് ലളിതയുടെ വിഷലിപ്തമായ സ്മരണയെ നിശ്ശേഷം ദഹിപ്പിച്ചുകളയുവാൻ ശപഥംചെയ്തുകൊണ്ട് ഹൃദയത്തിനുള്ളിൽ എല്ലായിടത്തും അവജ്ഞാഗ്നിയെ കൊളുത്തിവിട്ടു. അതു ക്ഷണനേരത്തിനുള്ളിൽ ഊക്കോടെ ആളിക്കത്തുവാനും തുടങ്ങി. അതിന്റെ ആന്തിക്കത്തലിനിടയിൽ ഹൃദയം അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്ന അസഹ്യമായ നീററലിന്റെ ഉഗ്രതകൊണ്ട് അവൻ അവളുടെ മേൽ പല അസഭ്യങ്ങളും

വഷിച്ചു. അവളെ 'കുലട' എന്നുപോലും വിളിക്കുവാൻ അവന് അശേഷം സങ്കോചമുണ്ടായില്ല. "ഈ വിവാഹം അത്ര സുഖകരമൊന്നുമായിരുന്നില്ല. അതു കൊണ്ടാണ് അങ്ങേ അററംവരെ ആരുടെ കാര്യവും ഞങ്ങൾക്ക് ഓമ്മവരാതിരുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ, നിങ്ങളെയെല്ലാം അറിയിക്കണമെന്നു ലളിത പറഞ്ഞിരുന്നതാണ്." എന്നിങ്ങനെ സംഭാഷണത്തിനിടയിൽ ഗുരുചരണൻെറ വിധവ പറഞ്ഞ വാക്കുകൾ മറക്കുവാൻ വയ്യാത്തവിധം അവൻെറ മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞിരുന്നു. ലളിതയുടെ ആ ധാർഷ്ട്യം ആളിക്കത്തുന്ന തീയിൽ നെയ്യൊഴിച്ചതുപോലെ അവൻെറ അവജ്ഞയെ ശതഗുണം വദ്ധിപ്പിച്ചു.

പന്ത്രണ്ടാം അദ്ധ്യായം

അമ്മയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ശേഖരൻ മടങ്ങിയെത്തിയപ്പോൾ വിവാഹത്തിനു പത്തുപന്ത്രണ്ടു ദിവസം പിന്നെയും താമസമുണ്ടായിരുന്നു.

രണ്ടുമൂന്നു നാളുകൾക്കുശേഷം ഒരു ദിവസം രാവിലെ ലളിത ശേഖരന്റെ അമ്മയുടെ സമീപത്തിലിരുന്ന് ഒരു പാത്രത്തിൽ എന്തൊക്കെയോ സാമാനങ്ങൾ എടുത്തു വെക്കുകയായിരുന്നു. ലളിത അവിടെയുള്ള വിവരം നിശ്ചയമില്ലാതിരുന്ന ശേഖരൻ "അമ്മേ" എന്നു വിളിച്ചുകൊണ്ട് ആ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഉള്ളിൽ കടന്ന ഉടനെ അവൻ ഒരു വല്ലായ്മയോടുകൂടി പെട്ടെന്ന് അവിടെത്തന്നെ നിന്നുകളഞ്ഞു. ലളിത തലയും താഴ്ത്തി തന്റെ ജോലി മുറയ്ക്കു ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു.

ഭുവനേശ്വരി:— "എന്താണു ശേഖരാ?"

ഉദ്ദേശിച്ചു വന്ന കാര്യം മറന്നു പോയതിനാൽ, "ഒന്നുമില്ല, പിന്നെയാകട്ടെ" എന്നു പറഞ്ഞുംകൊണ്ട് ശേഖരൻ പുറത്തേയ്ക്കുതന്നെ പോയി. ലളിതയുടെ മുഖം അവനു കാണ്മാൻ സാധിച്ചില്ല; എങ്കിലും അവളുടെ കൈകളിന്മേൽ അവന്റെ ദൃഷ്ടികൾ

ച്ചെല്ലാതിരുന്നില്ല. അവ തീരെ ആഭരണശൂന്യങ്ങളായിരുന്നു എന്നു പറയുവാൻ പാടില്ലെങ്കിലും ഒന്നു രണ്ടു ജോടി കുപ്പിവളകളല്ലാതെ മററൊന്നും അവയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ശേഖരൻ ഉള്ളിൽത്തന്നെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്, "ഇതെന്തൊരു പുത്തൻ മോടി!" എന്നു പുച്ഛരസത്തിൽ പറഞ്ഞുപോയി. ഗിരീന്ദ്രൻ വലിയ ധനവാനാണെന്നു് അവനറിയാം. പക്ഷേ, അയാളുടെ ഭാര്യയുടെ കരങ്ങൾ ഇപ്രകാരം അലങ്കാരശൂന്യങ്ങളായിത്തീരുവാനുള്ള ഹേതുവെന്തെന്നു് എത്രതന്നെ ആലോചിച്ചിട്ടും അവനു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

അന്നുതന്നെ സന്ധ്യയ്ക്കു ശേഖരൻ എന്തോ അത്യാവശ്യകാര്യമായി ദ്രുതഗതിയിൽ മുകളിൽനിന്നു് ഇറങ്ങി വരികയായിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ അതേ കോണി വഴിക്കു് ലളിത മുകളിലേയ്ക്കു കയറിപ്പോകയുമായിരുന്നു. ശേഖരൻ ഇറങ്ങി വരുന്നതു കണ്ടിട്ടു് അവൾ കോണിപ്പടിയിൽ ഒരു വശത്തേയ്ക്കു മാറിനിന്നു. അവൻ അടുത്തെത്തിയപ്പോൾ അവൾ അത്യന്തം സങ്കോചത്തോടുകൂടി വളരെ മൃദുസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ അറിയിച്ചു:— "അവിടുത്തെ അടുക്കൽ എനിക്കു് ഒരു കാര്യം പറയുവാനുണ്ടു്."

ശേഖരൻ:— (ഒരു നിമിഷനേരത്തേയ്ക്കു് അനങ്ങാതെ നിന്നിട്ടു വിസ്മയത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന സ്വരത്തിൽ) "ആരോടു്? എന്നോടോ?"

ലളിത:— (മുമ്പിലത്തേപ്പോലെതന്നെ മൃദുവായ സ്വരത്തിൽ) "അതേ, അവിടുത്തോടുതന്നെ."

"ഇനി എന്റെ അടുക്കൽ എന്തൊന്നു പറയുവാനാണ്?" എന്നു ചോദിച്ചുംകൊണ്ടു് ശേഖരൻ മുമ്പിലത്തേക്കാൾ വേഗത്തിൽ കോണിയിറങ്ങിപ്പോയ്ക്കളഞ്ഞു.

ലളിത അവിടെത്തന്നെ കുറെനേരം തൂൺ പോലെ അനങ്ങാതെ നിന്നതിനു ശേഷം ഒടുവിൽ ഒരു ദീഘശ്വാസം വിട്ടിട്ട് മെല്ലെമെല്ലെ മുകളിലേയ്ക്കു കയറിപ്പോയി. പിറേറദിവസം കാലത്തു് ശേഖരൻ പൂമുഖത്തിരുന്നു് അന്നത്തെ വത്തമാനപത്രം വായിക്കുകയായിരുന്നു. ഇടയ്ക്കു പെട്ടെന്നു മുഖമുയത്തി നോക്കിയപ്പോൾ ഗിരീന്ദ്രൻ അവിടെ കടന്നു വരുന്നതു കണ്ടിട്ട് അവൻ അത്യന്തം അത്ഭുതപ്പെട്ടു പോയി. ഗിരീന്ദ്രൻ തൊഴുതുകൊണ്ട് ഒരു കസേര വലിച്ചിട്ട് അതിന്മേൽ ഇരുന്നു. ശേഖരനാകട്ടെ പ്രത്യഭിവാദനം ചെയ്തിട്ട് വത്തമാനപത്രം ഒരു വശത്തേയ്ക്കു നീക്കിവെച്ചു്, ജിജ്ഞാസയോടെ ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിരിപ്പായി. മുഖപരിചയമുണ്ടെന്നല്ലാതെ അവർ അന്യോന്യം ഇതുവരെ സംസാരിക്കുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. അതിന്നായിട്ട് ഇന്നേദിവസംവരെ ആരും ആഗ്രഹം പ്രദർശിപ്പിച്ചതുമില്ല.

ഗിരീന്ദ്രൻ വന്നാവഴിക്കു നേരെ കാൎയ്യത്തിൽ ത്തന്നെ പ്രവേശിച്ചു:— "ഒരത്യാവശ്യം പ്രമാണിച്ചു നിങ്ങളെ അല്പം ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുവാനാണു് ഞാൻ വന്നതു്. എന്റെ അമ്മായിഅമ്മയുടെ അഭിപ്രായം നിങ്ങൾ കേട്ടിട്ടുണ്ടല്ലൊ. വീടു നിങ്ങൾക്കു വിററുകളയണമെന്നാണു് അവരുടെ ആഗ്രഹം. കാൎയ്യത്തിനു് എന്തെങ്കിലും ഒരു തീരുമാനം ഉടനെ വരുത്തിയാൽ ഈ മാസത്തിൽത്തന്നെ അവൾ മുങ്ഗേറിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോകുവാൻ സാധിക്കും. ഈ വിവരം നിങ്ങളെ അറിയിക്കുവാൻ എന്നെ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കയാണു്."

ഗിരീന്ദ്രനെ കണ്ടപ്പോൾതന്നെ ശേഖരന്റെ മനസ്സിൽ വല്ലാത്ത നീരസം ഉദിച്ചിരുന്നു. അയാളുടെ സംസാരം അവനു തീരെ പിടിച്ചില്ല. മുഖം കറുപ്പിച്ചുകൊണ്ടാണു് അവൻ അതിനു് ഉത്തരം പറഞ്ഞതു്:— "അതൊക്കെ ശരിയാണു്; പക്ഷേ, അച്ഛനില്ലാത്ത സ്ഥിതിക്കു് ഇനി ജ്യേഷ്ഠനാണു് അതിനൊക്കെ അധികാരി. അദ്ദേഹത്തോടു ചെന്നു പറയൂ."

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (പതുക്കെ ചിരിച്ചിട്ടു്) "അതു ഞങ്ങൾക്കും അറിയാം. പക്ഷേ, അദ്ദേഹത്തോടു നിങ്ങൾ പറയുകയല്ലേ അധികം നല്ലതു്?"

ശേഖരൻ:— (മുമ്പിലത്തെ സ്വരത്തിൽത്തന്നെ) "നിങ്ങൾ പറഞ്ഞാലും വിരോധമില്ല. നിങ്ങളല്ലേ ഇപ്പോൾ അങ്ങേക്കക്ഷിയുടെ പ്രതിനിധി?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "ഞാൻതന്നെ പറയണമെങ്കിൽ അതിന്നു എനിക്കു വിരോധമില്ല. പക്ഷെ, നിങ്ങൾ അല്പം മനസ്സിരുത്തുകയാണെങ്കിൽ കാൎയ്യം എളുപ്പത്തിൽ നടക്കുമെന്നു ജ്യേഷ്ഠത്തി ഇന്നാലെ പറയുകയുണ്ടായി."

ഇത്രയും നേരം ഒരു വലിയ തലയണയും ചാരി ഇരുന്നുകൊണ്ടാണു് ശേഖരൻ സംസാരിച്ചിരുന്നതു്. അവൻ പെട്ടെന്നു് നിവൎന്നിരുന്നുംകൊണ്ടു ചോദിച്ചു:— "ആരാണു് പറഞ്ഞതു്?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "ജ്യേഷ്ഠത്തി—ലളിതജ്യേഷ്ഠത്തി—പറഞ്ഞു."

ശേഖരൻ എന്തെന്നില്ലാതെ അമ്പരന്നുപോയി. പിന്നീടു് ഗിരീന്ദ്രൻ സംസാരിച്ചതിൽ ഒരക്ഷരം പോലും അവന്റെ ചെവിയിൽ കടന്നതേയില്ല. കുറേ നേരം പകച്ച നോട്ടത്തോടുകൂടി ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു തന്നെ മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിന്നു ശേഷം അവൻ തന്റെ ജിജ്ഞാസയെ ഇങ്ങനെ വെളിപ്പെടുത്തി:—"ക്ഷമിക്കണം, ഗിരീന്ദ്രബാബു. അപ്പോൾ ലളിതയെയല്ലേ നിങ്ങൾ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതു്?"

ഗിരീന്ദ്രൻ:— (നാക്കു കടിച്ചിട്ടു്) "അല്ല. ആ വീട്ടിലെ എല്ലാവരേയും നിങ്ങൾ അറിയുമല്ലൊ. കാളിയെയാണു് ഞാൻ—"

ശേഖരൻ:— "പക്ഷേ, ആലോചന നടന്നതു് അങ്ങനെ ആയിരുന്നല്ലല്ലൊ!"

ലളിതയുടെ മുഖത്തുനിന്നു് ഗിരീന്ദ്രൻ എല്ലാ കാര്യവും ഗ്രഹിച്ചിരുന്നു.

ഗിരീന്ദ്രൻ:— "അല്ല. അങ്ങനെ അല്ലായിരുന്നു ആദ്യത്തെ ആലോചന; അതു ശരിയാണു്. മരണസമയത്തു ഗുരുചരണബാബു, ഞാൻ മററാരു ദിക്കിലും വിവാഹംചെയ്യരുതെന്നു് എന്നോടു് ആവശ്യപ്പെട്ടിരുന്നു. ഞാൻ അതുപ്രകാരം ചെയ്യാമെന്നു സമ്മതിക്കയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മരണത്തിനുശേഷം, ലളിതജ്യേഷ്ഠത്തിഅവരുടെ വിവാഹം ഇതിനു മുമ്പുതന്നെ നടന്നുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നും, പക്ഷേ അതാരും ഇതുവരെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നും, ഭർത്താവു് ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടെന്നും മററും എന്നെ അറിയിക്കുകയുണ്ടായി. മററുവല്ലവരുമാണെങ്കിൽ ഇതൊന്നും വിശ്വസിക്കുമായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ അതിൽ ഒരു വാക്കുപോലും അവിശ്വസിക്കത്തക്കതായിട്ടുണ്ടെന്നു് എനിക്കു തോന്നിയില്ല. അതിനും പുറമെ, സ്ത്രീകൾക്കു് ഒരു പ്രാവശ്യത്തിലധികം വിവാഹം പാടില്ലെന്നു്— അല്ലാ, എന്തുപററി നിങ്ങൾക്കു്?"

ശേഖരന്റെ കണ്ണുകളിൽ അല്പം മുമ്പുതന്നെ വെള്ളം നിറഞ്ഞിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അതു്, ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുമ്പിൽ വെച്ചുതന്നെ, ധാരധാരയായി കവിളുകളിൽക്കൂടെ ഒഴുകിത്തുടങ്ങി. അതിനെപ്പററി ശേഖരനു നോട്ടമേ ഇല്ല. ഒരു പുരുഷന്റെ ദൗർബ്ബല്യത മററൊരു പുരുഷന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു വെളിപ്പെട്ടുപോവുക എന്നതു് അത്യന്തം ലജ്ജാകരമാണെന്നുള്ള വസ്തുത അവൻ ഓർത്തതേയില്ല.

ഗിരീന്ദ്രൻ മിണ്ടാതെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിപ്പായി. അയാൾക്കു പണ്ടുതന്നെ മനസ്സിൽ സംശയമുണ്ടായിരുന്നു. ഇന്നു് അതു നിശ്ശേഷം നീങ്ങി. ലളിതയുടെ ഭർത്താവാരെന്നു് അയാൾക്കറിവാൻ സാധിച്ചു.

ശേഖരൻ:— (കണ്ണുകൾ തുടച്ചിട്ടു കരുണസ്വരത്തിൽ) "പക്ഷേ, നിങ്ങൾ ലളിതയെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടു്, ഇല്ലേ?"

പ്രച്ഛന്നമായ ഹൃദയവേദനയുടെ പ്രകടമായ ഒരു ഛായ ഗിരീന്ദ്രന്റെ മുഖത്തു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. എന്നാൽ അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ അയാൾ മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു് മൃദുസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— "അതിനുത്തരം പറഞ്ഞിട്ടു് ആവശ്യമൊന്നുമില്ല. മാത്രമല്ല, സ്നേഹം എത്രതന്നെ വലുതായാലും

അറിഞ്ഞുംകൊണ്ടു് അന്യന്റെ ഭാൎയ്യയെ ആരും വിവാഹം ചെയ്യുകയില്ല. അക്കഥ കളയൂ; ഗുരുജനത്തെ സംബന്ധിച്ച് ആ വക കാൎയ്യങ്ങൾ സംസാരിക്കുന്നതിന് എനിക്ക് ഇഷ്ടമില്ല. (ഒരിക്കൽക്കൂടി ചിരിച്ചതിനുശേഷം എഴുന്നേററുനിന്നിട്ട്) ഞാൻ ഇപ്പോൾ പോകട്ടെ. ഇനിയൊരുദിവസം കാണാം." അയാൾ തൊഴുതിട്ടു പുറത്തേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിപ്പോയി.

ആദ്യംമുതല്ക്കേ ശേഖരന് ഗിരീന്ദ്രന്റെ പേരിൽ ഉള്ളുകൊണ്ടു നല്ല രസമില്ലായിരുന്നു. ആ രസക്കേട് ഇത്തവണ വല്ലാത്ത വെറുപ്പായി മാറുകയും ചെയ്തിരുന്നു. എന്നാൽ ഇന്ന് അയാൾ അവിടെനിന്നും ഇറങ്ങിപ്പോയ ഉടനേ, ശേഖരൻ എഴുന്നേററുചെന്ന്, അയാൾ ഇരുന്നിരുന്ന ദിക്കിൽ നിലത്തു വീണ്ടും വീണ്ടും തല മുട്ടിച്ചുകൊണ്ടു് അപരിചിതനായ ആ ബ്രാഹ്മയുവാവിനെ ഉദ്ദേശിച്ച് അനേകം പ്രാവശ്യം നമസ്കരിക്കുകയുണ്ടായി. എത്ര വലിയ സ്വാൎത്ഥത്യാഗത്തേയും നിൎല്ലോഭമായി അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിനും എത്ര ദുഷ്കരമായ വാഗ്ദാനത്തേയും ചിരിച്ചുംകൊണ്ടുതന്നെ നിറവേററുന്നതിനും മനുഷ്യനു സാധിക്കുമെന്നു് ഇന്നു് അവൻ ആദ്യമായി ഗ്രഹിച്ചു.

അന്നു് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഭുവനേശ്വരി സ്വന്തം ശയനഗൃഹത്തിൽ നിലത്തിരുന്നു് ലളിതയുടെ സഹായത്തോടുകൂടി പുതുതായി വാങ്ങിയ വസ്ത്രങ്ങൾ പരിശോ

ധിച്ച് മടക്കി അട്ടക്കിവെക്കുകയായിരുന്നു. ശേഖരൻ അകത്തു കടന്ന് അമ്മയുടെ കട്ടിലിന്മേൽ ചെന്നിരുന്നു. ലളിതയെ കണ്ടിട്ട് ഇന്ന് അവൻ ഓടിപ്പോവുകയുണ്ടായില്ല.

ഭുവനേശ്വരി:— (തിരിഞ്ഞുനോക്കിയിട്ട്) "എന്താ, ശേഖരാ?"

ശേഖരൻ മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ വസ്ത്രങ്ങൾ അട്ടക്കി വെക്കുന്നതു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അല്പനേരം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷമേ അവൻ സംസാരിച്ചുള്ളു:— "എന്തു ചെയ്യുകയാണമ്മേ?"

അമ്മ:— "പുതിയ വസ്ത്രങ്ങൾ ആർക്കൊക്കെ എങ്ങനെയൊക്കെയാണു കൊടുക്കേണ്ടതെന്നു കണക്കാക്കി നോക്കുകയാണ്. ഇനിയും വാങ്ങേണ്ടിവരുമെന്നാണു തോന്നുന്നതു്; അല്ലേ ലളിതേ?"

ലളിത തല കുലുക്കിക്കൊണ്ട് ആ അഭിപ്രായത്തോട് അനുകൂലിച്ചു.

ശേഖരൻ:— (ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) "വിവാഹം വേണ്ടെന്നു വെച്ചാലോ, അമ്മേ?"

അമ്മ:— (ചിരിച്ചുംകൊണ്ട്) "നിനക്ക് അതാവാം! വാ പോയ വാക്കത്തിക്ക് എങ്ങനെയും വെട്ടാം."

ശേഖരൻ:— (ചിരിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ) "എന്നാൽ കാൎയ്യം ഇപ്പോൾ അങ്ങിനെയാണല്ലൊ വന്നുകൂടിയിരിക്കുന്നതു്, അമ്മേ."

അമ്മ:— (അല്പം ഗൌരവത്തിൽ) "ഇതെന്തൊരു കഥയാണു്, ശേഖരാ. കൊള്ളരുതാത്ത വല്ലതുമൊക്കെ വിളിച്ചുപറയുകയോ!"

ശേഖരൻ:— "ഇത്രയും നാൾ ഞാനൊന്നും പറഞ്ഞില്ലല്ലൊ, അമ്മേ. ഇപ്പോൾ പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ലെന്നായി. ഇനി മിണ്ടാതിരുന്നാൽ മഹാപാപം നേരിടും."

ഭുവനേശ്വരിക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല. അവർ ശങ്കയോടുകൂടി മകന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരിപ്പായി.

ശേഖരൻ തുടൎന്നു:— "ഈ മകന്റെ അപരാധങ്ങൾ പലതും അമ്മ ക്ഷമിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. ഇതുംകൂടി അമ്മ ക്ഷമിക്കണം. ഞാൻ പരമാൎത്ഥം പറയുകയാണു്, അമ്മേ, ഈ വിവാഹം ചെയ്യാൻ എനിക്കു വയ്യ."

മകന്റെ സംസാരവും മുഖഭാവവും ഭുവനേശ്വരിയെ യഥാൎത്ഥത്തിൽ വല്ലാതെ മുഷിപ്പിച്ചു.

എന്നാൽ ഉള്ളിൽ തോന്നിയ വെറുപ്പ് അവർ പുറമേ കാണിച്ചില്ല.

ഭുവനേശ്വരി:— "ആട്ടെ ആട്ടെ; അങ്ങനെതന്നെ ആവാം. ഇപ്പോൾ നീ ഇവിടന്നൊന്നു പോയാട്ടെ. എന്നെ വെറുതേ ഉപദ്രവിക്കണ്ട. എനിക്കിവിടെ ധാരാളം ജോലിത്തിരക്കുണ്ട്."

ശേഖരൻ:— (വീണ്ടും ഒന്നു ചിരിക്കുവാൻ നിഷ്പ്രയോജനമായി ശ്രമിച്ചിട്ട് ശുഷ്കമായ സ്വരത്തിൽ) "കളിയല്ല, അമ്മേ, പരമാർത്ഥംതന്നെയാണു ഞാൻ പറയുന്നത്. ഈ വിവാഹം നടക്കുവാൻ പ്രയാസമാണ്."

ഭുവനേശ്വരി:— "എന്തുകൊണ്ട്? പിള്ളകളിയാണെന്നോ ഇതു്?"

ശേഖരൻ:— "പിള്ളകളിയല്ലാത്തതുകൊണ്ടാണ്, അമ്മേ, ഞാൻ പറയുന്നത്."

ഇത്തവണ ഭുവനേശ്വരി യഥാർത്ഥത്തിൽ ഭയപ്പെടുകതന്നെ ചെയ്തു. കലശലായ കോപവും അവക്കുണ്ടായി.

"കാര്യമെന്താണ്, ശേഖരാ; തുറന്നു പറയൂ, കേൾക്കട്ടെ. നിന്റെ ഈ വളച്ചുകെട്ടും വയ്യാവേലിയും ഒന്നും എനിക്കു തീരെ ഇഷ്ടമാകുന്നില്ല."

ശേഖരൻ:— "ഇന്നു വേണ്ട; ഇനിയൊരുദിവസമാകട്ടെ, അമ്മേ. ഞാൻ പറയാം."

ഭുവനേശ്വരി:— "ഇനിയൊരുദിവസം പറയാം, ഇല്ലേ? (അട്ടിയായി വെച്ചിരുന്ന വസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം കൈകൊണ്ടു് ഒരു ഭാഗത്തേയ്ക്കു തട്ടിനീക്കിയിട്ടു്) ആട്ടെ, എന്നാൽ ഇന്നുതന്നെ എന്നെ കാശിയിലേയ്ക്കു് അയച്ചേയ്ക്കു്. ഈ കുടുംബത്തിൽ ഇനി ഒരു രാത്രിപോലും കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല."

ശേഖരൻ നമ്രമുഖനായി ഇരുന്നതല്ലാതെ ഒന്നും പറയുകയുണ്ടായില്ല. ഭുവനേശ്വരി തുടർന്നു:— "ലളിതയ്ക്കും നാളെ എൻെറ കൂടെ പോരണമെന്നുണ്ടു്. നോക്കട്ടെ, അതിനു വല്ല ഏർപ്പാടും ചെയ്യുവാൻ സാധിക്കുമോ എന്നു ഞാൻ അന്വേഷിക്കട്ടെ!"

ഇത്തവണ ശേഖരൻ മുഖമുയർത്തി ചിരിച്ചു.

ശേഖരൻ:— "കൂടെക്കൊണ്ടുപോകണമെന്നാണു് അമ്മ വിചാരിക്കുന്നതെങ്കിൽ അതിനിനി വിശേഷിച്ചു് ഏർപ്പാടുചെയ്യുവാനും മററും എന്താണുള്ളതു്, അമ്മേ? അമ്മയുടെ കല്പനയേക്കാൾ വലുതായി അവൾക്കിനി വേറെ എന്താണുള്ളതു്?"

മകന്റെ മുഖത്തു മന്ദസ്മിതം കണ്ടപ്പോൾ അമ്മയുടെ ഉള്ളിൽ അല്പമൊരാശ്വാസമുണ്ടായി.

ഭുവനേശ്വരി:— "ലളിതയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു്) "കേട്ടോ, മകളേ, അവന്റെ വർത്തമാനം? അവൻ കരുതുന്നതു്, എനിക്കിഷ്ടമെന്നു തോന്നിയാൽ എവിടെയ്ക്കെങ്കിലും നിന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻ ഒരു വിഷമവുമില്ലെന്നാണു്. അമ്മായിയുടെ സമ്മതംകൂടി വേണ്ടേന്നുണ്ടോ?"

ലളിത അതിനു മറുപടിയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ശേഖരന്റെ സംഭാഷണസമ്പ്രദായം കണ്ടപ്പോൾ അവൾക്കു് ഉള്ളിൽ വല്ലാത്ത സങ്കോചം ഉണ്ടായി.

ശേഖരൻ:— "അമ്മായിയെ അറിയിക്കണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ അറിയിച്ചോളു. അതു് അമ്മയുടെ ഇഷ്ടമാണു്. പക്ഷേ, അമ്മയുടെ ഇഷ്ടമേ നടക്കുകയുള്ളു. അതു് എനിക്കും അറിയാം; ആരെ കൊണ്ടുപോകണമെന്നു് അമ്മ വിചാരിക്കുന്നുവോ, അതു ആൾക്കും അറിയാം. അതേ, അവൾ അമ്മയുടെ പുത്രവധുവാണു്." ഇത്രയും പറഞ്ഞിട്ടു ശേഖരൻ തല താഴ്ത്തിക്കളഞ്ഞു.

ഭുവനേശ്വരി വിസ്മയത്താൽ സ്തബ്ധഹൃദയയായിപ്പോയി. അമ്മയുടെ മുമ്പിൽവെച്ച് മകൻ ഇത്ര കടുത്ത നേരംപോക്കു പറയുകയോ!

ഭുവനേശ്വരി:— (ശേഖരന്റെ നേരെ അഗ്നിദൃഷ്ടിയോടെ നോക്കിക്കൊണ്ടു്) "എന്തുപറഞ്ഞു? അവൾ എന്റെ ആരാണു്?"

തല പൊക്കി നോക്കുവാൻ ശേഖരനു കഴിഞ്ഞില്ല. എങ്കിലും മൃദുസ്വരത്തിൽ അവൻ മറുപടി പറഞ്ഞു:— "ഞാൻ ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞുവല്ലൊ, അമ്മേ! ഇന്നല്ല, നാലു കൊല്ലത്തിലധികമായി, അമ്മ യഥാൎത്ഥത്തിൽ അവളുടെ അമ്മയായിത്തീൎന്നിട്ടു്. ഇനിയൊന്നും പറയുവാൻ എനിക്കു വയ്യാ. അവളോടു തന്നെ ചോദിക്കൂ; എല്ലാം പറയും."

ശേഖരൻ ഇത്രയും പറഞ്ഞുതീരുമ്പൊഴെയ്ക്കും ലളിത എഴുന്നേററു് ഭുവനേശ്വരിയുടെ കാല്ക്കൽ നമസ്കരിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുകയായിരുന്നു. ഉടനെ അവനും എഴുന്നേററു് അവളുടെ സമീപത്തിലായിച്ചെന്നു നിന്നു. അതിനുശേഷം രണ്ടുപേരും ഒരുമിച്ചു് അമ്മയുടെ പാദങ്ങളിൽ വീണു നമസ്കരിച്ചു. എന്നിട്ടു്,

ശേഖരൻ നിശ്ശബ്ദമായി എഴുന്നേററ് ആ മുറിയിൽ നിന്നും പുറത്തുകടന്നുപോകയും ചെയ്തു.

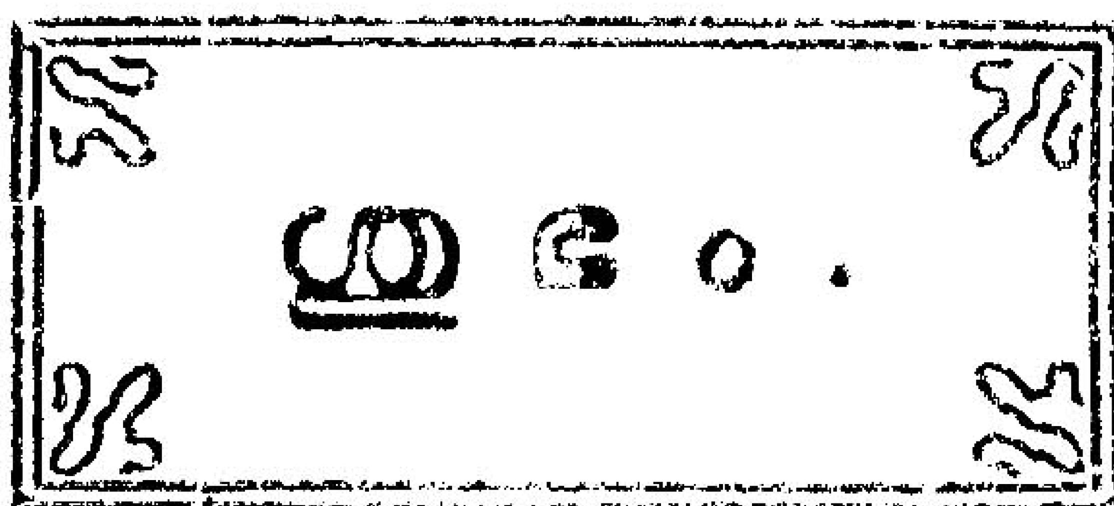
ഭുവനേശ്വരിയുടെ രണ്ടു കണ്ണുകളിൽനിന്നും ആനന്ദാശ്രുക്കൾ ധാരധാരയായി പ്രവഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. യഥാത്ഥത്തിൽ ലളിതയുടെ പേരിൽ അവക്ക് അത്യന്തരമായി അതിരററ സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു. പെട്ടി തുറന്നു തൻെറ എല്ലാ ആഭരണങ്ങളും പുറത്തെടുത്ത് ഓരോന്നോരോന്നായി ലളിതയെ അണിയിക്കുന്നതിനിടയിൽ അവർ എല്ലാ സംഗതികളും അവളോടു ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കി. എല്ലാം കേട്ടുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ, "അതാണ് ഗരീന്ദ്രൻ കാളിയെ വിവാഹം ചെയ്തതു്, അല്ലേ?" എന്നൊരു ചോദ്യം അവരുടെ മുഖത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ടു.

ലളിത:— "അതെ, അമ്മേ, അതു തന്നെയാണു കാരണം. ഗിരീന്ദ്രബാബുവിനെപ്പോലെ ഇത്ര നല്ല മനോഗുണമുള്ളവർ ലോകത്തിൽ വേറെ ഉണ്ടോ എന്നെനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. 'എൻെറ വിവാഹം കഴിഞ്ഞു. ഭത്താവ് എന്നെ സ്വീകരിക്കട്ടെ, അല്ലെങ്കിൽ സ്വീകരിക്കാതിരിക്കട്ടെ, അതദ്ദേഹത്തിൻെറ ഇഷ്ടമാണ്. എങ്കിലും

അദ്ദേഹം ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ട്.' എന്ന് ഞാൻ പറഞ്ഞപ്പോൾ ഉടനെ അദ്ദേഹം അതു വിശ്വസിച്ചു."

ഭുവനേശ്വരി:— (ലളിതയുടെ ശിരസ്സിൽ കൈവെച്ചിട്ട്) "മകളേ, ഞാൻ നിന്നെ ഹൃദയപൂർവ്വം ഇതാ ആശീർവ്വദിക്കുന്നു. ഈശ്വരൻ നിനക്കു ദീർഘായുസ്സു തരട്ടെ!—നീ അല്പനേരം ഇവിടെ ഇരിക്കു, മകളേ. ഞാൻ പോയി അവിനാശനോടു പറഞ്ഞേച്ചു വരട്ടെ, 'കല്യാണത്തിനുമുമ്പ മണവാട്ടിപ്പെണ്ണു മാറിപ്പോയി' എന്ന്."

ഇത്രയും പറഞ്ഞു ചിരിച്ചുംകൊണ്ട് ഭുവനേശ്വരി മൂത്ത മകന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കായി നടന്നുപോയി.

കേരള സാഹിത്യ
അക്കാദമി